

Voruta

Nr. 9 (815) 2015 m. rugsėjo 26 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 0,58 EUR

Šiame numeryje

5 Saulius PODERIS, Vilnius
**Karališkosios insignijos
Vilniaus katedroje: nuo
atradimo 1931 m. iki slėpimo
1939 m.**

6 Antanas PANAVALAS, buvęs
Vilniaus Vytauto Didžiojo
gimnazijos moksleivis

**Vilniaus Vytauto Didžiojo
gimnazijoje 1939–1944
metais**

7 Prof. dr. Jonas ANIČAS,
Vilnius

**Tarytum meteorai praskriejo
atgimstančios
Lietuvos padange...**

8-9

Tėviškės aušra

Maskvos sutartis ir Antrasis pasaulinis karas

Turiu pastabų, manau, patikslinančių kai kurias istorines sąvokas bei datas.

Štai garsioji, lemtingoji SSRS–Vokietijos sutartis, pasirašyta Maskvoje 1939 m. rugpjūčio 23 d. Pasirašė valstybių užsienio reikalų ministrai, tačiau tai nebuvo dviejų asmenų ar dviejų ministrų sutartis. Dvi valstybės susitarė grobti ir dalytis kitas valstybes ir tautas. Dar buvo sutartas – ir įgyvendintas – vadinamosios Nepuolimo sutarties ratifikavimas parlamentiniu lygmeniu. Taigi valstybių sutartis, o ne kokių nors Molotovo ir Ribentropo, juolab kai už pirmojo signataro nugaros stovėjo patenkintas ir laimindamas pats diktatorius J. Stalinas.

Anot N. Chruščiovo atsiminimų, Stalinas po to net šokinėjęs iš džiaugsmo: „Nadul Gitlera! Apgavau Hitlerį!“ Šokis Maskvoje, tartum laukinių aplink laužą.

Reikšmingos tolesniems įvykiams ir istorijai tarptautinės sutartys paprastai vadinamos pagal vietą, kurioje buvo sudarytos.

Versalio sutartis, Trianono, vėliau Miuncheno, Maskvos – ši apie aptariamą Europos pasidalinimą, tad juolab svarbesnė teisingai įvardyti. Istorikas Norbertas Černiauskas (žr. „Delfi“, 2015-09-03) ne vienintelis teisingai vertina, kad Antrasis pasaulinis karas prasidėjo nuo šio agresyvaus ir daugelį svarbių šalių provokavusio sandorio. Anglijai ir Prancūzijai šikart nepabūgus, sąmokslininkų karas prieš Lenkiją virto europiniu ir pasauliniu.

Mitingas Vingio parke, 1988 m. rugpjūčio 23 d.

Apie Hitlerio–Stalino sandėrį kaip pasaulinio karo pradžią jau 1988 m. iš ekrano viešai prabilo Lietuvos Sąjūdis, kviesdamas minėti rugpjūčio 23-ąją ir jos pasekmes Vingio parke. Žinoma, ir per tą visų didžiausiąjį

(jį pranoko tik „Baltijos kelias“ metais vėliau) Sąjūdžio sukvietą pilietinį politinį Lietuvos žmonių susirinkimą. Dabar ši diena minima, bent siūloma minėti, visoje Europos Sąjungoje. Dėl karo pradžios nebeturėtų būti skleidžiama abejonių. Neva ji pradėjusi Japonija šiaurės Kinijoje ir panašiai – by toliau nuo esmės.

Kitas dalykas – tai gausa papildomų faktų, kurie nėra gerai išsąmoninti net laisvų, neindoktrinuotų istorikų.

Sovietų Sąjungos ir nacistinės Vokietijos santykiai tada buvo dvilypiai, tyčia apgaulingi. Režimai skelbėsi esą ideologiniai priešininkai, viešai plūdosi, tačiau jų represinės struktūros kolegiskai bendradarbiavo.

Esesininkai ir gestapas mokėsi iš sovietų NKVD, konkrečiai atsiųsdami kadrus perimti patirties, kaip statomi ir įrengiami vergiško darbo bei mirties lageriai politiniams oponentams ir šiaip naikintiniams asmenims. Kol Vokietija dar paisė Versalio suvaržymų, SSRS padėjo jai kurti karo aviaciją, teikė slapčius poligonus lakūnų mokymams. Vokiečių slaptosios tarnybos atsidėkodamos parūpindavo „įkalčių“, kad Stalinas galėtų naikinti savo konkurentus. Tuo pat metu ideologai griaudėjo vieni prieš kitus, kvailindami ir savo tautas, ir tarptautinę viešąją nuomonę. Bet atėjo laikas tapti atvirais sąjungininkais. Juk „socialistai“! O „darbo“ partijų (*Arbeitspartei*) priešininkai – kapitalu nutukę plutokratai, buržujai. Bendras klasinis priešas.

Nukelta į 10 p.

Vilniaus miesto istorija

Antanas Verkėlis „Kas sugriovė Vilnių“

Leidykla „Briedis“ pristato Antano Verkėlio monografiją „Kas sugriovė Vilnių“, dokumentais atskleidžiančią tikruosius miesto griovimo kaltininkus. Tai antroji serijos „Vilnius liepsnose“ knyga-albumas, apimanti laikotarpį nuo 1941 iki 1960 m. Joje apie 600 mažai žinomų arba nežinomų iliustracijų, fotografijų, aeronuotraukų, žemėlapių.

Sovietiniai žmonės daugelį metų gyveno „kreivų veidrodžių karalystėje“. Nors daug ko trūko, bet jie džiaugėsi, kad baigėsi karas, o jaunesniajai kartai valdžia

nuolat bruko į galvas gražią pasaką apie „Didįjį Tėvynės karą“, kol ši tapo jos tapatybės pamatu. Žlugus Sovietų valstybei ir išslaptinus archyvus, pasipylė daugybė teorijų, teigiančių, kad viskas buvo kitaip. Žmonės piktinosi istorijos klastotojais. XX a. pabaigoje Rusijoje net atsirado terminas, naująsias istorijas vadinantis „folk history“ (pseudoistorija). Juo apibūdinami sąmoningi istorijos iškraipymai, žaidimai su datomis, skaičiais, įvykiais. Užvirė „košė malošė“, kurioje pats velnias sprandą nusišuktų ieškodamas, kur tikra istorija, o kur tik „folk“. Ne išimtis ir Vilniaus miesto istorija.

Vilniaus senamiestis per karą ir pokariu negrižtamai prarado didelę savo pastatų dalį. Pasakų miestas virto griuvėsiais. Daugelį metų buvo skelbiama, kad Vilnių sugriovė „hitleriniai grobikai“. Ar tai tiesa? Archyvams pravėrus duris, atsirado galimybė sužinoti tikruosius miesto sugriovimo kaltininkus, o daugelį metų slėpta tiesa išlindo kaip yla iš maišo.

Vilnius buvo griauamas keliomis vis stiprėjančiomis bangomis. Pirmoji bangėlė, nepadarusi didelių nuostolių, nusirito per miestą 1941 m. birželio mėnesį sovietų ir vokiečių karo pradžioje. 1942 m. kovo mėn. Vilnius patyrė antrą smūgį. Superslapti sovietų tolimieji bombonešiai Pe-8 atskraidino Stalino „dovanėlių“ – tonos

Nukelta į 12 p.

Mažoji Lietuva

Vydūno draugijos stovykla Bitėnuose – šviesios sielos vasaros karštyje

Rūta SUCHODOLSKYTĖ, Trakai–Bitėnai

Stovyklos atidarymo akimirka. Rūtos Suchodolskytės nuotr.

Viename gražiausių Mažosios Lietuvos kaimų, Bitėnuose, Birutės ir Kazimiero Žemgulių sodyboje, apsiaustoje gandrų kleketavimo, liepžiedžių kvapo ir saldumo,

Nemuno juostos pašonėje ir Rambynų papėdėje jau dvidešimt trečiąjį kartą susirinko ištikimi Vydūno minties pasekėjai ir jo

Nukelta į 2 p.

Antanas Verkėlis, „Kas sugriovė Vilnių“, Vilnius: Briedis [2015]. – 176 p.: ilustr.

Vydūno draugijos stovykla Bitėnuose – šviesios sielos vasaros karštyje

Atkelta į 1 p.

paveldo puoselėtojai. Pirmą rugpjūčio savaitę (3–9 d.) buvo gilinamasi į Vydūno pasaulį, lankomos Bitėnų–Šilėnų, Užbičio kapinaitės, dainuojama ant Rambynų, pristatytos naujai išleistos Vydūno knygos Pagėgių bibliotekoje ir Kintų Vydūno kultūros centre, aptarta šio Mažosios Lietuvos šviesuolio bendraamžė Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, jo bendraminčiai autoriai Latvijoje J. Rainis bei Aspazija, dalyvauta sueigoje Martyno Jankaus muziejuje, aptarti 2018-ųjų, Vydūno metų, planai. Stovyklos metu maitintasi tik sveikai, vegetariškai, miegama palapinėse, kasdien dainuojama, filosofuojama, skaitomos eilės, vasaros karštis vėsinamas kūdroje arba Nemuno vandenyse.

Įsikūrimas ir dainos ant Rambynų

Atvykusius pasitiko sodybos šeimininkas Kazimieras Žemgulyš, gunktelėjęs 87-erių metų vyriškis žila kasele. Panašus į senbuvį indėną, skleidė liepos žiedų ramybę ir bičių darną. Papasakojo apie sodybos reikalus, šiemet gandriukų neišperėjusius gandrų. Vėliau kartu su žmona Birute sudalyvavo ir keliuose renginiuose, išeidavo abu meiliai susikibę už rankų. Sakė, kad be vydūniečių tuščia būtų jų vasara...

Po pasisveikinimų kieme ėmė dygti palapinės. Tiesa, dygo nelabai sparčiai, bet labai darniai. Vieni kitiems padėjome ir taip susikalbėdami pastatėme palapinių miestelį, įrengėme pavėsinę ir lauko virtuvę. Po pasirengimo vyko susipažinimas. Pati dalyvavau šioje stovykloje pirmą kartą.

Vydūno draugija įsikūrė 1988 m., jos tikslas puoselėti Vydūno paveldą bei skleisti jo idėjas. Stovyklos atidarymo metu, keliant vėliavą, vydūniečių senbuvė Dalia Vilūnienė, tardama įžanginį žodį, prisiminė, kiek daug nuveikta nuo pat pradžių – iš Detmoldo miesto Vokietijoje atkelti Vydūno palaikai, iš pagrindų sutvarkytos ir tvora aptvertos kapinaitės, pasodintas ažuoliukas. Paskui sugiedota Vydūno „Lietuvių giesmė“, draugijos himnas, galėjusi tapti Lietuvos himnu vietoje V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“.

Vakara pasitikome prie Vydūno kapo, o palydėjome ant Rambynų dainuodami su viešniomis, vydūnietėmis iš Tilžės. Programą praturtino panevėžiečio Audriaus Daukšos deklamuoti Justino Marcinkevičiaus eilėraščiai: „Lietuvos atėjimas“, „LDK“, „Trakai“, „Artimas“, „Teisybė“, „Kalbos ganymas“. A. Daukša, mokantis kelis šimtus šio poeto ir kitų autorių eilėraščių, primena: „Tauta tol gyva, kol turi poeta.“

Nulipę nuo kalno, grįžome į stovyklą, kurioje visą vakarą skambėjo dainos. Su daina išlydėtos tilžietės, dainavimai tęsėsi iki vėlumos.

Išėjusi pasivaikščioti, persikėliau nuo garsų prie vaizdų – už kelių šimtų metrų esančio Martyno Jankaus muziejaus kieme palengva kilo rūkas, savo drėkanomis dengdamas pievoje eksponuojamų paveikslų sodą. Vienas stovyklos dalyvis atsiskyres meditavo karvę, didelėje daržinėje pasileidęs instrumentinę muziką prie paveiklo triūsė dailininkas.

Pagerbtos amžino poilsio vietos

Aplankėme ir apdainavome Vydūno kapą Bitėnų–Užbičio evangelikų-liuteronų kapinaitėse, taip pat lankėme ir tvarkėme Bitėnų–Šilėnų kapines, kuriose, kaip byloja užrašas ant vartų „Išsis Dievije Prūsų Lietuvos ainiai“. Po dideliu ažuolu palaidota Ieva Jankutė (Eva Milda Jankutė-Gerola), spaustuvinių Martyno Jankaus vaikaitė, daug prisidėjusi prie kapinaičių prikėlimo ir prieš metus jose pati atgulusi. Jos iniciatyva kapinės sutvarkytos, centre pastatyta skulptoriaus Algirdo Boso skulptūra „Prūsų mergaitė“, šalia vartų auga dvi baltos Ievos rožės, kurias ji prisakiusi laistyti. Kapinėse laidoti uždrausta, bet vis sklando legenda, kad čia užkasti besitraukiančios Napoleono kariuomenės lobiai. 1974 m. rusų karininkai, apsupę Bitėnų gyvenvietę, darkė kapines paslapčia ieškodami lobio. Ar ką rado, niekas nesužinojo, bet užtat iškasė 10 metrų gylio duobę. Kapinių gadinimas pasikartoję dar kartą, kai lobis prieš keletą metų prisimintas

kaip balandžio 1-osios pokštas. Vargu, ar čia galima rasti didesnį lobį nei prūsų ainių kaulėliai ar paminklai su vokiškomis pavardėmis.

Vydūno palaikai ilsisi arčiau Rambynų, po kukliu akmeniu Bitėnų–Užbičio kapinėse. Vartuose įrašyta „Esmi spindulys begalinės šviesos“ – autorius tikėjo, kad kilo iš šviesos, tad ir kitus prie jos artino. Už vartų, prie įėjimo, architektų Martyno ir Marijos Purvinų pastatyti suoliuko pavidalo juodi monumentai Martynui Liudvikui Rėzai ir Martynui Mažvydui, kitoje pusėje – Kristijonui Donelaičiui. Randame ir medinius krikštus leidėjui ir spaustuvininkui Enziui Jagomastui, Tilžės Akto, kuriame pasirašyta už Mažosios Lietuvos prijungimą prie Didžiosios 1918 m. lapkričio 30 d., signatarams, Martyno Jankaus kapą.

**Amžininkai ir bendraminčiai, plunksnos broliai:
G. Petkevičaitė-Bitė,
J. Rainis ir Aspazija, N. Rerichas.
2018-ieji – Vydūno metai**

Draugijos leidžiama Vydūno kūryba, lydimą Mažosios Lietuvos dainų ir J. Marcinkevičiaus poezijos, buvo pristatyta Pagėgių bibliotekoje ir Kintų Vydūno kultūros centre, kuriame jis mokytojavo ir gyveno 1888–1892 m.

Draugijos pirmininkas Tomas Stanikas pirmiausia papasakojo apie Seimo sprendimą 2018 m. paskelbti Vydūno metais. Ta proga bus vykdoma ne tik saviveikla, bet imtasi ir veiksmų valstybiniu lygiu. Seime bus sudaryta komisija, kursianti veiksmų planą jubiliejui.

T. Stanikas pasidalijo naujiena, kad po atkaklių bandymų pavyko išjudinti Klaipėdos savivaldybę Vydūno paminklo statybai. Tikimasi, kad iki 2018 m. skvere priešais Juozo Karoso muzikos mokyklą stovės paminklas.

Knygų pristatymas prasidėjo nuo Vydūno knygos apie Kristijoną Donelaitį „Gyvenimas Prūsų Lietuvoje“. Šią knygą Vydūnas išleido Vokietijoje, vokiečių ir lietuvių kalbomis – ji išsiskiria tuo, kad yra viena pirmųjų santraukų knygų. Skirta lietuvių moksleiviams, išėjusiems. Didžiausia šios knygos vertė – baigiamajame Vydūno žodyje, kur aptariami lietuviybės, tautiškumo ir doros klausimai. Toliau pristatyta Vacio Bagdonavičiaus „Trumpa Vydūno biografija“ su bronzine Vydūno skulptūros kopija viršelyje (2013 m. skulptūra pastatyta Detmoldė – Vokietijoje spėta ji įamžinti anksčiau nei ketinama tai daryti Lietuvoje). Pristatyti ir Vydūno leisti periodiniai leidiniai: žurnalai „Jaunimas“, „Pasikalbėjimai apie sveikatą“, „Naujovė“, „Darbymetis“ ir kt.

Kintų Vydūno kultūros centre teko ir klasėje pabūti, suole pasėdėti. Ten pat eksponuojama autoriaus arfa, kuria jis grodamas pasitikdavo dieną ir išlydėdavo vakarą. Po karo arfa buvo išvežta į Estiją, bet pamario krašto entuziastų 1988 m. gražinta į Kintus. Buvo galima stebėti vaizdo įrašą: pagyvenęs, tiesus, aukštokas vyriškis lengva eiseną vaikštinėja po sodą, užsirišęs ant kaktos juostelę, pasirašo knygą... Filmuota Vokietijoje, netoli Amžinybės slenkščio.

Prieš pristatant Vydūno knygas, dalyvaujant vertėjai ir mokytojai Vilijai Žalienei bei dainininkei Agnei Dragūnaitei, pristatytas Nikolajaus Rericho poezijos knygos „Mortijos gėlės“ vertimas į lietuvių kalbą. Buvo skaitomos meditatyvios eilės, o A. Dragūnaite skimbčiojimais ir rytietišku dainavimu pakylėjo klausytojus aukštesnių virpesių link. Prie dainininkės prisijungė ir vydūniečių stovyklos dalyvis Andrius Rugys, pagrojęs improvizuotą kūrinių tibetietiškas dubenėliais. Pasak vertėjos V. Žalienės, dirbusios prie kūrinių vienerius metus, N. Rerichas, kaip ir Vydūnas, turėjo tikslą rodyti kelią į tobulumą, dieviškumo link. Jo pasaulis neapčiuopiamas, o juntamas tik švariais širdies virpesiais.

Stovykloje vydūniečiai aptarė dar vieną šviesuolę, Vydūno amžininę. Zenius Jurgelaitis, Panevėžio Vydūno klubo pirmininkas, papasakojo apie G. Petkevičaitės-Bitės muziejaus veiklą, autorės biografiją, o jos kūrybą palygino su Vydūno. Artimos gimimo ir mirties datos – Bitės 1861–1943 m.,

Vydūno – 1868–1953 m. Nors abu buvo bendraamžiai, bet atsidūrė skirtinguose ir lietuviybę vedančiuose kultūros keliuose. Vydūnas gyveno prūsų Lietuvoje, vokiečių įtakoje, o Bitė – rusų caro įtakos teritorijoje. Abu panašiu metu persirgo sunkiomis ligomis: Petkevičaitė-Bitė – ją suluošinusiu poliomieliu, o Vydūnas – džiova. Bitės karo metu rašytas „Karo metų dienoraštis“ lyginamas su Vydūno „Septyniais šimtmečiais vokiečių ir lietuvių santykių“.

Vėliau stovykloje pereita prie latviškos temos ir aptarti Janio Rainio bei jo gyvenimo draugės Aspazijos literatūriniai ryšiai su Vydūnu. Rainis ir Aspazija atvira simpatizavo Lietuvai, mūsų šalies praeitis jiems buvo svarbus įkvėpimo šaltinis. Rainis vertė Donelaičio „Metus“, domėjosi lietuvių etnografija ir tautosaka. Daug kuo artima buvo jų pasaulėjauta, tautinė nuostata, dramaturgijos pobūdis. Šiuos rašytojus sieja dvasinės gijos, savo dramomis įtvirtinusios simbolizmo estetiką. Abiejų simbolizmas paremtas istoriniais bei mitologiniais siužetais.

Aspazijos drama „Vaidilutė“ (1894) vienas įdomiausių jos lietuviškos tematikos kūrinių. Aspazijos literatūriniai ryšiai su Vydūnu „Amžinoje ugnyje“, atsidūrusi pagonybės ir krikščionybės sandūroje. Yra išlikęs Aspazijos sveikinimas Vydūnui jo 60-mečio proga bei Vydūno atsakas, taip pat paguodos jai žodžiai mirus J. Rainiui.

Sveikos mitybos pagrindai

Sveikos mitybos tematika labai plati ir aktuali. Vydūnas sveikos mitybos ir pratimų dėka išsigydė nuo tuo metu klatingai gyvybės šienavusios džiovos. Sveika mityba besidomintis ir kitus konsultuojantis 80-metis vydūnietis, vegetaras su 30 metų „stažu“ Algirdas Sagatas antrina Vydūnui sakydamas, kad daugelis ligų kyla dėl nesveiko maitinimosi ir jas galima išgydyti – netgi pradinę vėžio stadiją. Deja, vėžio sukėlėjų yra beveik visuose perdirtuose produktuose. Pavojingi daugelis E ženklų pažymėtų maisto priedų (pvz., skonio stipriklis E622). A. Sagatas rekomenduoja perskaityti Heinz'o Knieriemen'o „Enumeriai. Visi maisto priedai. Nuorodos sergantiems alergija, astma, migrena ir kitomis ligomis“. Knygelėje nurodyti vengtini, pavojingi bei šiandienos duomenimis nepavojingi, astmą, alergiją, migreną sukeliantys maisto priedai, kurie dar yra ir dažna nutukimo priežastis.

Remdamasis Willam'o Davis knyga „Kviečių pilvas“, A. Sagatas pasakojo apie kviečiams padarytą žalą – nuo XX a. pradžios kviečių kultūrą pakeitusių hibridizacijos procesų. Dabartinii kviečių miltų kepinii biocheminė sudėtis jau seniai kitokia, juos vartojant greičiau susergama cukrinius diabetu, auga kaulų ligų skaičius, mažėja amžiaus trukmė. Rekomenduojama rinktis rugių miltų kepinius arba kvietinių miltų rūšių spelta, iš nuo alkens amžiaus žinomų kviečių, kuriems cheminės trąšos nedaro jokio poveikio.

O štai angliavandeniai vadinami tyliaisiais smegenų žudikais – tuo pačiu pavadinimu ir Davido Perlmutterio knyga: pasak autoriaus, grūdai, miltai, cukrus gali sugriauti mūsų smegenis, tapti neurologinių susirgimų priežastimi. Jis įrodo, kad mūsų likimą nulemia ne genai, o maistas, kurį valgome. Ypač kenksmingas yra kviečių glitimas ir cukrus.

Remdamasis D. Perlmutteriu, A. Sagatas griaua cholesterolio mitą. Šiuolaikinės farmacijos propaganda nukreipta į cholesterolio mažinimą, bet kuo mažesnis jo kiekis, tuo dažniau žmonės serga depresija. Savižudžių, turinčių žemą cholesterolį 200 proc. daugiau nei turinčių normalų cholesterolio kiekį. Cholesterolio turi būti kuo daugiau, metams bėgant jo indeksas vis krito.

Remdamasis „Aliejus ir riebalai“ autoriumi Štronc, paskaitininkas sako, kad 80 proc. aliejų pagaminama iš pašildytų žaliavų. Kaitinant oksiduojasi naudingos medžiagos. Nekaitinto aliejaus nedaug rūšių – ant jų užrašas „Extra virgin“. Aliejus iš augalų išspaudžiamas dvejopai – mechaniniu būdu (geriausia – ekstrakcija) arba naudojant agresyvius cheminius tirpiklius (benziną). Rafinuojant aliejus šviesinamas, į jį pridedama

aliuminio silikatų. 200 laipsnių temperatūroje aliejus 30–60 min. kaitinamas ir garinamas, taip pašalinamos paskutinės skonį ir kvapą keičiančios medžiagos. Lieka beskoniai ir bekvapiai riebalai.

Daugeliui žmonių neraugintas pienas sukelia alergiją. Raugintas pienas yra geras produktas, vienintelis, kurį galima vartoti. Epidemiologiniais tyrimais įrodyta, kad gausus pieno vartojimas didina širdies, kraujagyslių ligų riziką, skatina osteoporozę. Parduotuvės pienas išvaro kalcį iš kaulų.

Kalbėdamas apie maisto produktų suderinamumą, A. Sagatas pažymi, kad valgantiems mėsa ar žuvį nepatariama valgyti su duona, taip pat nemaišyti vaisių ir daržovių.

Mėsa organizme virsta pūliais – mat mėsa yra svetimkūnis: „Mano mėsosje atsiranda svetima mėsa“, taip mėsos patekimą į organizmą įvardija A. Sagatas, prisimindamas ir savo tapimo vegetaru patirtį. Kadangi atsisakė mėsos staiga, besivalant organizmui ėmė dygti votys. Pats rekomenduoja pereiti prie vegetarizmo palaipsniui, šis procesas gali užimti iki šešerių metų.

Jei remsimės Vydūnu, tuomet vegetaro pasirinkimas turėtų kilti pirmiausia iš pagarbos gyvybei. Taip pat jis teigė, kad žmonės valgo per daug ir per dažnai – užtektų trečdalis suvartojamo maisto kiekio.

Kavos mėgėjams Algirdas Sagatas pataria negerti kavos po pietų, nes kava sustabdo virškinimą. O valandėlę prieš valgį patariama išgerti tyro vandens.

Taip pat A. Sagatas pataria nesivaikyti valgių įvairovės, nevalgyti vieno patiekalo po kito. Kramtyti reikia lėtai, nepridera žmogui ryti kaip plėšrūnui. Ilgai kramtant valgi galima atprasti nuo rūkymo ar alkoholio.

Sueiga pas Martyną Jankų

Stovyklos priešpaskutinė diena palydėta sueiga netoliese esančiame spaustuvininko ir lietuviybės puoselėtojo Martyno Jankaus muziejuje. Pirmiausia pagerbtas M. Jankaus atminimas Bitėnų kapinaitėse, prie jo kapo muziejaus direktorė Liudvika Burzdžiuvienė perskaitė žymaus žurnalisto Juozas Pronckaus, Žurnalistų sąjungos įkūrėjo (1922), kalbą, pasakytą prie M. Jankaus kapo 1946 m. Joje Jankus vaizdingai vadinamas šventojo Rambynų vaidila, išėjęs kaip Mozė vesti savo išblaškytos tautos vaikų per svetimus tyrus į Pažadėtąją žemę. O išėjęs į šventąjį kalną, paliko vienus dykumose su juodo gedulo užgulta krūtine. Bet visgi 1993 m. gegužės 30 d. Martyno Jankaus pelenai sugrįžo prie gimtojo Rambynų.

Muziejuje paminėtos ir pirmosios lietuvių kultūrinės draugijos „Birutė“ 130-osios įkūrimo metinės. M. Jankus buvo šios draugijos įkūrimo vienas iniciatorių bei pirmininkas. Draugijos įkūrimo minėjimo proga pranešimą skaitė dr. Silvija Pocyte. „Birutė“ veikė iki Pirmojo pasaulinio karo, 1914 m.

Draugija įkurta tautiškumui stiprinti, tai buvo visiškai specifinė draugija, atsiribojusi nuo religinės bei politinės veiklos. Kai 1871 m. susikūrė Vokietijos imperija ir Prūsijos Karalystė tapo jos dalimi, Prūsijoje egzistavusi tautinių mažumų kalbų vartojimo laisvė buvo suvaržyta. Imperijos politika pasikeitė, ją galima apibūdinti Bismarko žodžiais: „viena žemė – viena tauta – viena kalba“. Vokiečių kalba tapo dominuojančia, o lietuvių – ištumta iš viešosios erdvės. 1885 m. vasario 15 d. Tilžėje įkurta draugija siekė saugoti ir populiarinti lietuviškumą.

Tuo pat metu muziejuje vyko 13-ojo tarptautinio dailininkų plenero uždarymas. Muziejaus kiemo paveikslų sodas pasipildė dar aštuoniais darbais. Šalia profesionalių menininkų kūrė ir jaunieji dailininkai, globojami LR Seimo vicepirmininko Kęsto Komskio labdaros ir paramos fondo. Meras žadėjo dar kartą bandyti derėtis su šeimininkais dėl muziejaus teritorijoje esančios daržinės įsigijimo dailininkų dirbtuvėms bei parodoms rengti. Didelis, senas pastatas šiuo metu yra privati nuosavybė.

Vakara elegantiškai užbaigė „Jausmų turnyras“, kuriame poetinę muzikinę kompoziciją atliko aktorė Virginija Kochanskytė, solistė Rita Preikšaitė ir klasikinės gitaros virtuozas Artūras Kelpša.

Lietuvos Katalikų Bažnyčia išeivijoje

Šiluvos Mergelės Marijos vardo garsinimas: unikali koplyčia Vašingtone

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Didieji Švč. Mergelės Marijos Gimimo atleidai Šiluvoje (vadinami Šilinėmis) kasmet sutraukia tūkstančius maldininkų ne tik iš Lietuvos, bet ir iš kitų kraštų.

Švč. Mergelės Marijos apsiareiškimas Šiluvoje 1608 m. laikomas vienu pirmųjų Marijos pasirodymų Europoje ir bene vienintelis, kai Dievo Motina kreipėsi į kitos konfesijos žmogų.

Piemėnėliai, ganydami bandą bažnytinės žemės, pamatė ant vieno didelio akmenų mergelę, laikantią ant rankų vaikėlį ir graudžiai verkiančią. Jie nubėgo pas Šiluvos kalvinų katechetą. Šis, pasikvietęs mokytoją vardu Šaliamoną, prisiartinio prie akmenų ir pamatęs verkiančią mergelę kreipėsi į ją: *Mergaite, ko verki?* Ji atsakė: *Verkiu dėl to, kad prieš tai šioje vietoje buvo garbinamas mano Sūnus, o dabar čia ariama ir sėjama.* Garsas apie Marijos pasirodymą veikiai pasklido. Pasakojama, kad vienas aklas senukas parodė, kur buvo užkasta skrynja su senosios bažnyčios lobiu. Parodęs iškart praregėjo. Atradus bažnyčios steigimo dokumentus, 1622 m. laimėta byla dėl nuosavybės grąžinimo katalikams. Senosios bažnyčios vietoje gana greitai iškilo nedidelė medinė bažnytelė, atgaivinti garsieji Šilinių atlidai.

Stebuklais išgarsėjo ir Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas. 1786 m. rugsėjo 8 d., gavus popiežiaus leidimą, maloningasis paveikslas vainikuotas aukso karūnomis. Dera priminti, kad Lietuvoje žinomi tik šeši Šventojo Sosto leidimu vainikuotieji Švč. Mergelės Marijos paveiksai: Trakų Dievo Motina (1718 09 04), Sapięgu Dievo Motina (Švč. M. Marija su Kūdikiu, 1750 09 08), Šiluvos Dievo Motina su Kūdikiu (Ligonių sveikatos paveikslas, 1786 09 08), Aušros Vartų Švč. Gailestingumo Motinos paveikslas (1927 07 02), Pivašiūnų Švč. M. Marijos Nuliūdusiųjų Paguodos paveikslas (1988 08 14) ir Žemaičių Kalvarijos Marijos Kriščiūnų šeimų Karalienės paveikslas (2006 10 08).

Šiluvoje tais pačiais 1786 m., kai buvo vainikuotas paveikslas, pašventinta ir nauja mūrinė Švč. Mergelės Marijos Gimimo katalikų bažnyčia, kuriai 1976 m. suteiktas mažosios bazilikos titulas.

Nepaisant carinės valdžios, o vėliau ir sovietinės okupacinės valdžios trukdžių, tikintieji, net ir persekiojami, keliavo į Šiluvą. Atgavus nepriklausomybę į Šiluvą laisvai galėjo keliauti kiekvienas. Plėtėsi piligrimystė. Šiluvos vardas pasaulyje plačiai suskambėjo Šventojo popiežiaus Jono Pauliaus II kelionės į Lietuvą metu.

O 1993 m. rugsėjo 7 d. Šiluvą aplankė didysis piligrimas – Šventasis popiežius Jonas Paulius II: meldėsi Apsireiškimo koplyčioje, dalyvavo Dievo žodžio liturgijoje Švč. M. Marijos Gimimo bazilikoje. Šventojo Tėvo apsilankymo Šiluvoje 10-mečio proga 2003 m. per Šilinių atlaidus Kauno arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, SJ, pašventino Jono Pauliaus II namus.

2008 m., Šiluvoje švenčiant Švč. M. Marijos apsiareiškimo 400 metų jubiliejų, naujojoje ta proga įrengtoje sakralioje aikštėje atidengtas popiežiaus Jono Pauliaus II paminklas viešnagės Lietuvoje 15 metų sukakčiai atminti; šio popiežiaus vardu tada pavadinta ir šalia aikštės einanti gatvė.

Šiluvos Švč. M. Marijos vardas išeivijoje

Sovietmečiu, kai Lietuvoje buvo sudėtinga garsiai kalbėti apie Šiluvą, ten įvykusi Švč. M. Marijos apsiareiškimą, išeivijos lietuviai stengėsi įamžinti šį vardą lietuvių pastatytų bažnyčių paveiksluose, vitražuose, skulptūrose, publikavo straipsnius spaudoje. Apie tai detalai yra rašęs kun. Stasys Yla (1908 01 05–1932 05 22–1983 03 24) istorinėje studijoje „Vainikuotoji Šiluvė“ (medžiaga šiam darbu 1965–1966 m. rinko Romos archyvuose).

Lietuvoje žinoma Čikagoje (Market parke) esanti Marijos Gimimo bažnyčia (laikinoji pastatyta 1929 m., dabartinė – 1957 m. pašventinta), kurią puošia Marijos Apsireiškimo Šiluvoje paveikslas, pieštas dailininkės kazimierietės s. Mercedes (Marijos Mickevičiūtės, 1915–2007).

Putname pastatytoje koplyčioje 1954 m. vitražus sukūrė dailininkas Kazys Varnelis (1917 02 25–2010 10 29). O 1957 m. gegužės 19 d. buvo pašventinta Šiluvės statula Putname.

Nuo 1956 m., kaip rašo kun. S. Yla: *į Šiluvinės Marijos garbės skleidimą įsijungė ir lietuviai saleziečiai, įsikūrę Cedar Lake, Indianoje: pastatyta to paties modelio kaip Lietuvoje Apsireiškimo koplyčia, vietovė pavadinta „Šiluva“, leistas neperiodinis leidinys „Šiluvos balsas“.*

Reikia priminti ir gerai žinomą Vatikano Šv. Petro bazilikoje esančią Lietuvių koplyčią – Vilniaus Aušros Vartų Gailestingumo Motinos koplyčią (pašventinta kardinolo Paolo Marella, 1970 m.).

Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčioje prie įdomios Betliejaus prakartėlės mons. Rolandas Makrickas (kairėje) su tuometiniu bažnyčios klebonu kun. Medardu Čeponiu

Šalia čia paminėtų žinomų ir daugybės nepaminėtų, mažiau žinomų itin svarbi, tačiau labai menkai žinoma Šiluvos Mergelės Marijos koplyčia, esanti Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinėje šventovėje bazilikoje Vašingtone.

Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinė šventovė bazilika Vašingtone

Centrinė Amerikos katalikų maldos vieta – dvasinis ir akademinis centras – Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinė šventovė bazilika Vašingtone. Pagal dydį bazilika nuo Šv. Petro bazilikos Vatikane yra penkta – talpina per 2500 žmonių. Iš jos per televiziją visoje Amerikoje transliuojamos Kaledų ir Velykų šv. Mišios. Bazilikos rektorius skiriamas Amerikos vyskupų konferencijos pritarimu.

Pirmasis čia apsilankęs – Šventasis Jonas Paulius II, 1979 m. Popiežius pasirinko šią baziliką, nes aplink didelės erdvės, didelė teritorija.

Šalia bazilikos – garsiausias Amerikos katalikų universitetas. Jame yra studijavę ir lietuviai: Andrius Narbekovas, Sigitas Žilys, Alfonsas Lapė (1961 02 25–1996 05 26–2007 01 08) ir kt.

Pagrindinė Marijos šventovė Amerikoje pastatyta visų Amerikos vyskupijų katalikų lėšomis. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinė šventovė bazilika Vašingtone – konsekrutuota 1954 m. Tačiau iki konsekracijos buvo ilgas beveik 100-mečio kelias.

Dar 1846 m. Amerikos vyskupai kreipėsi į popiežių Pijų IX su idėja statyti baziliką, kuri būtų katalikybės centras Amerikoje ir ją dedikuoti Švč. Mergelėi Marijai.

Tačiau uždelsta dėl organizacinių momentų, lėšų rinkimo ir telkimo bei komplikuotos padėties Amerikoje: formavosi valstijos, 1861–1865 m. vyko pilietinis karas tarp pietinės dalies (Konfederacijos), siekusios atsiskirti nuo JAV, ir šiaurinės dalies (Sąjungos), siekusios neleisti atsiskirti.

Statyba pradėta tik 1920 m. Per 4 metus pastatyta žemutinė kriptą. Pastačius kriptą, 1924 m. buvo aukotos pirmosios šv. Mišios. Kriptai buvo panaudotos visos surinktos lėšos. Vėlesnį lėšų telkima stabdė prasidėjusi didžioji ekonominė krizė – Didžioji depresija – 1929–1933 m. Tai didžiausia kapitalistinio ūkio krizė, apėmusi visas ūkio šakas ir valstybes, tai ir sunkiausias laikotarpis Amerikoje.

1954 m. užbaigta viršutinė bazilikos dalis. Vėliau sumanyta ją išplėsti – keitėsi projektai, pristatytos šoninės koplyčios, kad ir kitų šalių katalikai galėtų naudotis bazilika.

Šiluvos Mergelės Marijos koplyčia Vašingtone

Bazilikoje yra 70 įvairaus dydžio koplyčių. Viršutinėje dalyje jų 15-ka. Koplyčiose įvairiausių tautų populiariausios Marijos.

Viršutinėje dalyje yra ir Lietuvių koplyčia. Ji – prieš kitoje pusėje esančią lenkų koplyčią. Lietuvių koplyčios dydis atitiktų Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčią. Ir tą koplyčią lietuviai gavo Graikų (Rytų) apeigų katalikų dėka.

1963 m. unitai – Graikų (Rytų) apeigų katalikai atsiskakė jiems skirtos koplyčios bazilikoje, nes šalia bazilikos įsigijo žemės sklypą ir pasistatė didžiulę bažnyčią.

Tuometinis bazilikos rektorius iš Čikagos, gerai žinojęs lietuvių vyskupą – Vincentą Brizgį (1903 11 10–1927 06 05–1940 05 19–1992 04 23), paklausė, ar lietuviai norėtų bazilikoje turėti savo koplyčią. Vyskupas labai apsidžiaugė ir,

Šiluvos Mergelės Marijos koplyčioje Vašingtone šv. Mišias aukoja mons. Rolandas Makrickas

norėdamas išnaudoti šią galimybę, kreipėsi į visus lietuvius ir parapijų klebonus, Kunigų vienybę, Lietuvių katalikų Religinę šalpą bei Vyčius. Visų pastangomis buvo surinkta didžiulė tuo metu pinigų suma – 325 tūkstančiai JAV dolerių.

Turint pinigus, pradėti koplyčios įrengimo darbai.

Bazilikos rektorius pasiūlė koplyčią tituluoti Marijos Gimimo vardu, tačiau vyskupas V. Brizgys, pritariant Amerikos lietuviams, prašė šią koplyčią tituluoti Šiluvos vardu: 1608 m. iluvoje pirmasis Europoje Švč. Mergelės Marijos apsiareiškimas. Bazilikos vadovybė pritarė šiam projektui.

Visu koplyčios įrengimu rūpinosi vyriausias bazilikos architektas ir komisija. Vyskupui V. Brizgiui rekomendavus įrengti lietuvių koplyčią buvo pakviesti išeivijoje žinomi Lietuvos menininkai: skulptorius Vytautas Kašuba (1915 08 15–1997 04 14), menininkas Albinas Bielskis-Elksus (1926 08 21–2007 02 08), 1965 m. sukūręs mozaikas, Vytautas Kazimieras Jonynas (1907 03 10–1997 12 04).

Šiluvos Mergelės Marijos koplyčios šventinimas

1966 m. rugsėjo 4–6 d. Vašingtone vyko Išeivijos lietuvių religinis kongresas. Ta proga Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinėje šventovėje bazilikoje iškilmingai buvo pašventinta Šiluvos Mergelės Marijos koplyčia. Pašventino tuometinis Vašingtono arkivyskupas, dalyvaujant vysk. Vincentui Brizgiui, gausybei lietuvių kunigų. Iškilmės giedojos iš įvairių Amerikos vietų atvykę net 5 chorai.

Straipsnyje „Gyvenimui tekant“ („Laiškai lietuviams“, 1966 m. spalio 9 d., nr. 17) rašoma:

Šiluvos koplyčios šventinimas tada suteikė išskirtinę progą suvažiuoti visai eilei rinktinių lietuvių katalikų – tiek dvasiškų, tiek pasauliečių – beveik iš visų JAV ir Kanados kolonijų.

Laisvojo pasaulio lietuviai katalikai, susirinkę į religinį kongresą Vašingtone, 1966-aisiais Viešpaties ir 25-aisiais Tautos sukilimo metais, rugsėjo 3-ją, pareiškė savo meilės Šiluvos ir Aušros Vartų Dievo Motinai, dalyvausti Jos vardo koplyčios šventinime Nekaltojo Prasidėjimo tautinėje šventovėje ir maldauti Viešpaties laisvės savo pavergtai Tėvynei, skelbia viso pasaulio lietuviams šią deklaraciją:

I. Mes didžiujamės būdami garbingos ir nemiršančios lietuvių tautos vaikai. Galybių Viešpats leido tapti lietuviams ir įspaudė mūsų širdyse lietuviybės ženklą. Tėvynės meilė yra atspindys dieviškos meilės. Tos meilės, kuri Kristaus vėda suvilgė ašaromis dėl jo mylimos Jeruzalės likimo. Mes su pagarba lenkiame galvas prieš savo brolių Sibiro ir kalėjimų kankinių, karių ir partizanų, vyskupų ir jaunuolių, tėvų ir motinų kapus, kurie paaukoja savo gyvybes už Dievą, šventąją mūsų Motiną Bažnyčią ir mylimą Tėvynę. Mes kviečiame visus lietuvių tautos vaikus į besąlyginę kovą už pavergtosios Lietuvos laisvę.

II. Mes esame liudininkais 25 metų (1940–1965) Lietuvos Bažnyčios ir krikščioniškos lietuvių tautos kryžiaus kelio. Kristus pavergtoje Lietuvoje juo iš naujo eina į Kalvarijos kalną. Šis kelias nuklotas Lietuvos bažnyčių griuvėsiais ir Rapiantųjų skeveldromis. Jis prisisunkęs lietuvių vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų krauju ir motinų ašaromis. Juo eina su kenčiančių Kristumi ir pavergtoji, bet nenugalėta katalikiškoji lietuvių tauta. Jokia jėga niekad neįplės iš lietuvių širdies meilės Dievui ir Tėvynei.

Paskutiniame minėto leidinio „Laiškai lietuviams“ lape įrašyta: Šis paminklas mus pačius temoko susiklausymo ir vienybės. Laikas

imtis naujų darbų. Koplyčios komitetas nori kuo greičiausiai baigti ir paskutinį darbą: visus aukotojus, bendradarbius, aktyvius šventės talkininkus surašyti į nenykstančią knygą ir jų vardus palikti ateities kartų atminčiai.

Šiluvos Mergelės Marijos koplyčios Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinėje šventovėje bazilikoje Vašingtone atsiradimas – didžiulis vyskupo V. Brizgio darbas šalia kitos itin svarbios jo veiklos: lietuvių kunigų subūrimo, rūpinimosi sielovada...

Šv. Mišios Šiluvos Mergelės Marijos koplyčioje, jubiliejaus laukimas

Vašingtone lietuvių parapijos nėra, tad šv. Mišios lietuvių kalba aukojamos paskutinį mėnesio sekmadienį Vašingtono miesto parapijoje.

Nuo 2013 m. Šiluvos Mergelės Marijos koplyčioje pastoviai pradėtos aukoti šv. Mišios antrą mėnesio sekmadienį (aukvoja mons. Rolandas Makrickas).

2016 m. – 50 metų Šiluvos Mergelės Marijos koplyčiai. Ji buvo pašventinta, kai Lietuva kentė sovietinę okupaciją. Neatsitiktinai ir koplyčioje atsispindi religinė ir tautinė priespauda: tremtis į Sibirą, Kryžių kalnas. 25-erius metus Koplyčioje Lietuvos išeiviai meldėsi prašydami Lietuvai laisvės, o dabar – jau 25-eri metai, kai Lietuva laisva. Tai graži ir prasminga metų sankirta.

Auksinis koplyčios pašventinimo jubiliejus yra proga įvertinti tą laikotarpį ir pasidžiaugti Dievo apvaizda bei Švč. Mergelės Marijos globa.

Lietuvos vyskupų konferencijos delegato užsienio lietuviams katalikams prel. Edmundo Putrimo iniciatyva jubiliejui rengti 2014 m. spalio 5 d. įsteigtas jubiliejinis komitetas (vadovauja Viktoras Nakas), kuriame prel. Edmundo Putrimo kvietimu darbuojasi Vašingtono lietuvių bendruomenės aktyviausi nariai, Lietuvos ambasados Vašingtone atstovai: Angėlė Bailey, Kęstutis Čižiūnas, Paulius Klimas, Izabelė Lauckaitė Howes, dr. Juozas Laukaitis, dr. Juratė Maciunaitė Landwehr, mons. Rolandas Makrickas, Victor Nakas, Sigita Naujokaitis, Leonard Linas Orentas, prel. Edmundas Putrimas, Evaldas Stankevičius, Danelė Vidutis ir Viktorija Zabarienė.

Kaip „Aiduose“ rašė Paulius Klimas, komiteto veiklą motyvuoja trys pagrindiniai tikslai: 1) Kuo iškilmingiau paminėti jubiliejų vieno iš pačių svarbiausių lietuvių kultūrinių paminklų JAV – Šiluvos Marijos koplyčios įsteigimą 1966 m. didžiausioje katalikų bažnyčioje Šiaurės Amerikoje, t. y. nacionalinėje Nekaltojo Prasidėjimo bazilikoje.

2) To jubiliejaus proga supažindinti plačiąją Amerikos visuomenę su Šiluvos Marijos istorija (pirmuoju Šv. Marijos Apsireiškimo visoje Europoje) ir per ją – su Lietuvos religine ir tautine istorija.

3) Sudaryti sąlygas per jubiliejaus paminėjimą geriau supažindinti Lietuvos visuomenę su JAV lietuvių religinio gyvenimo raida.

Jau nustatyti du pagrindiniai renginiai: 2016 m. birželio pabaigoje bus atidaryta paroda apie Šiluvos Mergelės Marijos koplyčią bazilikos kriptoje: koplyčios kūrimo istorija, Švč. Marijos Apsireiškimo Šiluvoje istorija ir prasmė bei pačios koplyčios meninė ir etnografinė ekspozicija.

Apie koplyčios istoriją medžiagos ieškoma privačiuose archyvuose. Jubiliejaus proganorima išleisti publikaciją. Dabar kriptoje yra popiežių ekspozicija. Kadaise Milano arkivyskupas popiežiui Pauliui VI padovanojo tiarą. Popiežius paskelbė, kad ji parduodama, o gautais pinigais bus paremtos skurstančios Afrikos šalys. Amerikos katalikai šią tiarą nupirko ir patalpino bazilikoje. Kriptoje eksponuojami ir kiti svarbūs, popiežių naudoti daiktai...

Antras renginys – 2016 m. spalio 9 d. iškilmingos Padėkos Mišios Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinėje šventovėje bazilikoje Vašingtone. Tikimasi sulaukti Lietuvos ganytojų ir Amerikos vyskupų konferencijos atstovų, apaštalinio nunciataus Amerikoje.

Labai svarbu, kad popiežius Pranciškus, vykdamas į 8-ąjį Pasaulio šeimų susitikimą Filadelfijoje, lankysis Vašingtone ir 2015 m. rugsėjo 23 d. lauke prie bazilikos (viduje – tai lietuvių Šiluvos Mergelės Marijos koplyčia) aukos šv. Mišias.

Iki artėjančio Šiluvos Mergelės Marijos koplyčios pašventinimo 50-mečio jubiliejaus ir Lietuvoje reikia atlikti nemažą darbą, kad apie šią unikalią didžiulę koplyčią, esančią Marijos Nekaltojo Prasidėjimo nacionalinėje šventovėje bazilikoje Vašingtone, sužinotų kuo daugiau Lietuvos tikinčiųjų.

Nuotraukas straipsnio autorei perdavė mons. Rolandas Makrickas, Vašingtonas

Karališkosios insignijos Vilniaus katedroje: nuo atradimo 1931 m. iki slėpimo 1939 m.*

Saulius PODERIS, Vilnius

1931 m. ypač įsimintini Lietuvos ir Lenkijos istorijai. Tais metais įvyko vienas iš svarbiausių XX a. istorinių atradimų. Po tų metų pavasario potvynio nukentėjusioje nuo vandens Vilniaus katedroje buvo surasta „karalių“ kriptą, kurioje oficialiais duomenimis neišplėsti per karus nuo XVII a. vidurio išsėjos Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių Aleksandro Jogailaičio, abiejų Žygimanto Augusto žmonių Barbaros Radvilaitės ir Elžbietos Habsburgaitės palaikai¹. Neoficialiais duomenimis greta karalių, šioje kriptoje, buvo atrasti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo ir jo pirmosios žmonos kunigaikštienės Onos palaikai². Šiandien trijų 1931 m. kriptoje atrastų Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių palaikai ilsisi po „Šv. Kazimiero“ koplyčia tarpukariu įrengtame mauzoliejuje. Visos kriptoje rastos karališkosios insignijos oficialiai laikomos „dingusiomis be žinios“. Šio straipsnio tikslas skaitytojus supažindinti su atrastų insignijų istorija bei paskutiniaisiais metais gautais naujais duomenimis, nusakančiais dalies šių vertybių slėpimo istoriją.

Atradimas

Karalių palaikus su insignijomis 1931 m. rugsėjo 22 d. atrado du Katedros gelbėjimo komiteto (toliau KGK³) nariai – Kazimieras Vilkus ir Jonas Pekša. Vėlesniuose prisiminimuose Kazimieras Vilkus taip nupasakojo kriptos atradimo momentą:

„Koridoriaus skliauto viršuje padidinome angą, kad būtų galima patekti į vidų. Aš įlindau pirmas, po to atsigrežiau, žibintuvėliu apšviesdamas įėjimą J. Pekšai. Koridoriukas buvo siauras, eidamas priekyje apšviečiau grindis, ir atsidūrė nedidelėje, apie 3 x 4 dydžio, kriptoje. Prieš mūsų akis atsiskleidė neįprastas vaizdas; priešais įėjimą dumble ir griuvenose žibintuvėlio šviesoje pastebėjome kažkokį daiktą, prisiartinęs prie jo kreipiausi į Pekšą: „Pone, pažvelkite, čia guli kažkoks šalmas.“ Pasilenkiau ir pamačiau, kad tai ne šalmas, o žmogaus kaukolė su karūna. Pasukau šviesą į dešinę – kriptos kampe ant išsikūlusio akmens gulėjo karūna. Sujaudintas nekasdienio įvykio, šiek tiek prislopintu balsu šaukė: „Karūna“. Tokio netikėto atradimo buvome smarkiai sukrėsti. Slinkdami palei sieną, kurioje buvo anga, neidami gilyn į kriptą, prisiartinome prie karūnos. Apšvietėme ją žibintuvėliu iš arti, ji gulėjo ant pomirtinės lentelės, o ant jos – aukso grandinė. Mano kolega paėmė į rankas grandinę, pakėlęs apžiūrėjo ir atsargiai padėjo atgal. Apsigrežėme išeiti, dar sykį pažvelgėme į kriptos vidų: priešais angą, iš dalies panirusi į dugną, po plytų ir kalkių nuolaužomis gulėjo kaukolė su karūna, šalia buvo išmėtyti pajuodę kaulai. Toliau į dešinę – ant tašų pelenų spalvos perlūžęs luitas, kurio išvaizda priminė karstą. Gale, prie sienos – vėl kaukolė be karūnos, o šalia krūvelė kaulų, ne išmėtytų, o tartum žmogaus rankomis sudėtų į vieną vietą. Visa tai gulėjo dumble, po plytų ir kaulų nuolaužomis. Karstų nebuvo, tik supuvusių lentų ir tašų fragmentai, ant kurių kažkada buvo padėti karstai. Ant kriptos sienų apie 35 cm aukštyje buvo matyti pajuodusių nuosėdų, tai pakilusio vandens pėdsakai.“

Pasukome išėjimo link... Atsitokėję nuo pirmo įspūdžio, išėjome iš kriptos, angą pridengėme plokšte. Buvo pirmadienis, 1931 m. rugsėjo 21 d. 8 val. 45 min.⁴

Karališkosios insignijos, rastos prie palaikų, padėjo identifikuoti palaidotus valdovus. Ant pietinės kriptos sienos iškyšulio gulėjo sidabrinė auksuota karūna ir auksinė grandinė su medalionu. Šie daiktai buvo sudėti ant sidabrinės lentelės, kurioje lotyniškas užrašas skelbė:

„ČIA ILSISI ELŽBIETA, ROMOS, ČEKIJOS IR VENGRIJOS KARALIAUS FERDINANDO DUKTĖ, IMPERATORIAUS KAROLIO V ANŪKĖ, LENKIJOS KARALIAUS IR LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO ŽYGMANTO AUGUSTO BRANGI ŽMONA, GARSİ DORYBĖMIS, APDOVANOTA DIDELEMIS KŪNO IR SIELOS VERTYBĖMIS. MIRĖ BE IPĖDINIŲ PO SUNKIOS LIGOS, VISIEMS LABAI LIUDINT IR VILNIUI GEDINT, SAVO GYVENIMO AŠTUONIOLIKTAIS METAIS IR VIEŠPATAVIMO TREČIAISIAIS, O TAIP PAT 1545 VIEŠPATIES METAIS BIRŽELIO 15 D.“

Paaikšėjo, jog tai Lenkijos karalienės ir Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Elžbietos Habsburgaitės – pirmosios Žygimanto Augusto žmonos – pomirtinės insignijos (pav. 1).

1 pav. Elžbietos Habsburgaitės palaikai ir insignijos. Nuotr. iš LVIA f.1135-3-308(1) (fragmentas)

Kairėje, greta Elžbietos Habsburgaitės palaikų, gulėjo oda apmuštas karstas, o ant jo puošnus tekstilinis kryžius, kurio centre pritvirtinta sidabrinė lentelė su lotynišku užrašu:

„KARALIENĖ BARBORA, KURI ŠIUO ANTKAPIU PALAIDOTA, BUVO KARALIAUS AUGUSTO ANTROJI ŽMONA. DAUGELIUI DAUG GERO PADARĖ, PIKTO – NIEKAM; NIEKAS NEGALI PASAKYTI, JOG BUVO JOS IŽEISTAS. MIRĖ NEJMETĖJUSI, BAIGDAMA TREČIĄ DEŠIMTĮ METŲ; LIKIMUI LĖMUS, GUOLIS LIKO ANTRAKART TUŠČIAS. MIRĖ JAUNA, BET JEIGU JI BŪTŲ IR SENYVA, AUGUSTAS SAKYTŲ, KAD MIRĖ PER ANKSTI. VAINIKUOTA 1550 METŲ GRUODŽIO 7 DIENĄ, MIRĖ 1551 METŲ GEGUŽĖS 8 DIENĄ.“⁵

Lentelė skelbė, jog karste guli Lenkijos karalienės ir Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Barbaros Radvilaitės palaikai (pav. 2).

Arčiau šiaurinės kriptos sienos, per

2 pav. Barbaros Radvilaitės karstas. Nuotr. iš LDM Fi-290

3 pav. Aleksandro Jogailaičio palaikai karalių kriptoje. Nuotr. iš LDM Fi: 295

metrą nutolę nuo Barbaros Radvilaitės karsto, gulėjo Lenkijos karaliaus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio palaikai. Ant kaukolės vis dar laikėsi korozijos pažeista sidabrinė auksuota karaliaus karūna. Nerasus prie valdovo palaikų lentelės, būtent pagal šią karūną buvo identifikuoti karaliaus palaikai. Karūna karališka, o Aleksandras Jogailaitis – vienintelis Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis – palaidotas Vilniaus katedroje (pav. 3).

Karalių palaikus identifiko Vilniaus vaivadijos konservatorius Stanislovas Lorentzas (Stanisław Lorentz), perskaitęs lotyniškus lentelių užrašus. Jau kitą dieną KGK Vykdomojo komiteto posėdyje S. Lorentzui užklausus, ką reiktų daryti su atrastomis karalių karūnomis, vyskupas R. Jalbzykovskis (Romuald Jalbrzykowski) atsakė – karūnos turi likti Vilniuje⁶. Rugsėjo 23 d. Vilniaus dienraštyje „Slowo“ („Žodis“) pasirodė žinutė, kad antspauduojant karalių kriptą rugsėjo 22 d. ryte buvo surastas Aleksandro Jogailaičio skeptras⁷. Vėliau apie šį skeptrą nebekalbėta⁸. Iškilmingai pagerbus karalių palaikus, žymiam Vilniaus fotografui J. Bulhakui atlikus kriptos fotofiksaciją, dailininkams: F. Ruščicui (Ferdynand Ruszczyce), J. Hopenui (Jerzy Hoppen), K. Kviatkovskiui (Kazimierz Kwiakowski) ir L. Slendzinskiui (Ludomir Ślędzinski), nupiešus ir nutapius bendrą kriptos vaizdą, karalių palaikai pradėti paruošti. Pradėta nuo Aleksandro Jogailaičio palaikų. Oficialiais duomenimis prie Aleksandro Jogailaičio dešiniojo šlaunikaulio rastas į tris dalis lūžęs, daugiau nei 1 m ilgio kalavijas, ant kurio buvo išlikę odinių makštų likučiai. Nuėmus nuo kaukolės stipriai apnykusią 6 aukštais fleronais puoštą sidabrinę auksuotą karūną, po kaukole rasti 2 auksiniai žiedai su turkais, kuriuos, kaip spėta, į karaliaus karstą pagal slavišką paprotį sudėjo jo žmona Elena⁹. Tuo pat metu iš kriptos buvo išneštos Elžbietos Habsburgaitės insignijos – sidabrinė auksuota karūna, puošta dvidešimčia žemų fleronų, taip pat aukso grandinė su 4 cm pločio valdovų rūmų auksakalio Motiejaus Šilingo (Matthias Schilling) sukurtu medalionu, kurį puošė Žygimanto Senojo ir Žygimanto Augusto reljefiniai vaizdai ir sidabrinė lentelė su valdovės herbais ir jau minėtu užrašu. Po dviejų dienų, spalio 26 d., paruošiant kalkių dėmę greta Elžbietos Habsburgaitės palaikų buvo rastas auksinis žiedas, puoštas 5 deimantais. Barbaros Radvilaitės palaikai, įkalinti sustingusių kalkių luite, baigti paruošti lapkričio 7 d. Prie karalienės palaikų rastas sidabrinis, apie 40 cm ilgio skeptras, sidabrinis paauksuotas valdžios simbolis – obuolys (gaublys), ant karklo buvusi auksinė, masyvi pynės formos grandinė. Kairės rankos pirštą puošė juodinimo technika atliktas

prabangus auksinis žiedas su trimis brangakmeniais – briliantu, turkiu bei rubinu. Arčiau dešinės rankos kalkių masėje rastas auksinis žiedas su dviem deimantais, ir pynės formos plonas auksinis žiedas¹⁰. Ant krūtinės gulėjusi prisiūta prie karalienės drabužių¹¹ ar audinio, kuris dengė visą karalienės kūną ir galvą¹², sidabrinė lentelė su herbais: ereliu, raiteliu ir trimis geriamais ragais – Radvilų herbu. Lentelėje lotyniškas užrašas skelbė:

„1551 VIEŠPATIES METAIS ŠVIESIAUSIOJI KUNIGAİKŠTIENĖ BARBORA

IŠ DIEVO MALONĖS LENKIJOS KARALIENĖ, LIETUVOS, RUSIJOS, PRŪSIJOS, ŽEMAITIJOS, MOZŪRIJOS IR T. T. DIDŽIOJI KUNIGAİKŠTIENĖ, KILUSI IŠ RADVILŲ GIMINĖS IR NAMŲ, ŠVIESIAUSIOJO KUNIGAİKŠČIO PONO ŽYGMANTO AUGUSTO IŠ DIEVO MALONĖS LENKIJOS KARALIAUS, LIETUVOS DIDŽIOJO KUNIGAİKŠČIO IR T. T. ANTROJI ŽMONA, SAVO AMŽIAUS 28-AISIAIS NEBAIGTAIS METAIS KROKUVOJE GEGUŽĖS 8 DIENĄ 18 VALANDĄ ANKSTYVOS MIRTIES PAŠAUKTA, ČIA GULI PALAIDOTA.“ Pav. 4.

4 pav. Barbaros Radvilaitės palaikai su insignijomis, 1931 m. lapkričio 7 d. Nuotr. iš LVIA f. 1135-3-308(55) (fragmentas)

Tęsinys kitame numeryje

¹ Oficialiais duomenimis kriptoje atrasti trijų Lenkijos karalių palaikai. Todėl tarpukariu Lenkijai valdant Vilnių ši kriptą ir buvo praminta „karališkąja“.

² S. Poderis, „Ar buvo atrasti Vytauto Didžiojo palaikai karalių kriptoje 1931 09 21 d.?“, in: *Voruta*, 2015, Nr. 1–5 (807–811), p. 8–9.

³ Nukentėjusiai nuo potvynio Vilniaus katedrai gelbėti 1931 m. liepos 17 d. buvo suburtas Katedros gelbėjimo komitetas, sudarytas iš 5 komisijų (iš kurių bene svarbiausios buvo: Istorinė-mėninė – atsakinga už kriptų tyrimus ir radinius, bei Techninė – sprendusi katedros tvirtinimo problemas) ir Vykdomojo komiteto.

⁴ Kitkauskas N., Vilniaus arkikatedros požemiai, Vilnius, 1994, p. 33–34.

⁵ Ibid., p. 36–37.

⁶ KGK 4 Vykdomojo komiteto posėdžio protokolas. LMAVB RS f. 318 vnt. 40104 lap. 13R.

⁷ „Odnalezienie berla króla Aleksandra Jagiellończyka“, in: *Slowo*, 1931 m. lapkričio 23 d., Nr. 218 (2726).

⁸ Spėjama, jog šis skeptras galėjo priklausyti nuslėptiems Vytauto Didžiojo palaikams. Žr. Poderis S., „Ar buvo atrasti Vytauto Didžiojo palaikai karalių kriptoje 1931 09 21 d.?“, in: *Voruta*, 2015, Nr. 3 (809), p. 8–9; *Voruta*, 2015, Nr. 4 (810), p. 8.

⁹ Świech Z., *Wileńska kłtwa Jagiellończyka*, Kraków, 1993, p. 120.

¹⁰ „Drogie kamienie znalezione w trumnie Królowej“, in: *Slowo*, 1931 m. lapkričio 8 d., Nr. 258 (2766).

¹¹ „Prace w krypcie Królewskiej“, in: *Slowo*, 1931 m. lapkričio 1 d., Nr. 252 (2760).

¹² Ruszczyce F., *Diennik w Wilnie*, 2 d., Warszawa, 1993, p. 600.

* Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direktijos organizuotoje konferencijoje „Naujausi archeologiniai tyrimai Vilniaus pilių teritorijoje ir greta jos“ (2015 m. gegužės 21 d.) skaitytas pranešimas.

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos istorija

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje 1939–1944 metais

Antanas PANAVAS, buvęs Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos moksleivis

1939 m. birželį nemaža grupė Vilnijos krašto vaikų, suvažiavusių iš lietuviškų kaimų, laikėme egzaminus į Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją. Svarbiausiu egzaminu tuo metu laikyta lenkų kalba. Egzaminų metu dažnai matydavome gimnazijos direktorių Marceliną Šikšni, prižiūrintį tvarką. Dauguma mūsų atpažino jį iš nuotraukų, matytų tuometinėje lietuviškoje spaudoje, o kai kurie buvo matę jį iškilmingų minėjimų prezidiumuose. Laikant matematikos atsakomąjį egzaminą, kai kuriuos iš mūsų grupės pats direktorius egzaminavo. Po egzaminų direktorius perskaitė priimtųjų į gimnaziją sąrašą, palinkėjo gerai praleidus atostogas rugsėjį pradėti mokslo metus. Priimtieji į gimnaziją džiaugėsi. Išsipildė jų didžioji svajonė. Po poros mėnesių jie taps pilnateisiais gimnazistais. Tačiau svajonėms nebuvo lemta išsipildyti taip, kaip tikėtasi. Mes nenujautėme, kad būsime paskutiniai, priimti į gimnaziją direktoriaus Marcelino Šikšnio.

1939 m. rudenį, prasidėjus karui, Vilniaus krašte vyko pasikeitimai, kurie vienus nudžiugino, o kitus nuliūdino. Tie, kurių kaimai buvo prijungti prie Lietuvos, džiaugėsi, o likę anapus rubežiaus liūdėjo. Ypač liūdėjo vaikai-pabėgėliai, atskirti nuo tėvų, nors jais ir buvo rūpinamasi.

Gimnazijoje tuo metu mokslas prasidėjo pavėluotai. Klasių komplektavimas vyko neįprastai, nuolat papildydamas pavėlavusiais. Moksleivių skaičius žymiai padidėjo, nes dalis jų atvykdavo su tėvais, paskirtais dirbti Vilniuje. Atvykusieji iš Kauno ir kitų Lietuvos miestų moksleiviai buvo labiau išprusę už mus, kaimiečius, bet jie tuo nesididžiuojo, elgėsi mandagiai ir mes draugiškai sugyvenome.

Gimnazijoje nuotaika buvo pakili. Per didžiąją pertrauką vyresniųjų klasių moksleiviai dainuodavo patriotines dainas. Mezgėsi naujos pažintys. Visi atrodė linksmi, laimingi, džiaugėsi, nes išsipildė ilgai laukti lietuvių lūkesčiai. Vilniuje Gedimino pilies bokšte suplevėsavo trispalvė. Į Vilnių atvažiuodavo daug svečių iš Lietuvos. Mums, Vilniaus krašto moksleiviams, atveždavo dovanų. Atrodė, kad prasidėjo kažin koks mums nežinomas, palaimingas laikotarpis. Tačiau iš vyresniųjų, taip pat besidžiaugiančių, kartais išgirsdavome abejonių: „nejaugi toks gerumas ilgai tęsis“.

Mes tada daug ko nežinojome...

Gimnazijoje mokytojai mums primindavo, kad reikia stropiai mokytis, nes kursą privalome baigti per sutrumpintą laiką.

Klasės auklėtojas Vladas Drėma

Klasės auklėtojas Vladas Drėma, žinomas vilnietis dailininkas, kurio graviūromis žavėdavomės Vilniaus lietuvių spaudoje, pradžioje mums atrodė pernelyg griežtas ir reiklus. Tačiau greit supratome jo pastangas įdiegti mums atsakomybės jausmą.

Jis sumaniai kreipė mūsų dėmesį į liaudies meną. Mums, kaimiečiams, per Kalėdų atostogas patarė pagal jo nurodytą schemą nupiešti lovatiesių, rankšluosčių, staltiesių audimo raštus. Mokytojo įvykdytos užduoties dėka sužinojome, kokios pagarbos vertos mūsų kaimų audėjos ir kokie vertingi jų darbai.

Klasės auklėtojas, kartais po pamokų, vesdavo mums auklybos pamokas, kurių metu paaiškindavo elgesio normas, tarpusavio bendravimo taisykles. Duodavo pastabų dėl mūsų apsirengimo. Kaimo vaikams tokie pamokymai buvo labai naudingi.

Mokytojai Eugenija ir Antanas Vengriai

Gimnazijoje mokytojai keitėsi. Kai vėliau sužinojome, dalis ankstyvesnių mokytojų buvo išsiųsti į lenkiškas gimnazijas, o

pas mus atėjo mokytojai iš Kauno. Tai buvo jauna Vengrių šeima. Antanas Vengris dėstė lietuvių kalbą, o jo žmona Eugenija – vokiečių. Nors šie mokytojai dėstė neilgai, bet mokinių atmintyje išliko ilgam.

Mokytojas Antanas Vengris atskleidė literatūros reikšmę ir grožį. Jo dėstymas buvo įdomus ir patrauklus. Kiekvieną pamoką buvo laukiama, nes visada pasakydavo ką nors naujo, negirdėto. Tarp literatūros pamokų jis įterpdavo gramatikos taisykles, sakinių nagrinėjimą, kirčiavimą, nurodydamas jų svarbą rašybai. Žinojome mokytoją rašant spaudoje recenzijas apie spektaklius teatruose ir kitas kultūrines naujienas.

Dar sužinojome, kad mokytojas yra baigęs tą pačią Vytauto Didžiojo gimnaziją, buvęs Žižmaro vadovaujamos draugovės skautu, taigi yra tikras vilnietis. Ir štai po studijų Kaune jis vėl sugrįžo į tą pačią gimnaziją dėstyti.

Mokytoja Eugenija Vengrienė vokiečių kalbą mūsų klasėje dėstė vienerius metus. Tačiau ir per tą trumpą laiką mokytoja sugebėjo įdiegti tvirtus šios kalbos pagrindus. Buvę jos mokiniai, kuriems teko mokytis tolimuose kraštuose, dažnai ją prisimindavo geru žodžiu. Jie sakydavo, kad laikydami vokiečių kalbos egzaminą, išsiverčia su mokytojos Vengrienės „atsargomis“.

Ši jauna mokytojų šeima, sėkmingai pradėjusi darbą Vilniaus lietuviškoje gimnazijoje, deja, darbavosi neilgai. Juos pakvietė aukštosios mokyklos.

Prasidėjus karui ir keičiantis okupacijoms, Vengrių šeimai teko išgyventi daug sunkių dienų. Mokytojas, kaip ir daugelis to meto šviesių žmonių, neišvengė kalėjimų ir lagerių.

Atgimimo metais pasirodė Antano Vengrio knyga „Svajonės ir klajonės“, kurioje mokytojas aprašė savo gyvenimą. Mokytojavimą gimnazijoje paminėjo trumpai, vos keliais žodžiais. To meto prisiminimai sunkūs, ypač mokytojams. Jie skaudžiai pajuto okupacijos jungą. Tačiau mokytojas tais sunkiais laikais nepalūžo. Jis ir būdamas kalėjime, savo pasakojimais lengvino kalinių pilką kasdienybę.

Buvęs politinis kalinys P. Šilas savo prisiminimuose apie kameros draugus su didžia pagarba atsiliepia apie Antaną Vengrį:

Pirmoje eilėje pirma (iš kairės) sėdi istorijos mokytoja Albina Skrebutėnaitė. Antros eilės viduryje stovi geografijos mokytoja Veronika Maminskaitė.

Nuotr. iš Antano Panavo asmeninio archyvo

Antanas Panavas. Šaltinis: <<http://www.propatria.lt/>>

„A. Vengris lietuvių literatūrą žinojo labai gerai. Mylėjo ją ir mėgo apie ją kalbėti. Per tuos tris mėnesius diena iš dienos, sistemiškai jis kalbėjo apie lietuvių rašytojus, jų literatūrinį palikimą. Šitos jo lekcijos mane labai praturtino. Mano širdyje dar karščiau išliepsnojo meilė viskam, kas tyra, kilnu ir gražu, lietuviška. Už visas anose dienose, NKGB kalėjimo rūsyje skaitytas paskaitas Antanui Vengriui buvau, esu ir būsiu didžiai dėkingas.“

Antanas Vengris, grįžęs iš lagerių, kantriai pernešė patirtus pažeminimus. Dirbo ten, kur jam buvo leista. Tačiau tuo metu jis nuveikė svarbius darbus, įnešdamas svarų indėlį į lietuvišką teatrologiją. Dar studijuodamas jis suprato teatro poveikį tautos kultūrai, todėl domėjosi jo kūrėjais ir jų atliekamais darbais. Savo monografijose jis atskleidė ir tinkamai įvertino lietuviškojo teatro menininkų kūrybą. Lietuvoje jis buvo pripažintas didžiausiu autoritetu teatrologijoje, pelnęs teatrologijos patriarcho vardą.

Mokytojaudamas gimnazijoje Antanas Vengris savo įdomiais pasisakymais apie teatrą sudomino moksleivius. Tada dar daugelis iš jų nieko nežinojo apie teatrą. Tačiau pamatę pirmą spektaklį, buvo dėkingi mokytojiui, parodžiusiam kelią į teatrą. Vėliau netgi vykdavo pokalbiai, kurių metu mokytojas atsakinėdavo į mokinių klausimus, susijusius su teatre.

Antanas Vengris nuvyveno ilgą ir prasmingą gyvenimą. Nors mokytojavo neilgai, bet jo įdiegta pagarba teatrui, kur buvo skleidžiamos kilnios idėjos gražia taisyklinga lietuvių kalba, mokinių atmintyje neišblėso.

Algebrą ir geometriją dėstė Abraomas Rainhercas, dar prieškariniais laikais atsiųstas iš Lenkijos. Anksčiau buvo reikalavimas kuo daugiau dalykų dėstyti lenkų kalba. Matyt kurį laiką taip ir buvo. Tačiau mokytojas greit pritapo prie lietuvių, išmoko lietuviškai ir mes klausydami jo aiškinimų jautėme tik nežymų akcentą. Dėstė jis aiškiai, suprantamai, įdomiai. Į klasę atsinešdavo didelį medinį skriestuvą su metaliniais antgaliais ir jam atitinkantį trikampį. Jais naudodamasis lentoje kruopščiai išbraižydavo reikiamus brėžinius. Rašysena jo buvo graži, taisyklinga.

Pasibaigus pamokai, kartais net gaila būdavo nutrinti lentą. Pastebėjęs, kad mokiniai painiojasi su nelygybės ženklų, jis patarė šį ženklą įsivaizduoti tartum pražiotą burną, o skaičius tartum nelygus saldinius. Į kurį saldinių atsisuks burna, aišku, į didesnį. Mokiniai buvo patenkinti tokiu paaiškinimu ir daugiau nespainiojo. Gaila, kad šis mokytojas dėstė neilgai, tik pirmoje klasėje.

Vėliau teko girdėti, kad okupacijos metu jis buvo ištremtas. Tremtis baisi, bet jam, kaip ir daliai jo tautiečių, šiuo atveju, pavyko išvengti didesnių baisybių.

Istorijos ir geografijos mokytojos

Istoriją ir geografiją dėstė jaunos mokytojos, baigusios Vilniaus universitetą lenkų laikais. Abi jos buvo švenčionių krašto lietuvaitės.

Albina Skrebutėnaitė – istorikė, Veronika Maminskaitė – geografė. Jos atrodė tartum seserys. Vaikščiūdavo drauge, gyveno viename kambaryje, net rengdavosi panašiai. Mokiniai jas labai gerbė, nes jautė jų geranoriškas pastangas ne tik dėstant, bet ir auklėjant.

Veronikos Maminskaitės auklėjamoji klasė, kurioje mokėsi dauguma Vilniaus krašto vaikų-pabėgėlių, tuo metu atskirtų nuo tėvų, vadino ją mamyte. Matyt ji tuo buvo verta. Netgi po daugelio metų, jau pražilę, buvę jos auklėtiniai prisimindavo ją tuo pačiu malonybiniu vardu.

Vėliau mokytojai, besikeičiant okupacijoms, teko trauktis iš savo krašto. Gyvendama svetimoje, tačiau laisvoje šalyje, ji atliko didelius darbus lietuviškoje išeivijos spaudoje.

Albina Skrebutėnaitė aktyviai dalyvaudavo moksleivių vakarėliuose. Ji buvo judri, smagiai šokdavo ir kitus mokė šokti. Visada ji atrodė linksma, besišypsanti, tačiau pamokose buvo reikli. Karo metu jai teko patirti daug sunkumų, bet ir tada, kaip atrodė, ji daugiau rūpinosi kitais, nei savimi.

Dainavimo mokytojas Julius Sinius

Dainavimą dėstė mokytojas Julius Sinius. Jis Vilniaus krašte buvo žinomas kaippo vargonykas, kompozitorius, dirigentas. Jo suburtas Vilniaus lietuvių choras „Varpas“ garsėjo ne tik Vilniaus krašte, bet ir Lietuvoje, kur neseniai gastroliaavo.

Pirmą pamoką mokytojas pradėjo kiekvieno mokinio balso ir klausos tikrinimu, liepdamas koki nors, savo pasirinktą posmelį padainuoti. Drąsesni ir balsingesni su šia užduotimi lengvai susidorodavo. Kitiems sekėsi sunkiau, tada mokytojas padėdavo ir padrąsindavo.

Gimnazijoje tuo metu buvo ruošiamasi operetės „Onytės vestuvės“ pastatymui. Mes, pirmokai, po pamokų, tyliai išlinkdavome į gimnazijos salę pažiūrėti, kaip Mikas Untulis kuria dekoracijas. Mikas Untulis buvo mokytojo Broniaus Untulio sūnus, garsėjęs gimnazijoje meniniais sugebėjimais. Jis gimnazijos salės scenoje sukūrė tikrovišką, visiems labai patikusią, kaimo gryčią.

Mokytojo Juliaus Siniaus organizacinių sugebėjimų dėka operetė buvo pastatyta per labai trumpą laiką. Aukštesnėse klasėse buvo gerų dainininkų, ypač tarp atvykusių iš Lietuvos. Kai kurie iš jų buvo lanke muzikos mokyklas. Tada buvo žinomi brolis ir sesuo Kalinauskai, vėliau tapę muzikos įžymybėmis. Onytės vaidmenį atliko moksleivė Kaukoriūtė. Vestuvėse, kaip įprasta, linksminamasi. Netrūko dainų ir šposų tuo metu. Tačiau pagrindinis dėmesys buvo sutelktas į Onytės-našlaitės dalį. Jos dainuoti posmai kai kam ašaras traukė. Geri Onytės kaimynai užjautė ją ir kiek galėdami padėjo.

Tęsinys kitame numeryje

**2015 m. spalio 9 d. 17 val.
Vilniuje, „Siemens“ arenoje,
vyks Vilniaus Vytauto
Didžiojo gimnazijos
100-mečio jubiliejinė
šventė**

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje dirbo šeši Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, Pirmosios Respublikos prezidentai, kultūros šviesuoliai, diplomatai. Šventėje prisiminsime gimnazijos kūrėjus – daktarą Joną Basanavičių, akademiką Mykolą Biržišką, mokytoją visuomenininką Povilą Gaidelionį, bendramokslis, mokytojus. Tai puiki proga visiems susitikti, pasidalyti prisiminimais ir idėjomis. Jūsų dalyvavimas ir buvimas kartu mums yra labai svarbus.

Apie dalyvavimą prašome pranešti. Su norinčiais dalyvauti bus susisiekiama, perduodami pakvietimai.

Vitalija Brazdžiuvienė,
bibliotekos vedėja
Tel. nr. 8-6737-7285
El. p. vitviter@gmail.com

Tarytum meteorai praskriejo atgimstančios Lietuvos padange...

Skiriama Jono Yčo 135-mečiui, Martyno Yčo 130-mečiui

Prof. dr. Jonas ANIČAS, Vilnius

Jonas Yčas (1880–1931) – žymus istorikas ir pedagogas, pirmasis nepriklausomos Lietuvos švietimo ministras, lietuvių nacionalinės istoriografijos pradininkas, Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universiteto profesorius, dėjęs pagrindus profesionalių Lietuvos istorikų rengimui ir išugdęs jų pirmąją kartą.

Martynas Yčas (1885–1941) – žymus teisininkas ir politikas, pirmasis nepriklausomos Lietuvos finansų, susisiekimo bei prekybos ir pramonės ministras, vienas pirmųjų Lietuvos bankininkystės ir pramonės kūrėjų, publicistas, redaktorius, leidėjas, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaras.

Jonas Yčas

Ištakos

Joną ir Martyną Yčus lietuvių tautai padovanojo šiaurės Lietuvos sodžius, kur ir sunkiausiais tautinės priespaudos laikais skambėjo lietuvių kalba, buvo gyva lietuviška dvasia. Toks buvo ir Biržų krašto Šimpeliškių sodžius, kuriame XIX a. pabaigoje ūkininkavo Martynas ir Zuzana (Dagilytė) Yčai. Jiems gimė keturi vaikai – Jonas, Zuzana, Martynas ir Stanislovas. Kaip matyti iš memuarinių šaltinių, Yčų šeimoje vyravo tautinio susipratimo atmosfera. Tėvai sąmoningai priešinosi rusifikacijai, skaitė ir platino draudžiamuosius lietuviškus raštus. Už tai tėvas Martynas Yčas buvo persekiojamas ir jam teko emigruoti į Ameriką. Jaunuosius Yčus nuo mažens brandino šeimoje ir aplinkoje vyravusi humanistinė protestantizmo etika, kuri ugdė aukštą dorovinę kultūrą, toleranciją ir demokratiškumą, darbštumą ir sąžiningumą, iniciatyvą ir ryžtingumą. Šviesus pavyzdys ir stipri moralinė atrama Jonui ir Martynui, kaip ir kitiems Yčų vaikams, buvo dėdė (motinos brolis) Stanislovas Dagilis (1843–1915) – aušrininkas, pedagogas, labai apsišvietęs savo meto žmogus. Išskirtinė dėdės įtaka seserėnams M. Yčas taip apibūdino: „Mes, jo seserėnai, vis pas jį atsidurdavome. Kiek čia svarstyta, kiek čia visokių klausimų gvildenta. Bet visi jie sukosi apie vieną ir tą patį: tėvynės reikalus, mūsų tautos praeitį ir ateitį, jos kalbos turtus, apie mūsų, jos vaikų, dorų, teisingų, apsišvietusių žmonių pareigas. Tai jis mumyse visados troško matyti“ (Martynas Yčas, „A. a. profesorius S. Dagilis“, in: *Lietuvių balsas*, 1917 m. rugpjūčio 20 d.).

Jonas Yčas

Gimė 1880 m. liepos 21 d. 1890–1894 m. mokėsi Mintaujos gimnazijoje. Blogėjęs Yčų ūkio

reikalams (tėvui emigravus į Ameriką), Jonas buvo perkeltas į Slucko (Baltarusija) gimnaziją, kurią lankė remiamas Evangelikų reformatų bažnyčios sinodo ir dėdės Stanislovo Dagilio. Jonas gavo brandos atestatą ir sidabro medalį.

Tais pačiais 1898 m. J. Yčas nusiuntė dokumentus į Peterburgo universiteto Teisių fakultetą ir buvo priimtas, tačiau trūkstant lėšų, studijuoti neišvyko. Po metų (1899) jis įstojo į Peterburgo istorijos ir filologijos institutą, kurį buvo baigęs dėdė Stanislovas Dagilis. Mat institutas savo auklėtiniams davė visą materialinį išlaikymą. Ši aukštoji mokykla rengė plataus profilio mokytojus Rusijos mokykloms. J. Yčas studijavo istoriją ir senąsias graikų ir lotynų kalbas. Turėdamas palinkimą istorijai, šį dalyką jis studijavo su didžiausiu atsidėjimu, ypač daug dėmesio skirdamas Lietuvos istorijos klausimams. Jo diplominis darbas apie Lietuvos miestų atsiradimą buvo labai gerai įvertintas, o autorius gavo pasiūlymą likti institute rengtis profesūrai. Tačiau aplinkybės taip susiklostė, jog J. Yčas turėjo atsisakyti šio viliojančio pasiūlymo.

Baigęs 1903 m. institutą, gimnazijos mokytojo vietą J. Yčas pasirinko universitetiniame Tomsko mieste, kur tikėjosi palankių sąlygų tolimesnės istorijos studijoms. Be to, Sibire buvo mokami didesni atlyginimai, o J. Yčui reikėjo papildomų lėšų broliui Martynui į mokslus leisti. Šiame regione jis išgyveno 13 metų: 1903–1908 m. dirbo Tomsko gimnazijos mokytoju ir savo įkurtos privačios gimnazijos direktoriumi; 1908–1916 m. – Semipalatinsko gimnazijos inspektoriu. Nors J. Yčą supo tiršta rusiška aplinka, tačiau ne akimirksniu nebuvo nutrūkę jo dvasiniai saitai su toli likusia tėvyne Lietuva. 1907 m. Vilniuje įsikūrus lietuvių mokslo draugijai, J. Yčas tapo jos nariu, atostogų metu atvykdavo į metinius susirinkimus, susirašinėjo su jos pirmininku Jonu Basanavičiumi; dalyvaudavo Evangelikų reformatų bažnyčios sinoduose; bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje; lankėsi gimtajame Šimpeliškių sodžiuje ir Biržuose. 1908 m. J. Yčas susituokė su Ona Neimanaite, kunigo Adolfo Neimano (1945–1921) dukra.

Pasaulinio karo įvykiai nutraukė J. Yčo ryšius su tėvyne. Brolio Martyno Yčo – Valstybės dūmos atstovo – padedamas, J. Yčas 1916 m. palieka Sibirą ir persikelia į Voronežą, kur buvo didelė lietuvių karo pabėgėlių kolonija, veikė dvi M. Yčo įkurtos lietuvių gimnazijos, intensyviai plėtojosi tautinis kultūrinis gyvenimas. J. Yčas buvo paskirtas rusų gimnazijos direktoriumi. Išsilgęs lietuviškos veiklos, jis pasinėrė į lietuvių kolonijos gyvenimą. Galvodamas apie būsimą atsikuriančios Lietuvos mokyklą, J. Yčas 1917 m. Voroneže suorganizavo privatų lietuvių mokytojų institutą – pirmąją lietuvių pedagogų rengimo ir tobulinimosi įstaigą. 1917–1918 mokslo metais institutas turėjo 50 klausytojų, kuriems lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, pedagogikos, psichologijos ir didaktikos paskaitas skaitė Jonas Jablonskis, Juozas Balčikonis, pats Jonas Yčas ir kiti jau tada garsėjantys specialistai. Dauguma instituto klausytojų vėliau tapo aktyviausi tautinės mokyklos kūrėjai nepriklausomoje Lietuvoje. Tai – Juozas Vokietaitis, Juozas Damijonaitis, Aleksandras Geniušas, Stasys Matijošaitis-Esmaitis ir kt.

1918 m. birželio pabaigoje Jonas Yčas su karo pabėgėlių ešelonu grįžo į Lietuvą ir iš karto buvo įtrauktas į valstybės atkūrimo darbus. Lietuvos Valstybės Taryba pakvietė J. Yčą vadovauti Švietimo komisijai. Jo

Stanislovas Dagilis. B. Michelsono nuotr., Biržai, XX a.

pirmininkaujama komisija rengė metmenis Lietuvos švietimo sistemai kurti.

Kai Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas 1918 m. lapkričio 11 d. paskyrė pirmąją nepriklausomos Lietuvos Vyriausybę, vadovaujamą profesoriaus Augustino Voldemaro, joje buvo ir du Yčai: švietimo ministras Jonas Yčas ir finansų ministras Martynas Yčas. Švietimo ministro pareigas J. Yčas ėjo trijuose ministrų kabinetuose iki 1919 m. balandžio 12 d.

Dera pažymėti, kad J. Yčas, kuriam buvo pavesta formuoti ir įgyvendinti valstybinę švietimo politiką, nekopijavo nei rusų, nei vokiečių švietimo tradicijų, o turėjo savitą Lietuvos mokyklos viziją. 1919 m. kovą apsilankęs Vokietijoje ir susipažinęs su tenykste švietimo sistema, J. Yčas priėjo išvadą: „[...] kas vokiečiui sveika, tas ne visai dera mums; kiekviena tauta tekuria sau tinkamą rūbą“ (Jonas Yčas, „Vokiečių mokykloje“, in: *Švietimo darbas*, 1921, Nr. 9/10, p. 84).

Pasitelkęs žymiausius to meto lietuvių šviesuomenės atstovus (Joną Jablonskį, Mykolą Biržišką, Praną Mašiotę, Antaną Žmuidzinavičių, Vincą Čepinskį, Tadą Ivanauską, Joną Vabalą-Gudaitį), J. Yčas suformavo Švietimo ministerijos aparatą ir ėmė kurti organizacinę švietimo struktūrą: paskyrė ministerijos igaliotinius apskrityse, sudarė apskričių bei didesnių miestų švietimo komisijas. Iš vokiečių okupacinės valdžios buvo perimta 1500 pradinių mokyklų ir 2000 mokytojų, taip pat mokytojų kursai. Su ministerijos žinia savivaldybės bei švietimo draugijos steigė naujas mokyklas. Ministerija rūpinosi vadovėlių ir pedagoginės literatūros leidimu. 1918 m. gruodžio pabaigoje ministras J. Yčas sušaukė Vilniuje pirmąją nepriklausomos Lietuvos mokytojų konferenciją ir vadovavo jos darbui. Konferencijoje svarstyti klausimai ir priimti nutarimai buvo reikšmingos gairės kuriant tautinę švietimo sistemą. J. Yčo vadovaujama Švietimo ministerija daug nuveikė ir kuriant aukštojo mokslo sistemą bei plėtojant kitas kultūros sritis.

Tęsinys kitame numeryje

Pirmoji Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybė (iš kairės): J. Yčas – Švietimo ministerijos valdytojas, P. Leonas – teisingumo ministras, A. Voldemaras – Ministras Pirmininkas ir užsienio reikalų ministras, M. Yčas – finansų ministras, J. Tūbelis – žemės ūkio ir valstybės turtų ministras, V. Stašinskas – vidaus reikalų ministras. Nuotr. iš LCVA fondo

Panevėžio mergaičių gimnazija. Viduryje – direktorius J. Yčas ir mokytoja Gabrielė Petkevičiūtė-Bitė. Nuotr. iš Lietuvos vaizdo ir garso archyvo

Karaliaučiaus universitete 1920 m. apginta daktaro disertacija

Nr. 6 (6)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. rugsėjis

Rytų Lietuvos mokyklos

Rugsėjo 1-oji Eitminiškių gimnazijoje

2015 m. rugsėjo 1-oji Eitminiškių lietuviškos mokyklos bendruomenei ypatinga. Šią dieną šimtą septyniasdešimt devynis mokinius turinti mokykla tapo gimnazija. Šventė prasidėjo šv. Mišiomis Eitminiškių šv. Antano Paduviečio bažnyčioje, kurias aukėjo kun. Marek Gladki. Po šv. Mišių gimnazijos kieme vyko gimnazijos inauguracijos iškilmės. Šventėje dalyvavo mokiniai, mokinių tėvai, mokytojai ir svečiai – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos atstovai Ramutė Zungailienė, Vidmantas Vansavičius, Vytauto Landsbergio fondo valdybos pirmininkė prof. Gražina Landsbergienė ir fondo atstovė Ona Miliauskaitė, Lietuvos Respublikos Seimo nario Ryto Kupčinsko padėjėja Nijolė Balčiūnienė, Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė Danguolė Sabienė, Eitminiškių šv. Antano Paduviečio parapijos kun. Marek Gladki ir Vilniaus rajono Nemenčinės seniūnijos seniūnas Eduard Puncevič. Buvo ir pirmasis mokyklos direktorius Giedrius Krasauskas, dabar Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos kancleris.

Žemiau spausdiname iškilmių dalyvių mintis.

Pakalbinta dviejų gimnazijos mokinių mama Jovita didžiavosi draugišku mokyklos kolektyvu, jo rodomu ištis dideliu dėmesiu kiekvienam mokiniui. Apgailestavo, kad štai „Vilniaus mokyklose milžiniškos klasės ir todėl gerokai mažiau dėmesio vaikams“. Ponia Jovitos priešmokyklinukei ir trečiaklasiui teks į mokyklą važiuoti 6 km, tačiau tai ne tik artimiausia, bet ir daugybės puikių atsiliepimų sulaukusi mokykla.

Eitminiškių gimnazijos tikybos mokytoja **Vaida ŠLEPIKIENĖ** pasakojo, kad tikybos mokytojos kelią pasirinko visai netikėtai: „Nusprendžiau studijuoti liuanistiką Marijampolėje, gimtajame, tuomet dar mažame mieste. Ten būtent tais metais buvo akredituota nauja specialybė – lietuvių kalbos, literatūros pedagogika ir religija. Taip ir pasukau į šį kelią. Norėjau dirbti, o likimas, Dievas mane atvedė į šią mokyklą. Iš gimto miesto atitekęs į Vilnių, kur ėmiau ieškoti darbo ir darbo biržos padedama susiradau. Dirbu čia jau septintus metus, bet per juos dar nei karto mokykloje nebuvo pasirinkta etika. Mūsų direktorės iniciatyva mokykloje dėstoma religija, katalikų tikyba. Aišku, kartais būna vienas kitas mokinių, besvarstantis apie etiką, bet kadangi dauguma nori rinktis tikybą, dažniausiai ir jis galiausiai pasirenka tikybą. Kol kas tuo džiaugiuosi. Dar dirbu Sužionių ir Ažulaukės skyriuose – tai dvi mažos mokyklėlės. Ten taip pat vaikai mokosi tikybos, o ne etikos. Mokiniai puikiai lanko pamokas, aš tuo stebiuosi ir džiaugiuosi. Su jais lankomės bažnyčioje – jau tradicija tapo Rugsėjo 1-osios šventę pradėti šv. Mišiomis, stengiamės bendradarbiauti su parapija, organizuojame advento ir kartais gavėnios rekolekcijas. Gavėnia – susikaupimo, gilesnių apmąstymų metas, tad stengiamės dvasines pratybas atlikti per pamokas, o advento rekolekcijas švenčiame bažnyčioje.“

Pakalbinome ir pirmąjį Eitminiškių mokyklos direktorių **Giedrį KRA-SAUSKĄ**.

Pone Giedriau, kokiomis aplinkybėmis Jūs patekote į Eitminiškes?

Eitminiškėse pradėjau dirbti 2001 m., o ši mokyklą jau veikė nuo 1996 m. Kai čia atvykau

Eitminiškių pagrindinės mokyklos atidarymas 2002 m. rugsėjo 1 d., kuriame dalyvavo tuometinė finansų ministrė Dalia Grybauskaitė ir Vilniaus apskrities viršininkas Gediminas Paviržis. Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

2001 m. rugpjūčio pabaigoje sąrašuose radau trisdešimt tris mokinius. Prieš man atvykstant čia dirbo gal 7–8 pedagogai – Aušra Razgūnienė (Pukinskytė), Jurgita Kviklytė, Egidijus Miškinis, lituanistas, ir kt.

Su kokiomis problemomis susidūrėte pradėjęs čia dirbti, kaip jas sprendėte?

Visą laiką didžioji problema buvo mokyklos patalpos. Mokykla neturėjo patalpų, buvo išikūrusi gyvenamajame name, nepritaikytame ugdymo procesui organizuoti. Natūralu, kad tuo metu mokinių skaičius buvo nepakankamas. Klasės buvo jungtinės, mokytojų specialistų dalykininkų irgi buvo sunku prisivilioti. Mūsų pirmieji žingsniai buvo drąsinti tėvelius rinktis lietuvišką mokyklą valstybine kalba, galvojant apie savo vaikų ateitį, Lietuvos Respublikos piliečius. Na, ir rugsėjį mes pasitikome su keturiasdešimt septyniais mokiniais. Mokslo metais mokinių skaičius nuolat augo ir jau žiemą nebetilpome į savo klases nuomojamame name, todėl steigėjų, Vilniaus apskrities viršininko administracijos, prašėme pagalbos ir aktyviai su jais bendravome. Vilniaus apskrities viršininkas tuo metu buvo Gediminas Paviržis, o Feliksas Kolosauskas – sekretorius. Problemą jie suprato ir pavasarį ėmėsi iniciatyvų, darbo, kalbino Lietuvos Respublikos Vyriausybę dėl mokyklos statybos Eitminiškėse. Žodžiai virto darbais ir birželio antroje pusėje mokyklos statybos darbai prasidėjo. Apskrities vadovybės dėka buvo rastas sklypas gyvenvietės centre; tuo metu finansų ministrė buvo Dalia Grybauskaitė (siūlau išbraukti tuo metu finansų ministrė buvo Dalia Grybauskaitė, įrašant: buvo įtikinta Vyriausybė dėl lėšų skyrimo mokyklos pastato statybai skubos tvarka). Per du mėnesius pastatytas pirmasis gražios naujos mokyklos korpusas. Darbai baigti rugpjūčio 31 d. po pietų, o Rugsėjo 1-ąją jau šventėme naujos mokyklos atidarymą, dalyvaujant finansų ministrei Daliai Grybauskaitėi, garbiems svečiams. Mokinių skaičius nuolat augo, todėl buvo pradėtas statyti antras korpusas. Kadangi

mokykla yra kaimiška ir aplinkui daug mažai apgyvendintų vietovių, nėra susisiekimo, gautas geltonasis mokyklinis autobusas mokinių vežiojimui į mokyklą, o dar vėliau atsižvelgiant į tėvėlių ir visos mokyklos bendruomenės prašymus pagrindinė mokykla buvo reorganizuota į vidurinę. Tai ištis pasiteisino. Mokyklos abiturientai sėkmingai pasirenka studijas universitetuose, kolegijose, yra baigusių pedagogines specialybes ir dirbančių mokyklose mokytojais. Anksčiau veikė ir suaugusiųjų klasės, kurias baigė mokinių tėveliai, neigiję vidurinio išsilavinimo.

Šiandien susirinkome į dar vieną mokyklos darbą, bendruomenės ryžta vainikuojančią šventę. Džiaugiuosi, kad Švietimo ir mokslo ministerijos vadovai suprato mokyklos išlikimo būtinybę, kad mokykla praėjo akreditacijos procesą, buvo akredituota ir nuo šios dienos yra Eitminiškių gimnazija.

Pasikalbėta ir su mokytoja **Aušra RAZGŪNIENE (PUKINSKYTĖ)**.

Ponia Aušra, gal prisimintumėte, kaip Jūs atradote Eitminiškes?

Atvykusią iš Ignalinos rajono, ką tik baigusią aukštesniąją pedagogikos mokyklą Naujojoje Vilnioje, tokią dar visai žalią, nesubrendusią, gal net nežinančią, ko nori iš gyvenimo, apskrities viršininkas Jonas Vasiliauskas atsivežė parodyti gražių Vilniaus rajono vietovių ir paskleidė idėją, kad čia galėčiau dirbti. Buvau jauna ir dirbdama čia su pirmais trim vaikais tikrai labai džiaugiausi. Prisimenu tuos vaikus – tai buvo Karolina Sokolnik, Juozas Sokolnik ir Kristina Voinovskaja. Trys pirmieji šios mokyklos mokiniai.

Kokia buvo pradžia?

Pradėjome dirbti pagalbinėse lenkų mokyklos patalpose, vėliau mums skyrė klasę prie lenkų mokyklos valgyklos, kai ją įrengė, dirbome tenai, nes padaugėjo vaikų. Nors iš pradžių buvo tik trys mokiniai, atidarant pradinę mokyklą jų – jau vienuolika. Pradinė mokykla veikė vienos klasės patalpose. Netrukus pasklido žinia apie lietuvišką mokyklą, daug dirbome, kelias buvo nelengvas, reikėjo mokytis kiekvieno žodžio lietuviškai. Nuo 1997 iki 1999 m. dirbau viena, o mokinių susirinko virš dvidešimt. Ėmė trūkti vietos, atsirado daugiau norinčių mokytis, tad susiradome žmogų, kuris turėjo dviaukštį nenaudojamą namą. Ši namą išsinuomojome. Kai dirbau viena su pradinukais, dažnai ateidavo vyresnių klasių mokiniai ir klausdavo, kodėl negali šioje mokykloje ir toliau mokytis, juk jiems nereikėtų į Nemenčinę važinėti. Paskui bendromis jėgomis su apskritimi ikūrėme pagrindinę mokyklą, priėmėme daugiau mokytojų. Pagrindinę mokyklą jau atidarė direktorius Giedrius Krasauskas.

O Jūs visą laiką buvote mokytoja?

Taip, esu pradinių klasių mokytoja. Ištikima savo profesijai, kurią labai labai vertinu. Dirbdama Eitminiškėse ištekęs, susilaukiau dviejų labai gražių, protingų vaikų, kurie taip pat čia mokosi. Kitų metų rugsėjį bus dvidešimt metų, kaip aš čia.

Džiugu matyti, kaip viskas auga, keičiasi. Juk prisimenu pačią pradžią... Net gražiausiam sapne nebūčiau galėjusi patikėti, kad mokykla, kurioje pradėjau dirbti su trim vaikais, išaugs iki gimnazijos.

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS

Nukelta į 9 p.

Mokytoja Aušra Razgūnienė (Pukinskytė) su savo mokiniais Rūtos Janulienės nuotr.

Svečiai, pirmoje eilėje antra (iš kairės) Nijolė Balčiūnienė, LR Seimo nario Ryto Kupčinsko padėjėja, toliau Ramutė Zungailienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninės politikos analizės skyriaus vyriausioji specialistė, Giedrius Krasauskas, LR Prezidento kanceliarijos kancleris, pirmasis mokyklos direktorius, prof. Gražina Landsbergienė, Vytauto Landsbergio fondo valdybos pirmininkė, Danguolė Sabienė, Rytų Lietuvos mokyklų sąjungos pirmininkė, Ona Miliauskaitė, Vytauto Landsbergio fondo atstovė, Vidmantas Vansavičius, Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vyriausiasis specialistas. Rūtos Janulienės nuotr.

Nr. 6 (6)

Tautos fondo (JAV) leidinys Lietuvos mokykloms

2015 m. rugsėjis

Rytų Lietuvos mokyklos

Eitminiškių gimnazijos bendruomenė dėkoja Vytauto Landsbergio fondui, gerb. Laimutei ir Algirdui Stepaičiams už dosnumą

Mokyklos bendruomenė dėkoja Vytauto Landsbergio fondo valdybos pirmininkei Gražinai Landsbergienei

Vilniaus rajono Eitminiškių vidurinė mokykla ši Rugsėjo pirmosios šventė buvo išskirtinė. Naujus mokslo metus mokyklos bendruomenė pasitiko su dideliu džiaugsmu ir ne menkesne atsakomybe – mūsų mokyklai suteiktas gimnazijos statusas.

Ta proga mokytojos Dalia Adomavičienė ir Kristina Stučienė gimnazijos bendruomenę pakvietė į inauguracijos iškilms skirtą renginį „Duonos kelias“. Duonos motyvas pasirinktas neatsitiktinai – ilgas duonos gimimo kelias tarsi simbolizuoja kelią, kurį nuėjo Eitminiškių mokyklos bendruomenė. Tapome gimnazija, kuriai reikia augti, bręsti ir subrandinti vaisių.

Pakili gimnazijos bendruomenės nuotaika inauguracijos dieną turėjo ir dar vieną labai svarbią priežastį – Mokslo ir žinių šventės metu buvo pristatyti įrengti chemijos ir technologijų kabinetai. Už parodytą dėmesį ir finansavimą esame dėkingi Vytauto Landsbergio fondui bei Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantiems rėmėjams gerb. Laimutei ir Algirdui Stepaičiams.

Chemijos kabineto įrengimui buvo skirta net 5700 eurų. Už šias lėšas chemijos kabinetas mokinių atostogų metu buvo moderniai įrengtas: jame išvedžiotas vandentiekis, elektros laidai, paklota nauja linoleumo danga, nupirkti 8 stalai su

Rėmėjų dėka naujai įrengtas chemijos kabinetas

kriauklėmis mokiniams, o mokytojai įrengtas demonstracinis stalas. Atnaujintame kabinete mokiniai galės atlikti laboratorinius darbus, praktiškai taikyti išmoktas žinias, susipažinti su unikaliu, paslaptingu chemijos mokslo pasauliu. Modernus kabinetas puikiai įvertintas ir pačių gimnazistų – chemijos mokytojos Daivos Olenkovič pasiūlytas „Eksperimentinės chemijos“ būrelis sulaukė didelio mokinių susidomėjimo.

Yra sakoma, kad geriausias būdas prisiminti gerus darbus – juos kartoti. Ši žinoma posakį Vytauto Landsbergio fondas ir dosnūs rėmėjai gerb. Laimutė ir Algirdas Stepaičiai įgyvendina su kaupu. Mūsų gimnazijai teko didžiulė garbė patekti į gausų šios paramos gavėjų būrį. Naujus mokslo metus mūsų gimnazistai pradės ir fondo dėka atnaujintame technologijų kabinete. Už 1500 eurų Eitminiškių gimnazijos technologijų kabinetui buvo nupirktos dvi krašto apmėtymo siuvimo mašinos, audimo staklės, medžio pjovimo staklės, akumuliacinis suktuvas, gręžtuvas, graviruokliai, drožimo įrankiai, kaltai medžio skaptavimui ir kitos priemonės, kurios padės mokytojui Kaziui Sadauskui pamokas organizuoti efektyviau. Atnaujintame technologijų kabinete akį džiugino mokytojo surengta asmeninė

drožinė su skulptūrelių, kryželių, žvakidžių paroda. Mokytojas pademonstravo kabineto galimybes, supažindino, kaip mokiniai galės jame dirbti.

Gimnazijos bendruomenė naujus mokslo metus pradeda ne tik džiugiai nusiteikusi, bet ir jausdama didelę atsakomybę – esame įpareigoti pateisinti gimnazijos statusą. Sau keliame aukščiausius tikslus – ugdyti savarankišką, laisvą, kūrybingą, kritiškai mąstančią ir atsakingą, savo šalį mylinčią asmenybę. Dar kartą dėkojame savo rėmėjams – Vytauto Landsbergio fondui, gerb. Laimutei ir Algirdui Stepaičiams, kurie savo dosnumu prisidėjo prie mūsų tikslų siekimo. Jų dėka mokytojo darbas taps įvairesnis, o mokiniai įgytas žinias galės sieti su gyvenimu. Tegul Jūsų gerumas sugrįžta Jums mūsų širdžių šiluma ir meile, ir kažkuo Jums labai svarbiu, reikalingu Jūsų gyvenimo keliuose. Tegul pildosi ta amžina tiesa, kad „gerumas prišaukia gerumą ir atpildą už jį“. Te Dievo palaima globoja Jūsų dienas, tegul geriausias likimas Jus lydi visur ir visada.

Eitminiškių gimnazijos vyresnioji
lietuvių kalbos
mokytoja Renata ČESNYTĖ

Rėmėjų dėka atnaujintas technologijų kabinetas

Rugsėjo 1-oji Eitminiškių gimnazijoje

Eitminiškių gimnazijos direktorės Živilės KRASAUSKIENĖS kalba, pasakyta gimnazijos inauguracijos proga

Atkelta iš 8 p.

Jau visi matome, kaip gėlėmis takais nubėgo vasara. Išskrido gandrai, tuoj padangėje nuringuos ir gerojų pulkai, o jų gailus klyksmas primins, kad žemėje jau ruduo... Šiandien to kalendorinio rudens pirmoji diena, taip gražiai sutampanti su visos tautos švente – Rugsėjo 1-ąja. Tai Mokslo, žinių ir laisvės diena – brangi kiekvienam: ir tam, kuris tik šį pavasarį užvėrė mokyklos duris, ir tam, kuriam ji jau už daugelio metų, ir tam, kuris kas rytą dar varstys jos duris.

Ši Rugsėjo 1-osios šventė mūsų gimnazijoje jau devynioliktą kartą, dar ne jubiliejinė, bet labai svarbi ir reikšminga visai bendruomenei, nes mokykla, tapusi gimnazija, primena, kad buvo maža – tik pradinė, auganti – pagrindinė, vėliau – vidurinė, o nuo šiandien ji – gimnazija, todėl jos inauguracija yra didelė šventė visiems mūsų mokiniams, jų tėveliams, mokytojams, svečiams, kurie buvo to didelio darbo talkininkai ir pagalbininkai žodžiu ir veiksniu, tai steigėjos – Švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus darbuotojai, gerbiama Ramutė Zungailienė, mūsų rėmėjas Vytauto Landsbergio fondas, gerb. Laimutė ir Algirdas Stepaičiai, fondo valdybos pirmininkė gerbiama prof. Gražina Landsbergienė, kurios dėka gimnazijoje

Eitminiškių gimnazijos
direktorė Živilė Krasauskienė.
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

nuo šių mokslo metų įrengtas chemijos kabinetas, praturtintas mokymo priemonėmis technologijų kabinetas. Nuoširdžiai Jums dėkojant, leiskite įteikti padėką.

Dėkoju mūsų ištikimai bičiulei, daug prisidėjusiai kovojant dėl gimnazijos statuso LR Seimo nario padėjėjai Nijolei Balčiūnienei, mus nuolat palaikančiai gerbiamai Danguolei Sabienei.

Visiems jums nuoširdžiai dėkoju už jūsų gerumą, padovanotą mūsų gimnazijai – dar vienam ryškiam švietimo žiburčiui Vilnijos krašte, gimnazijai, esančiai pačiame Europos vidury, nors ir nedidelės gyvenvietės pakrašty, kur aplink miškai, žali laukai ir gražūs pievų kilimai. Tokia ypatinga

šios kaimo gimnazijos aplinka. Tebūnie ji miela ir besimokantiems, ir jau baigiantiems ją ir čia dirbantiems, ir joje besisvečiuojantiems. Ir dar kartą dėkoju visiems, dėkoju už gražų gimnazijos vardą, kuris tebūnie ne tik mūsų didelio darbo, sėkmės įvertinimas, bet ir įpareigojimas, kad ši gimnazija būtų tikra mokslo žinių, švietimo, gėrio ir grožio, džiaugsmo namai, pilni vaikiško klegesio ir jaunatviškos romantikos, gražių svajonių ir prasmingų darbų. Tegul jūsų gerumas sugrįžta jums mūsų širdžių šiluma ir meile ir kažkuo jums labai svarbiu, reikalingu jūsų gyvenimo keliuose. Tegul pildosi ta amžina tiesa, kad „gerumas prišaukia gerumą ir atpildą už jį“.

Leiskite labai trumpai priminti visiems šios

gimnazijos nueitą kelią, kuris nebuvo lengvas kaip ir daugelio kitų, naujai įkurtų lietuviškų mokyklų šiame pietryčių Lietuvos regione.

Mokykla įsteigta 1996 m. kaip Vilniaus apskritys viršininko administracijos Eitminiškių pradinė mokykla, kurioje mokytis pradėjo trys mokiniai.

Nesant mokyklos pastato, mokykla iki 1999 m. veikė lenkų pagrindinės mokyklos pagalbinėse patalpose.

Nuo 1999-ųjų, kai mokykla reorganizuota į pagrindinę, iki 2002 m. mokykla veikė išnuomotame gyvenamajame name, kuriame pamokos vyko ir koridoriuje, ir virtuvėje. Mokinių skaičius nuolat augo, todėl

2002 m. rugsėjo pirmą dieną duris atveria naujas mokyklos pastatas. Pastatytas per du mėnesius.

Nebetelpant visiems vaikams, norintiems mokytis valstybine lietuvių kalba, 2003 m. išaugo antrasis korpusas, o 2004 m., visų džiaugsmui, pagrindinė mokykla pertvarkyta į vidurinę mokyklą, kuri už poros metų išleido pirmąjį abiturientų laidą.

Augant mokinių skaičiui 2009 m. mokyklos pastato antrame aukšte įrengtos 4 klasės, biblioteka, skaitykla ir kitos patalpos.

Šiais mokslo metais gimnazijoje ir jos skyriuose mokysis šimtas septyniadešimt devyni mokiniai.

Tad dar kartą sveikinu visus visus susirinkusius į šią gražią šventę, kuri mūsų gimnazijos istorijoje bus labai atmintina. Pirmiausia noriu pasveikinti pirmokėlius, kurie kartu su ikimokyklinukais ir priešmokyklinukais kaip žirniukai pabiro gimnazijos kieme. Tai patys mūsų didžiausi mylimukai. Linkiu

jums daug gražių pasakėlių ir linksmų vaikystės dienelių.

Sveikinu šių mokslo metų abiturientus ir linkiu, kad jūsų svajonės taptų realybe.

Taip pat ir visus kitus mokinius. Linkiu, kad kelias į gimnaziją būtų mielas, laimingas, o buvimas joje – džiaugsmas. Svarbiausia būti draugiškiems, tolerantiškiems, ir ne tik tolerancijos dienos renginių metu, bet visur ir visada. Taigi sėkmės jums, mieli mūsų mokiniai. Būkite patys geriausi.

Sveikinu tėvelius, išlydėjusius savo vaikus į naują mokslo kelią. Būkite laimingi kartu su jais.

Sveikinu mokytojus, pradėdancius naujų žinių sėją. Būkite ne tik žinių sėjėjai, bet ir taliau tokie kūrybingi mokinių darbo talkininkai ir pagalbininkai. Tegul jums mokiniai būna geri, tegul jums būna gera su jais, kokie geri ir patys esate.

Sveikinu visus visus šiandienos svečius, atvykusius pasidžiaugti mūsų ilgo ir didelio darbo sėkme. Būkite dažni mūsų mokyklos svečiai. Čia esate visada laukiami, o pagaliau ir labai jūsų reikia, nes Rytų tautų patarlė sako, kad „Namai, kurie sulaukia svečių, tampa rūmais“. Te Dievo palaima globoja visas jūsų dienas, tegul geriausias likimas jus lydi visur ir visada.

Laikas skuba, lekia. Šiandien graži šventė, o rytoj didžiojo darbynečio pirmoji diena. Linkiu visiems nepavargti, mokiniams – neaptingti, turėti viltį, kad yra darbų pradžia, bus ir jų pabaiga, nors ji šiandien atrodo ir už didelio kalno. Kasdienybę keis šventės, atostogų mokslo metai, greitai apsuks savo ratą. Tad visiems linkiu, kad jie būtų saugūs, geri ir laimingi.

Tad sėkmės visiems visiems.

Maskvos sutartis ir Antrasis pasaulinis karas

Atkelta iš 1 p.

Pirmuoju ženklu ir iniciatyva šia kryptimi laikomas J. Stalino pranešimas XVIII VKP(b) suvažiavime 1939 m. kovo 10 d.

„Tarybų tautos“ vadas jame tebekartojo užkeikimus prieš kapitalistinį imperializmą kaip viso blogio šaltinį, o imperializmas jau žengias kaip naujas pasaulio, būtent jo įtakos sferų ir kolonijų, persidalijimas. Pribrendo klausimas „iš naujo persidalyti pasaulį karo priemonėmis“ (J. Stalinas).

Naujasis pasaulinis karas, aiškino VKP(b) suvažiavime draugas Stalinas, jau prasidėjo, pokarinė taikos sutarčių sistema griuvo. „Karas suformavo naują padėtį valstybių tarpusavio santykiuose. Jis įnešė į santykius nerimo ir netikrumo atmosferą. Sugriovęs pokarinio taikos režimo pagrindus ir nušlavęs elementarias teisės sampratas, karas privertė abejoti tarptautinių sutarčių ir išpareigojimų verte. Pacifizmas ir nusiginklavimo projektai palaidoti.“

Priminsiu, tai 1939 m. pradžia, ne 2014-ieji. Antai SSRS kariniai štabai jau 1938-aisiais turi išleistus strateginius Baltijos regiono žemėlapius, kuriuose vietoj nepriklausomų valstybių pažymėtos „Lietuvos SSR“, „Latvijos SSR“ ir „Estijos SSR“. Avansu, nė kiek nesivaržant. Taikos sutarčių sistema – 1920 m. ir vėlesnių nepuolimo – sovietų komisarams išties nebeegzistuoja, o kaltinimai žeriami jau kariaujančioms Italijai, Japonijai, Vokietijai. Tai „trys agresyvios valstybės ir jų pradėtas naujas imperialistinis karas“, sako draugas Stalinas. Abisinija, Austrija, Sudetai, tokie faktai. Vokietija ir Italija „bendromis jėgomis užgrobė Ispaniją“, visai nesiskaitydamos su „neagresyvių valstybių“ (be abejo, SSRS) interesais. Tarp neagresyviųjų išvardijamos Anglija, Prancūzija, JAV, darančios agresoriams vieną nuolaidą po kitos. Atviras pasaulio ir įtakos sferų persidalijimas! Kalta klaidingoji nesikišimo politika. *Ergo*, reikia kištis. Nejaug Sovietų Sąjunga liks nuošaly, neateis persidalyti kolonijų, kad ir priklausiusių Rusijai prieš karą Baltijos šalių?

Tai konkretus imperinis mąstymas vado kalbos potekstėje, kurį nesunku įžvelgti ir tekste.

Aišku, kad „SSRS negalėjo likti nuošaly“. J. Stalinas išvardina įvairias savo šalies sutartis: su Tautų Sąjunga (narystė ligi 1939 m.), su Prancūzija, su Čekoslovakija, Mongolija, Kinija.

Pamiršo apie sutartis su Baltijos valstybėmis, su Suomija ir Lenkija. Šią smulkmeną primenu skaitytojui, kuris išvalgiai skaito ir kas pasakyta, parašyta, ir kas praleista.

„Mes už taiką, – sako Stalinas, – su visomis šalimis, jeigu jos nemėgina pažeisti mūsų šalies interesų“. (Šių dienų Rusija galėtų lygiai tą patį skelbti apie santykius su Europos Sąjunga). O „visos šalys“ – tai ir Vokietija, jei suderintume interesus. Dvigubu smūgiu atsakysim karo kurstytojams, kurie mėgina pažeisti mūsų sienas; tad ir su kaimynais laikysimės taikingų santykių, jeigu jie elgsis taip pat, nepažeidinės „tiesiogiai ar netiesiogiai, Sovietų valstybės sienų neliečiamumo interesų“.

Išį vaizdelį jau patenka ir sovietų interesus prižiūrėti, kas klostosi už tų laikinų sienų, pavyzdžiui, Lenkijoje, Suomijoje, Baltijos valstybėse.

Išvardinti jų nebūtina, reikia mokėti skaityti. Vokiečiai mokėjo.

Cia ir Stalino partijos uždaviniai užsienio politikoje:

„stiprinti dalykinius ryšius su visomis (!) šalimis“ nebeskirstant į agresores ir neagresores, „nesileisti įtraukiamiems į konfliktus“; tegul kiti konfliktuoja, o Sovietų Sąjunga kol kas „visais būdais stiprins mūsų Raudonosios armijos ir Raudonojo Karinio jūrų laivyno kovinę galią“ bei stiprins „tarptautinius draugystės ryšius su visų šalių dirbančiaisiais“ (t. y. su komunistinėmis penktosiomis klonomis).

Berlynas pagavo ženklą, atsakė diplomatinėmis iniciatyvomis „stiprinti dalykinius ryšius“, pasiėmė Klaipėdą, o stiprinimas mažiau nei per pusmetį apvaisino dviejų diktatorių Nepuolimo sutartį su slaptaisiais protokolais, tad gretimų suverenių valstybių teritorijų pasidalijimą ir Antrąjį pasaulinį karą.

To neregėtai niokojančio karo pradžiai, apie kurią vis diskutuojama, dar siūlau detalių, kad ją geriau suvoktume.

Štai trys momentai, bemaž neminimi ir nenagrinėjami.

1. Viniame slaptųjų rugpjūčio 23-osios protokolų kalbant apie Lenkiją pavartota frazė: jeigu lenkų valstybė koku nors pavidalu bus paranki „abišaliams interesams“, apie jos ribas spresime vėliau. Reikšmė: ne pirmojo pasirašymo metu, nes tai dar ne iki galo

sutarta. Galutinė Lenkijos dalybų linija su paties Stalino parašu išties nustatyta jau po kapituliacijos, rugsėjo pabaigoje. Hitleris iš pradžių galėjo turėti galvoje daliai Lenkijos žemių kokį nors, jei reiktų, hibridinį Slovakijos ar būsimosios Viši „respublikos“ Prancūzijoje variantą. Stalinas – pretekstą Anglijai ir Prancūzijai nešokti pernelyg į karą, mat gavus „kompromisą“, tariamai išgelbėjus taiką kaip Miunchene. Sutartis su marionetine, likutine pseudo Lenkija būtų legitimizavusi žemėlapių pokyčius. Tačiau to nesigriebta, Lenkijos nebeliko. Ją perskrodė nauja Vokietijos – SSRS siena.

Vilniaus atžvilgiu atskirai protokolu pripažįstamas Lietuvos interesus arba siekis, tad prisiminta jos atkakliai skelbta teisė į sostinę bei numatyta, kad Lietuvos Respublika ir Vilniaus kraštas nebus traktuojami atskirai, o vėliau urmu atiteks vienam kuriam užkariautojui. Lietuvai šiame etape atsisakyti grąžinamo Vilniaus buvo visiškai neįmanoma tegul ir su pražūtingomis sovietų bazėmis. Iš J. Urbšio pastangų atskirti du susitarimus (Vilniaus ir bazių) Stalinas tik pasijuokė: atneškit jam žemėlapi! Su parašais...

2. Įvairiais atvejais, kartais sėkmingai, sovietai atskirdavo SSRS–Vokietijos 1939 m. rugpjūčio 23 d. Nepuolimo sutartį kaip gana normalų dokumentą, kurį netrukus panaikines karas, o papildomuosius protokolus atkakliai neigdavo.

SSRS Liaudies deputatų suvažiavime Maskvoje 1989 m. gruodžio 24 d. jau ir protokolai pripažinti, „atraci“, ir jiems įkalta karsto vinis. Tačiau tai nereiskia, kad bazinė sutartis „atrodė lyg ir normali“ (N. Černiauskas, žr. anksčiau). Jos antrasis straipsnis nustatė, kad naujosios sąjungininkės nepadės „trečiajai šaliai“, atsidūrusiai karo konflikte su viena iš jų. Samokslininkai, t. y. šalys signatarės, skaidriai žinojo, kad kalbama konkrečiai apie Lenkiją. Sovietai išsipareigojo jai nepadėti, atrišo Hitleriui rankas.

3. Fiureris tebemanė, kad sutartys turi reikšmės, nors laikinai; tad reikalavo iš Stalino, kad draugystė su išsipareigojimu negelbėti Lenkijos būtų ratifikuota dar neprasidėjus karui. O šio pradžia suplanuota rugsėjo 1-ajai, vos savaitė po „komunacių pakto“ (taip taikliai vertino britų spauda). Stalinas pritarė datai, sušaukė net vasaros atostogų metu neeilinį savo pseudoparlamento posėdį ir ratifikavo! Paskutinę dieną prieš užpuolant,

rugpjūčio 31-ąją... Jam aiškiai rūpėjo, kad Hitleris nesuabejotų, pultų, kaip numatyta; tuomet jis, Sovietų Sąjungos vadas, kiek luktelės, kad Hitleris vienas liktų kaltas. Pasaulyje masė naivuolių, kurie ligi šiol tiki: Hitleris agresorius, o Stalinas, „pamatęs kas vyksta“, pasirūpino savo nauda.

Gražių spalvų prideda galutinė nugalėtos Lenkijos parceliavimo bei dviejų agresorių sienos ir draugystės sutartis, pasirašyta vėlgi Maskvoje, 1939 m. rugsėjo 28 d., iškart įsigaliojusi. Abi signatarės vadina save imperijomis. Lietuvai dar egzistuojant ir nežinant apie nuosprendį, ji jau „pervedama“ iš Vokietijos į Sovietų Sąjungos sferą. Tą Stalinas ir parodė J. Urbšiui.

Tiek faktų apie sovietines legendas, pavyzdžiui, apie Stalino siekį, kartu su Hitleriu, užtikrinti tautoms „taikią egzistenciją“. Dabar tai vadinama Rusijos „priverčiamąja taika“.

Sutartis, pasirodo, gali būti ir yra mobili. Tai susiję su struktūra. Jos pamatinė dalis dėl „nepuolimo“ ir mobilioji – slaptieji protokolai dėl puolimo. Ši neskelbtina ir keičiama, papildoma po stalu pagal reikalą. Tad visas tęsiamas procesas yra viena sutartis, o ne kažkas su priedais. Naujovė – sutarties mobilumas.

Sienų (arba tarpusavio sienos) ir draugystės sutartis, marodierių pasirašyta mėnesiu vėliau ant Lenkijos lavono, tai vėlgi ne atskira, o anos karo sutarties tęsinys. Ką darom toliau, didieji vada.

Be to, kai jie pasirašo avansu, kas įvyks regiono „teritorinės – politinės pertvarkos atveju“, t. y. jeigu kažkodėl įvyks šių numatoma „pertvarka“, žodelis „jeigu“ savaime išnyksta. Jie pasirašo, kad pertvarka įvyks.

Sienų ir draugystės sutartyje jie jau nebėra pertvarkos vykdytojai. Ligšiolinė Lenkijos valstybė tiesiog „iširo“, ką padarysi.

Mūsų balsas pasauly nedidelis, bet nors patys kalbėkim aiškiai. Maskvos dvaro istorikai vis vien dirbs savo darbą už trisdešimt sidabrinių, ginčytis nėra prasmės, o Kremliaus politikai toliau kalbės mitologines nesamones, kuriomis patys netiki. Vargšai.

Savo ruožtu, visa 1939 m. Maskvos sutarties su tęsiniu istorija atspindi blogąją totalitarinių imperijų praktiką, kuri šių dienų Europoje neturi kartotis.

Prof. Vytautas LANDSBERGIS

Lietuvos istorija

Išgelbėta „Lietuvos istorija“

Donatas JANUTA, JAV

Tęsinys. Pradžia Nr. 8 (814)

Antanas Kulakauskas savo skyriuje „Lithuania under the Russian Empire“ (1795–1915) svetimtaučiiui pristato to laikotarpio pagrindinius įvykius ir žmones – priespaudą, rusinimą, 1831 ir 1865 m. sukilimus, spaudos draudimą, knygnešius, tautinį atgimimą. Išskirtinai paminėti du įvykiai: 1893 m. Kražių skerdynės ir 1900 m. lietuvių dalyvavimas Paryžiaus pasaulinėje parodoje, kaip turėję ypatingos įtakos lietuvių tautinės sąmonės formavimuisi. Abu įvykiai buvo reikšmingi, bet nėra taip aišku, kad formuojantis tautinei sąmonei jie galėjo prilygti vyksupo Valančiaus ilgametėms pastangoms priešintis rusinimui, 1831 ir 1865 m. sukilimų pasekmėms, valstiečių vargo mokykloms, knygnešių metams, platinamai uždraustai spaudai, Jono Basanavičiaus „Aušros“ ir Vinco Kudirkos „Varpo“ laikraščiams.

Anglakalbiui skaitytojui tai nėra esminis klausimas, bet, norint suprasti Lietuvos istorijos eigą, būtų naudinga išgirsti ir kitų istorikų nuomonę, kaip jie vertina Kražių skerdynių ir lietuvių dalyvavimo 1900 m. Paryžiaus parodoje įtaką. Pvz., Bumblauskas knygoje tarp paties parinktų Lietuvos istorijos pagrindinių įvykių ir savo saraše – Lietuvos istorijos „milestones“ – visiškai nemini nei Kražių skerdynių, nei Paryžiaus pasaulinės parodos.

1918 m. Nepriklausomybės atkūrimas ir visi politiniai bei kariniai su tuo susiję veiksmai, kaip ir visa tarpukarinė Lietuva, aprašyta knygoje. Aprašydamas tarpukario Lietuvą Eidintas

gražiai paryškina skirtumą tarp tarpukario Lietuvos „nacionalizmo“ ir kaimyninių Europos valstybių nacionalizmo: Vokietija, Sovietų Sąjunga ir Lenkija savo nacionalizmo pagrindais siekė grobti kitų šalių žemes. Lietuvos, mažos valstybės, nacionalizmas buvo gynybinis – taikytas apsiginti nuo didelių ir gobšių kaimynų įtakos ir veiksmų. Eidintas irgi gana teigiamu vertinimu pristato 1926 m. valdžios perversmą, 1940 m. sprendimą nesipriešinti sovietams ir Smetonos išvykimą iš okupuojamos Lietuvos.

Mindaugas Tamošaitis aprašo vokiečių ir sovietų okupacijas, išryškindamas pasipriešinimą vokiečiams ir sovietų žiaurumus, pateikdamas tų laikų bendrą vaizdą. Tačiau pasitaiko vienas kitas nesklandumas.

Pareikšta, kad partizaninis karas prieš sovietus atpirkto („redeemed“) 1940 m. valdžios nesipriešinimą sovietų armijos įsiveržimui, lyg tas nesipriešinimas būtų koks nusikaltimas, kurį reikėjo atpirkti. Toks pareiškimas nesutampa ir su tuo, kad tokiam sprendimui Eidintas pristato racionalias priežastis: pasipriešinimas be vilties laimėti būtų buvęs beprasmiš, būtų kainavęs daugelio gyvybes ir nusiaubtą kraštą.

Kitur knygoje skaitytojui paliekamas ispūdis, kad Povilo Plechavičiaus Vietinė rinktinė į kovą prieš lenkų partizanus, lenkų Armiją Krajovą, pasiuntė patys lietuviai. Iš tiesų Vietinės rinktinės karius į tokią kovą pasiuntė vokiečiai, pažeisdami susitarimą su Plechavičiumi. Plechavičius, sužinojęs apie tai, 1944 m. gegužės 9 d. davė kontraskų pasitraukti. Už tai ir kitus prieštaravimus vokiečiams gegužės 15 d. vokiečių SS

Plechavičių areštavo ir rytojaus dieną išsiuntė į Salaspilio koncentracijos lagerį.

Vakaruose daug kur, ypač žydų ir lenkų rašiniuose, Vietinė rinktinė kartu su jų vadu Povilu Plechavičiumi lietuvių nenaudai neteisingai pristatoma kaip fašistinė organizacija, o lenkų Armija Krajova yra pripažįstama antifašistine organizacija. Čia buvo proga parodyti, kad Plechavičius nekovojo prieš antifašistus, bet atvirkščiai – priešinosi fašistams vokiečiams. Toji klaidinanti eilutė paremia neteisingą ir lietuviams bei Lietuvai kenksmingą įvaizdį.

Skyrius „Lithuania: The Soviet and Nazi Occupations“ pakankamai supažindina svetimtautų su 50 metų trukusiomis okupacijomis ir jų pasekmėmis Lietuvos dvasiniam, kultūriniam, ekonominiam ir politiniam gyvenimui bei krašto vystymui. Jeigu kas norėtų papildyti žinias apie tų okupacijų žiauriausius metus, siūlyčiau Vlado Terlecko „The Tragic Pages of Lithuanian History 1940–1953“, išleistą anglų ir lietuvių kalbomis.

Skyrius „The Singing Revolution“ paaiškina, kaip lietuviai pasinaudojo Gorbačiovo „perestroika“ ir įsteigė Sąjūdį, kuris tapo Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo varikliu. Pabrėžta svarbus faktas, kad dabartinė Nepriklausoma Lietuva yra prieškarinės valstybės tęstinumas.

Kai kurie Sąjūdžio laikotarpio įvykiai ir reiškiniai aprašyti gana smulkmeniškai ir vaizdingai: visų trijų Baltijos valstybių gyventojų sudarytas 670 km ilgio „Baltijos kelias“, Lietuvos ekonominė blokada, Vilniaus televizijos bokšto puolimas 1991 m.

sausį, laukimas, kad Nepriklausomą Lietuvą pripažintų kitos valstybės.

Knygoje – dvi įdomios pastabos apie Gorbačiovo vaidmenį tų dienų įvykiuose. Viena – tai Gorbačiovo teigimas lietuviams, kad iš visų sovietų tautų lietuviai pasižymėjo kaip gabiausi išspaudžiant kuo daugiau naudos iš komunistinės sistemos, todėl iš visų Sovietų Sąjungos gyventojų geriausiai gyvena, ir jie turėtų būti patenkinti Sovietų Sąjunga ir nesiekti nepriklausomybės.

Antras įdomus pastebėjimas – kad Vakaru pasaulis, ypač JAV, delsė pripažinti Lietuvos atsiskyrimą nuo Sovietų Sąjungos ir Lietuvos Nepriklausomybę, nes buvo susižavėjęs Gorbačiovu, kaip reformatoriumi, ir nenorėjo daryti žingsnių, kurie Gorbačiovą susilpnintų: „*It was not easy for the West to choose between ‘Gorby’ and Lithuania.*“ Knygoje pabrėžta, kad Lietuvos išsilaisvinimas daug prisidėjo prie Sovietų Sąjungos žlugimo.

* * *

Šią „History of Lithuania“ išgelbėjo JAV lietuvių pastangos ir JAV lietuvių istorikų Skirmos ir Ramūno Kondratų pareigingas darbas. Reikšmingos klaidos ištaisytos, anglų kalba, kur reikėjo, pataisyta. Knyga anglakalbiui yra gera pirmoji pažintis su Lietuvos istorija. Ir jeigu knyga bus atspausdinta ant popieriaus, drąsiai įteiksiu ją savo vaikams ir visiems, kurie domisi Lietuva ir Lietuvos istorija. Kas nenori taip ilgai laukti, gali atsispausdinti iš interneto, kaip padariau ir aš.

Pabaiga

Netekome istoriko ir gero žmogaus...

Vytautą Kancevičių prisimenant

Šioje žemėje esame svečiai, o laiko tėkmė srauni, nenumaldoma. Vis labiau tolstame nuo tos dienos, kai eidamas 88-uosius metus 2014 m. spalio pradžioje Vilniaus Kairėnų kapinėse šalia prieš porą savaitių mirusios žmonos Lilijos (1929 03 29–2014 09 21) amžino poilsio atgulė istorikas Vytautas Kancevičius (1927 01 22–2014 10 04). Akademikas Antanas Tyla, buvęs Lietuvos istorijos instituto direktorius, išgirdęs apie tai, su širdgėla ištarė: „Gaila. Netekome istoriko ir gero žmogaus...“ Kancevičiai užaugino dukrą medicinos mokslų daktarę, profesorę Virginiją Grabauskienę, susilaukė dviejų vaikų ir provaikų.

Gimė jis Dzūkijoje, dabartinės Alytaus apskr. Varėnos r. Merkinės seniūnijos Janaukos kaime. Tėvai Antanas ir Ona (mergautinė pavardė Amšėjūtė) buvo mažžemiai valstiečiai. Vytautas – jų pirmagimis. Šeimoje iš viso augo penki vaikai: keturi broliai (Vytautas, Algirdas, Alfonsas, Romas) ir sesuo Emilija. Visi nuo mažumės pagal jėgas dirbo įvairius ūkio darbus. Vytautui, kaip vyriausiajam, yra tekę ir spragilų javus kultū. Baigęs Navikų pradžios mokyklą, jis Antrojo pasaulinio karo metais mokėsi Merkinės gimnazijoje. Joje, be kita ko, 1943–1944 m. m. matematiką dėstė generolas Teodoras Daukantas (1884–1960), turėjęs ryšių su gimnazijoje veikusia pagrindine Lietuvos laisvės armijos organizacija. Generolas nevengdavo politinių pokalbių su mokiniais, ugdė jų patriotinius jausmus. 1944 m. vasaros pradžioje frontui artėjant prie Merkinės, T. Daukantas kurį laiką gyveno Vytauto tėvų sodyboje, ir Vytautas atlikdavo įvairius jo pavedimus. Apylinkėse prasidėjus karo veiksams, vokiečių kareiviai padegė keletą Janaukos kaimo sodybų. Sudegino ir Kancevičių trobesius – gyvenamąjį namą, tvartą, klojimą. Visa tai reikėjo atstatyti sunkiai dirbuojantis kirviu ir pjūkle. Vytautas į gimnaziją galėjo grįžti tik 1945 m. rudenį. Gimnaziją baigė 1947 m. Tais neramiais pokario laikais jis palaikė ryšius su Dainavos apygardos partizanais.

Mokslą tęsė Vilniaus universitete studijuodamas lietuvių kalbą ir literatūrą. Čia pateko į kitą aplinką. Tuo metu jau baigė blėsti viltys, kad Vakarai greitai išvaduos Lietuvą. Didžioji tautos dalis nori nenori taikėsi prie naujos santvarkos. Matė joje ir teigiamų dalykų, pavyzdžiui, atsivėrusias plačias galimybes neturtingų tėvų vaikams siekti aukštojo mokslo, užtikrintą galimybę gauti darbą. Universitete V. Kancevičius įstojo į komjaunimą. Komunistų partijos nariu, iš pradžių TSKP, vėliau savarankiškos LKP, buvo nuo 1961 m. sausio iki 1990 m. gruodžio.

Daugelis studentų stengėsi prisidurti prie kuklios stipendijos. V. Kancevičius nuo 1950 m. kovo 22 d. studijas derino su darbu Partijos istorijos institute prie LKP CK. Čia buvo priimtas į liftininko etatą, paskui vadinosi pastato komendantu, bet faktiškai buvo instituto bibliotekos pagalbinis darbuotojas. Tik kai baigė studijas ir gavo filologo diplomą, nuo 1952 m. liepos 1 d. tampa instituto vyresniojo mokslo darbuotoju. Kilus vajui siusti į kaimą vadovaujančiam darbui miesto komunistus ir

Vytauto Kancevičiaus šeima (iš kairės) Lilija ir Vytautas Kancevičiai, dukra Virginija, provaikaitė Viltė, žentas architektas Romualdas Grabauskas, Vilnius, 2007 m. vasara

komjaunuolius tikintis taip pagerinti žemės ūkio reikalus, iš kaimo kilęs V. Kancevičius 1955 m. rugpjūčio 23 d. atleidžiamas iš darbo institute ir apie penkis mėnesius dirba Alytaus rajono „Tarybų Lietuvos“ kolūkio pirmininku. Po to grįžta į institutą ir dirba pagal laikiną darbo sutartį. Tik nuo 1957 m. sausio 1 d. paskiriamas Partijos istorijos sektoriaus jaunesniojo mokslo darbuotoju. Nuo 1962 m. sausio V. Kancevičius vėl vyresnysis mokslo darbuotojas. Tose pareigose dirbo iki pat išėjimo į pensiją 1987 m. vasario 1 d., išskyrus dvejus metus (1964–1965), kai buvo Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakulteto TSRS istorijos katedros aspirantas.

Partijos istorijos institutui nuo pat jo įkūrimo 1948 m. iki 1984 m. vadovavo Romas Šarmaitis, doras, sąžiningas žmogus, pats patyręs stalinines represijas. Jis gerai suprato istorijos šaltinių svarbą ir mokslo darbuotojus orientavo visų pirma į istorijos šaltinių kaupimą ir publikavimą. Taigi ir V. Kancevičiui, darbą institute pradėjusiam nuo tautos bibliotekai, daugiausia teko dirbti istorijos šaltinių – dokumentų ir atsiminimų rinkimo, tvarkymo bei publikavimo darbą. V. Kancevičius iš filologo tapo istoriku, tarpukario nepriklausomos Lietuvos istorijos žinovu, dalyvavo sukuriant institute plačią istorijos šaltinių bazę, reikšmingai visai XX a. Lietuvos istorijai. Po 1990 m. kovo 11-osios visa tai atiteko Lietuvos istorijos institutui, į kurį minėtas institutas buvo įjungtas.

Iki išėjimo į pensiją V. Kancevičiaus paskelbti straipsniai, sudarytos, parašytos ar redaguotos knygos, užrašyti komunistinio pagrindo dalyvių, kitų visuomenės veikėjų atsiminimai, su istoriniais įvykiais susijusių vietų aktaiz charakteristikos yra suregistruoti leidinyje: Vytautas Kancevičius, *Bibliografinė rodyklė. 1950–1986*, sud. E. Mertinienė ir E. Žvirblienė, Vilnius, 1987, 94 p. (tiražas 100 egz.).

Pirmoji V. Kancevičiaus publikacija – tai išpūdžiai iš VU studentų ir dėstytojų ekskursijos į Anykščius, kurios metu buvo aplankytos Antano Baranausko, Jono Biliūno ir Antano

Žukausko-Vienolio tėviškės, kitos su minėtais rašytojais susijusios vietos (žr. Tarybinis studentas, 1953 m. gegužės 30 d.). Iš viso per minėtą laikotarpį periodikoje paskelbė 75, tęstiniose mokslo leidiniuose 59, „Mažonoje lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje“ ir „Lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje“ 64 straipsnius.

V. Kancevičius užrašė 91 asmens, tarp jų ir Domo Cesevičiaus (1902–1986), ekonomisto, paskutiniojo Lietuvių tautininkų sąjungos generalinio sekretoriaus (1939–1940.VI) atsiminimus, surašė 52 su istoriniais įvykiais susijusių vietų aktus-charakteristikas. Didelį darbą atliko sudarant ir rengiant spaudai istorijos šaltinių knygas: Lietuvos Komunistų partijos 1918–1940 m. atsišaukimų tritoni (V., 1962–1964), dokumentų rinkinį „Lietuva 1939–1940 metais. Istorinis posūkis į socializmą“ (V., 1976, anglų ir vokiečių kalbomis), dokumentų ir medžiagos rinkinį „Revoliucinis judėjimas Vilniaus krašte 1920–1940 m.“ (V., 1978, rusų kalba), „Lietuvos liaudies Seimas: stenogramos ir medžiaga“ (V., 1985) ir kt. Vilniaus universitete 1969 m. sausį apgynęs istorijos mokslo kandidato disertaciją, parašė monografinio pobūdžio darbą – „1940 metų birželis Lietuvoje“ (V., 1973, 112 p.), kurį „Minties“ leidykla išleido „Lietuvos istorijos serijoje“. Mokslinį darbą 1974–1984 m. derino su pedagoginiu darbu: iš pradžių Vilniaus inžineriniame statybos institute, vėliau Lietuvos žemės ūkio akademijoje.

V. Kancevičius istorijos mokslų kandidato diplomą gavo 1969 m. birželio 13 d., jam 1973 m. gegužės 7 d. buvo suteiktas mokslinis vyresniojo mokslinio bendradarbio (docento) vardas, o 1977 m. sausį – LTSR nusipelnusio kultūros veikėjo garbės vardas.

Išėjęs į pensiją, V. Kancevičius 1988 m. balandžio-rugsėjo mėn. pagal darbo sutartį dirbo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje, padėjo į bendruosius fondus perkelti iki tol spec. fonde laikytas knygas. Be to, pradėjo rinkti medžiagą Merkinės gimnazijos, kurioje mokėsi, istorijai.

V. Kancevičiaus sukauptos žinios labai pravertė istorinio lūžio metu, XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje prasidėjus tautiniam atgimimui ir Sąjūdžiui. Jis aktyviai dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo įvykiuose. Drauge su kitais Sąjūdžiui pritariančiais ar jame dalyvaujančiais istorikais ėmė rengti ir skelbti medžiagą nauju, pabrėžtinai kritišku žvilgsniu vertinančią Lietuvos komunistų partijos praeitį ir oficialųjį tarybinės istoriografijos požiūrį į tarpukario Lietuvos istoriją (žr. straipsnių rinkinį „Mintys apie Lietuvos komunistų partijos kelią“, V., 1989). V. Kancevičius su Liudu Truska „Komjaunimo tiesoje“ (dabartinio „Lietuvos ryto“ pirmtakėje) 1989 m. pradėjo skelbti tuo metu labai aktualią 1939–1940 m. rugpjūčio 3 d. politinių įvykių kroniką. Ji 1990 m. gegužės mėn. buvo išleista atskira knyga 45 tūkstančių egzempliorių tiražu (Liudas Truska, Vytautas Kancevičius, Lietuva Stalino ir Hitlerio sandėrio verpetuose, V.: Mintis, 1990, 225 p.).

1989 m. gruodžio 19–23 d. V. Kancevičius kaip svečias dalyvavo istoriniame neeiliniame LKP XX suvažiavime, kuris nutarė atsisukti nuo TSKP, priėmė savarankiškos Lietuvos komunistų partijos statutą ir socialdemokratinės pakraipos programą, o 1990 m. dalyvavo LKP CK nutarimu sudarytos istorikų komisijos LKP 1918–1989 m. veiklai įvertinti darbe (komisijos pirmininkas buvo rašytojas Romas Gudaitis). Komisija, remdamasi žinomais faktais ir naujausiais archyviniais duomenimis, parengė istorinę pažymą „Komunizmo idėja ir praktika Lietuvoje“ (48 p.). Tų metų gruodį kitas neeilinis LKP suvažiavimas nutarė galutinai nutraukti ryšius su komunistine praeitimi. Partija pasivadino Lietuvos demokratine darbo partija. Ji 2001 m. pradžioje susijungė su socialdemokratais į vieną Lietuvos socialdemokratų partiją. Įvairių prieškarėje veikusių politinių partijų atkūrimo iniciatoriai konsultavosi su V. Kancevičiumi istorijos klausimais, kvietė į savo gretas, bet jis nutarė būti nepriklausomas pilietis.

1991 m. sausio 13-ąją V. Kancevičius su kitais vilniečiais budėjo prie Lietuvos radijo ir televizijos komiteto Konarskio gatvėje, buvo desantininkų puolimo liudininkas. Žlugus Maskvoje Rugpjūčio pučiui, politinis gyvenimas Lietuvoje normalizavosi, viena po kitos užsienio valstybės ėmė pripažinti atkurtą nepriklausomą Lietuvos valstybę. V. Kancevičius pasinėrė į Merkinės gimnazijos istorijos rašymą, o kartu ir į jaunystės laikų prisiminimus. Jis nuolat ilgėjosi savo jaunystės kaimo, jo gamtos, žmonių, brangino jų papročius, palaikė ryšius su tėviške. Parašė Merkinės gimnazijos istoriją. Būdamas kuklus neskubėjo ieškoti leidėjo. Tikėkimės, kad leisdamas anksčiau ar vėliau atsiras.

*Prof. habil. dr. Vanda KAŠAUSKIENĖ,
prof. habil. dr. Liudas TRUSKA,
dr. Juozas ČAPLIKAS,
dr. Vytautas GAVELIS,
dr. Juozas MARCINKAUSKIS,
dr. Nijolė MASLAUSKIENĖ,
dr. Juozas MISEVIČIUS,
dr. Mindaugas TAMOŠIŪNAS*

Juostininkus įprasmino paminklas pirmajam Lietuvos knygnešiui

Raimondas GUOBIS, kraštotyrininkas, muziejininkas, Svėdasai

Paskutinį rugpjūčio šeštadienį į jau devintąjį suvažiavimą sugužėjo Juostininkų kaimo, esančio netoli Troškūnų (Anykščių r.), gyventojai ir po visą pasaulį išsiblaškę kraštiečiai. Meldėsi Šv. Kryžiaus koplyčioje, lankė artimųjų kapus, prisiminė visus istorijos virsmuose žuvusius, 25-erių metų tarnystės Troškūnų parapijoje proga pasveikino kan. Saulių Filipavičių, pašventinusį kryžkelėje pastatytą Aleksandro Tarabildos sukurtą stogastulpį pirmajam Lietuvos knygnešiui.

Po Troškūnų klebano kan. Sauliaus Filipavičiaus aukotų Šv. Mišių kadaise iš senosios Andriūniškio bažnyčios pastatytoje Šv. Kryžiaus Išaukstinimo koplyčioje kraštiečiai parke prie buvusios mokyklos pagerbė žuvusius karuose ir neramumų metais. Skambėjo žodžiai rimties, pagarbos ir vilties, kad karo šmėklos aplenks mūsų tėvynę.

Kryžkelėje šalia jau sovietmečiu pastatytų legendinio karžygio Juostino bei, pareiškiant ypatingą pagarbą darbui, duonai kasdienei ir teisingam gyvenimui, šio krašto žemdirbių,

vyro ir moters, totemus primenančių skulptūrų atidengta dar viena – to paties menininko, kraštiečio Aleksandro Tarabildos sukurtas koplytstulpis iš netolimo Jočiūnų kaimo kilusiam knygnešiui Stanislovui Mikalojui Račiūgai (1841–1900). Tyro kaip giedras dangus veido angelas, laikas lietuvišką knygą ir kviečiantis imti ją, skaityti ir ten surašytą išmintį permąstyti. Juk tai šventai lietuviškai kultūrai, dvasiniam tautos atgimimui savo jėgas ir net laisvę bei gyvybę aukojusius knygnešius tikrai gerieji angelai globojo, o mirę jie patys dangaus angelais būti galėtų.

Pasak kai kurių tyrinėtojų, tarp jų ir lenkiška Lietuvos istoriją parašiusio J. Geniušo, pirmasis Lietuvos knygnešys buvo S. M. Račiūga, caro valdžios draudžiamą lietuvišką spaudą platinęs Anykščių, Kupiškio krašte. Kaip ypač sumanus ir patikimas tapo vyskupo Motiejaus Valančiaus patikėtiniu, jis palaikęs ryšius su Tilžės katalikų dekanu Jonu Zobermanu – nešiojęs laiškus, kitokius dokumentus bei pinigų sumokėti lietuviškų raštų leidėjams.

Caro valdžios sučiuptas S. M. Račiūga net trejus metus kalėjo, po to buvo išleistas į Tomsko sritį. Pabėgęs slapstėsi, gyveno su svetimais dokumentais, pagaliau sugrįžo į tėvynę, o miręs buvo palaidotas Raguvos kapinėse. Ne vienas jo palikuonis bei giminaitis ilsisi Juostininkų kapinėse. Buvo daug prasmingų kalbų, teisingų pamatymų ir pasakymų, juk dalyvavo ir knygnešio anūkė Bronė Rečiūgaitė-Miseliene, Arvydas Mačionis, kiti garbūs juostininkiečiai. Buvo prisiminti kaimo istorijai labiausiai nusipelnę, kaimą išgarsinę žmonės, ypač pirmojo susibūrimo organizatorius Alfonsas Dagelis, puikios knygos „Juostininkai“ (2001) autorius Zenonas Mačionis. Viltingu priesaku nuskambėjo pasaulio išminties lobyno mintis, kad galėtume ramiai sugyventi su tuo, ko negalime pakeisti, turėtume ryžto pakeisti tai, ką privalome, ir gebėtume įvertinti tų pasikeitimų prasme.

Prie koplytstulpio (kairėje) stovi pagrindinis renginio organizatorius Arvydas Mačionis su žmona Zita, dešinėje knygnešio anūkė Bronė Rečiūgaitė-Miseliene ir skulptorius Aleksandras Tarabilda. Almos Tarabildienės nuotr.

Antanas Verkėlis „Kas sugriovė Vilnių“

Atkelta iš 1 p.

dydžio bombų. 1944 m. liepos 11 d. užgriuvo trečioji banga – ugninės sienos pavidalu, kai sovietų liepsnosvaidininkai sudegino trečdalį Senamiesčio. Ketvirta didžiausia banga – tikras cunamis užliejo Senamiestį po karo. Per dešimtį metų buvo nugriauti ne tik pastatai, tinkami remontuoti, bet ir visiškai sveikai, karo nepažeisti, kvartalai.

Knygoje, remiantis dokumentais, fotografijomis, aeronuotraukomis, žemėlapiais, žingsnis po žingsnio nagrinėjama atskirų pastatų ir kvartalų istorija bei jų dingimo priežastys.

Žemiau spausdinama Antano Verkėlio knygos „Kas sugriovė Vilnių“ (2015) ištrauka.

[...] 1950 m. švenčiant dešimtąsias sovietų valdžios paskelbimo Lietuvoje metines, Vilniuje valdžia vienus paminklus – reikalingus – statė, kitus – nereikalingus – griovė. Savu Stalino klonu pasidabino ir Stoties aikštė.

1950 m. gegužės 30-osios vidurnaktį susprogdintas Trijų kryžių paminklas, tą pačią naktį nuo Katedros frontono lynais nutemptos šv. Kazimiero, šv. Elenos ir šv. Stanislovo skulptūros.

Tais pačiais jubiliejiniais metais kareiviai susprogdino Kalvarijų Kryžiaus kelio koplyčias.¹

Bažnyčių griauti valdžia nedrįso – stogus suremontavo, daugumą uždarė ir panaudojo ūkio reikmėms. V. Mikučianis prisimena:

[...] Pamenu, kaip 1950-ųjų viduryje Vilniaus miesto vykdomajame vyko pasitarimas, į kurį buvo sukviešti visų Vilniaus bažnyčių klebonai.[...] Darbotvarkėje buvo vienintelis klausimas: „Ar ne per daug bažnyčių tokiam miestui kaip Vilnius?“ [...] Galiausiai šio klausimo sprendimas buvo perkeltas į Centro komitetą [komunistų partijos]. Dauguma bažnyčių [...] buvo skirtos sandėliavimo reikmėms, o vertingiausios iš jų [...] – muziejams (Arkikatedra, Šv. Jono, Šv. Mykolo, Bernardinų ir kitos bažnyčios), Reformatų bažnyčia – „Kronikos“ kino teatrui įrengti, Pranciškonų – archyvo ir panašiai. [...]P

Galime dėkoti likimui, kad sovietams nuolat trūko lėšų ir tvarkos – nuo dar baisesnio suniokojimo Senamiestį gelbėjo komunistinės sistemos nesklaidumai. Magistralių tiesimas – tik vienas iš planuotų, bet neįgyvendintų Vilniaus generalinio plano projektų. Nors, kita vertus, nugriauta daug pastatų, kurie šiame plane buvo numatyti remontuoti.

Griovimai negalėjo vykti spontaniškai ir savavališkai. Tais laikais kiekvienas architektų ar statybininkų žingsnis turėjo būti derinamas ne tik su vykdomąja valdžia, bet ir su atitinkamomis (rajono, miesto, SSR, SSRS) komunistų partijos institucijomis. Valdžios hierarchijoje, savaime aišku, partija stovėjo aukščiau. Tuomet buvo įsigalėjusi nuostata, kad SSR respublikų sostinių generalinius planus turėjo tvirtinti SSRS liaudies komisarų tarybos. V. Mikučianis rašo:

[...] Pamenu, kaip 1949 m. su visa medžiaga ir generalinio plano brėžiniais teko persikelti keliems mėnesiams į Maskvą. [...]P

1948 m. Vilniaus m. generaliniame plane Senamiestis buvo skelbiamas saugotinu:

[...] Senamiestis, kaip ypatingo režimo zona, apskritai išsaugomas ir jo architektūrinė išraiška nesikeičia. [...]P

XX a. 5-ojo dešimtmečio pabaigoje – 6-ojo pradžioje sovietai netikėtai pradėjo ištisai griauti generaliniame plane nenumatytus griauti kvartalus, tarp jų ir visiškai nepažeistus karo. Akivaizdu, kad toks įsakymas galėjo ateiti tik iš Kremliaus. Jokie vietiniai sniečiai ar šmausakai šiems veiksams įtakos negalėjo turėti. Pagrindinis smūgis teko nuo žemės nušluojamiems Žydų kvartalui (Mažojo geto rajonas) ir Didžiajam getui. Griovimo kampanija keistai sutapo su 1948 m. iškelta žydų gydytojų-nuodytojų byla ir vėliau kilusia

Lietuvos SSR vadovai šventinėje tribūnoje stebi parodą, skirtą sovietų valdžios 10-mečiui paminėti. Viduryje A. Sniečkus ir J. Paleckis, 1950 m. liepa

valstybinio antisemitizmo banga, kurios dalis buvo holokausto slėpimas. Greičiausiai ir žydų paveldo naikinimas Vilniuje – šios kampanijos dalis. Kaip kitaip galima paaiškinti, kodėl visiškai nesilaikyta pagrindinio miestotvarkos direktyvinio dokumento – Lietuvos SSR Ministrų Tarybos patvirtinto Vilniaus generalinio plano?

1953 metais, mirus Stalinui, „gydytojų byla“ nutraukta. SSRS ėmęs valdyti Nikita Chruščiovas pradėjo dalinį stalininio režimo liberalizavimą, kuris vėliau pavadintas „atšilimu“. Šiuo laikotarpiu pradėti naikinti lageriai, paleista dalis tremtyje kalinių politinių kalinių, sušvelninti kultūros suvaržymai. Pasikeitusius vėjus netrukus pajuto ir Vilnius – dalis architektų ėmė kritikuoti miesto niokiojimą, ko nebūtų drįsę dar prieš kelerius metus. 1955 m. balandžio 12 d. laiške Lietuvos SSR Ministrų Tarybos pirmininkui leningradietis architektas Vsevolodas Vesilovskis ne tik išgėrė Vilniaus senamiestį, atvirai piktinosi vertingų objektų griovimu, bet ir išdrįso pateikti Varšuvos pavyzdį: ten „kruopščiai išsaugoma visa tai, kas dar gali būti restauruota“.⁵

Svarbiu žingsniu stabdant dviejų didžiųjų magistralių tiesimą [...] ir ištisinį L. Giros (dabar Vilniaus) gatvės rytinės pusės griovimą tapo 1958 m. Senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Jį rengė Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės (toliau MRGD) architektai K. Šešelgis, S. Lasavickas, J. Šeibokas. Didesnę darbą patirčių turėjo tik iš Kauno atvykęs K. Šešelgis, kiti du jauni specialistai buvo ką tik baigę tuometį Lietuvos SSR dailės institutą (dabar Vilniaus dailės akademija). Jų dėstytoju buvo šioje knygoje daug kartų minimas V. Mikučianis. Belieka spėlioti, kodėl pasirinkti „žali“ vykdytojai, gal ieškota atpirkimo ožiu, kuriems galima būtų primesti purviną darbėlį planuojant Senamiesčio rekonstrukciją (griovimą) ir kartu užmaskuoti barbarišką Senamiesčio niokiojimą. Po daugelio metų J. Šeibokas savo padėtį apibūdino taip: įpuolėm kaip ta musė į surūgusį pieną – nieks nieko nežino, nieks nieko nematė.⁶

Bet valdžia projektą įvertino teigiamai, jis tapo tramplinu į sėkmingą vėlesnę architektų profesinę karjerą. Šiais laikais projektą mėginama vertinti teigiamai. Paminklosaugininkas J. R. Glemža gina munduro garbę:

[...] Minėtasis Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas [...] tapo paminklosaugos ir paminklotvarkos darbų ir galimos senamiesčio plėtros dokumentu. [...]P

Iš tikrųjų apie paminklosaugą projekte kalbama mažai, dažniausiai vartojamas žodis – „griauti“. Architektai tebuvo sovietų valdžios įrankiai ir kruopščiai vykdė jos įsakymus. Vilniaus miesto vyriausiasis architektas V. Mikučianis suformulavo projekto architektūrinę–planinę užduotį:

[...] Vilniaus senamiestyje susikaupus didžioji dalis miesto architektūros bei istorinių paminklų [...] [kurie] sudaro [...] vertingą materialinės kultūros palikimą. Tačiau Vilniaus senamiestis turi ir visą eilę trūkumų. Pagrindinis iš jų – tai neleistinai aukštas užstatymo procentas. Atskiruose, nenukentėjusiuose nuo karo veiksmų kvartaluose jis siekia 60–70%, o nekuriuose namuose su uždarais kiemais – 75–80%. Tuo pačiu didelė dalis šių kvartalų gyvenamųjų butų pusiau tamsūs, nevedinami. Karo veiksmų metu žymiai nukentėjo ir senasis miestas. Daug [...] pastatų buvo visai sugriauti, kiti sudegė ir liko jų dėžės. [...]Šiuo metu senasis miestas baigiamas išvalyti nuo griuvėsių. [...]P

Gegužės 1-osios demonstracijoje Vilniuje žygiuoja LSSR mokslų akademijos kolektyvas, 1948 m.

Stalino skulptūra Stoties aikštėje (arch. N. Tomskis). Vienas iš identiškų klonų, stovėjusių Taline, Stalingrade, Jaltaje, Poliarne, Karağandoje, Stavropolyje, Sestorecke ir Maskvoje. I. Fišerio nuotr. („Vilniaus paminklai. Kaitos istorija“, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 236)

kur esamas užstatymas yra mažiau vertingas[...], rekonstrukcijos priemonės [griovimas] taikomos laisvai ir drąsiai. Buvusių miesto sienų ribose, vengiant didelių griovimų ir siekiant išlaikyti šioje dalyje vertingą užstatymą, sanacijos priemonės taikomos žemesniu laipsniu.

8. Vykdam užstatymo praretinimą, pirmiausia griaujami visi mediniai pastatai, pastatai, susidėvėję daugiau kaip 60% [...]P

Projekte buvo numatyta nukelti (nugriauti) 304 namus dėl kvartalų rekonstrukcijos, 18 namų – nustatant projektines raudonąsias linijas (plečiant gatves), 62 namai griaujami dalinai – nuo 15 iki 70%.¹⁷

Iš viso buvo numatyta nugriauti 96 841 kv. m ploto pastatus¹⁸ (žr. dokumentą).

Daug tai ar mažai? Galime palyginti. 1945–1947 metais atstatyta [...] apie 150 tūkst. kv. m gyvenamojo ploto. Atstatyti geriausiai išsilaikę. [...]P

Ši nauja griovimo banga „rekonstrukcinėmis priemonėmis“ turėjo padaryti Vilniui gerokai didesnių nuostolių negu karas ar pokaris. Ačiū likimui, sugriovė ne viską, kas numatyta projekte. [...]

Ištrauka iš Antano Verkėlio knygos „Kas sugriovė Vilnių“ (Vilnius: Briedis [2015]. – 176 p.: iliustr.)

¹ Vladislavas Mikučianis, *Norėjau dirbti Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus akademijos leidykla, 2001, p. 88.

² Ten pat, p. 86.

³ Ten pat, p. 97.

⁴ Проект планировки и застройки города Вильнюс. VAA, f. 1011, ap. 5, b. 51, l. 26.

⁵ Viltė Janušauskaitė, *Socialistinio miesto standartų ir paveldosaugos dilema: pirmojo Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto variantai*, Lietuvos istorijos studijos, 2013, Nr. 31, p. 138, in: KPC, f. 3, ap. 1, b. 325, l. 404–405.

⁶ Pokalbis su J. Šeiboku, in: Viltė Janušauskaitė, *Socialistinio miesto standartų ir paveldosaugos dilema: pirmojo Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projekto variantai*, Lietuvos istorijos studijos, 2013, Nr. 31, p. 152.

⁷ J. R. Glemža, *Nekilnojamo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas: paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 156.

⁸ Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Aiškinamasis raštas. I tomas. Architektūrinė–statybinė dalis, 1958 m. VAA, f. 1019, ap. 11, b. 4385, l. 1–2.

⁹ Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Pagrindiniai dėsni (aiškinamojo rašto IV tomas), Vilnius, 1958 m. VAA, f. 1011, ap. 5, b. 109, l. 5.

¹⁰ Ten pat, VAA, f. 1019, ap. 11, b. 4385, l. 99.

¹¹ Ten pat, l. 138.

¹² Проект планировки и застройки города Вильнюс, 1948 m. VAA, f. 1011, ap. 5, b. 51, l. 27.

¹³ Ten pat, VAA, f. 1019, ap. 11, b. 4385, l. 156.

¹⁴ Vilniaus senamiesčio rekonstrukcijos projektas. Pagrindiniai dėsni (aiškinamojo rašto IV tomas), Vilnius, 1958, in: VAA, f. 1019, ap. 11, b. 4385, l. 76.

¹⁵ J. R. Glemža, *Nekilnojamo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas: paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 31.

¹⁶ VAA, f. 1011, ap. 5, b. 109, l. 6.

¹⁷ VAA, f. 1019, ap. 11, b. 4385, l. 203–225.

¹⁸ Ten pat, l. 85.

¹⁹ Проект планировки и застройки города Вильнюса. Пояснительная записка. Том II. 1948. VAA, f. 1011, ap. 5, b. 51, l. 20.

Skulptūrų ir kryžiaus netekusi Šv. Stanislovo ir Šv. Vladislavo arkikatedra bazilika, 6-ojo dešimtmečio pradžia

Lietuvių etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis

Mėginimai sukurti baltarusių katalikų nacionalinę Bažnyčią

Dr. Aleksandras ADAMKAVIČIUS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 8 (814)

Kaip matyti iš priimto dokumento, Lenkijos valdžia išmoko pažaboti baltarusiškąją gyventojų dalį tiek per švietimą, tiek per maldas Bažnyčioje, kad vėliau būtų galima ją polonizuoti.

Tolesni veiksmai praktiškai išstūmė baltarusių kalbą iš bažnytinio gyvenimo.

Kaip protesto ženklas, gelbėjant susidariusią padėtį, 1930 m. gegužės 4 d. Vilniuje įvyko Rytų Lietuvos lietuvių ir Vakarų Baltarusijos baltarusių katalikų suvažiavimas, kuriame buvo priimta rezoliucija:

„1930 m. gegužės 4 d. Vakarų Lietuvos lietuvių ir Rytų Baltarusijos baltarusių katalikų suvažiavimas Vilniuje išklause pranešimus apie katalikiškų akcijų būtinumą, bendrą baltarusių ir lietuvių katalikų padėtį mūsų krašte, santykius tarp baltarusių, lietuvių ir lenkų katalikų, kasdieninius katalikų gyvenimo poreikius. Visa tai glaudžiai galima apibrėžti taip:

1. Šventasis Tėvas labai dažnai ir aktyviai ragina katalikų pasauliečius įsiliesti į katalikiškas misijas ir apaštalaui.

2. Vakarų Lietuvoje ir Rytų Baltarusijoje lietuviai ir baltarusiai, kurie tame krašte sudaro didžiąją gyventojų dalį, iki šiol buvo izoliuoti nuo visuomeniškos katalikiškos veiklos, kurią trukdė ir įvairiais būdais sunkino plėtoti įtakingi ir atsakingi Lenkijos valstybės valdžios atstovai.

3. Iki šiol katalikiškos akcijos, vykusios visose diecezijose, buvo skirtos tik lenkų katalikams ir susijusios su endekų¹ veikla ir taktika.

4. Lietuviai, nekreipiant dėmesio į jų prašymus, kai kuriose parapijose negalėjo vartoti bažnyčioje lietuvių kalbos, jei norėjo iš valdžios gauti tam tikrų ekonominių lengvatų. Taip buvo apribota teisė Bažnyčioje vartoti lietuvių kalbą ir tokiu būdu palaipsniui siekiama pratinti juos prie lenkų kalbos.

Baltarusių kalba buvo praktiškai visiškai išstumta iš Bažnyčios, net ir ten, kur po Pirmojo pasaulinio karo arkivyskupas E. Ropas (*E. von Ropp*) ir šviesaus atminimo vyskupas Jurgis Matulaitis vartotojo ją apeigose, nes gyventojai tarpusavyje kalbėjosi baltarusiškai ir nesuprato lenkiškai. Baltarusių kunigai, vartojantys apeigose baltarusių kalbą, buvo baudžiami ir pašalinami iš parapijos.

5. Vilniaus kunigų seminarija po Pirmojo pasaulinio karo buvo praktiškai visa reformuota ir sujungta su Vilniaus universiteto Teologijos fakultetu. Kongregacijos veiklos dėka lenkiškos tautybės profesorių Vilniaus kunigų seminarijoje skaičius buvo sumažintas, o šandien visi baltarusių ir lietuvių profesoriai yra atleisti; paliktas mokytis tik minimalus skaičius lietuvių ir baltarusių tautybių seminaristų, taip pat kyla pavojus, kad atėjus dar blogesniems laikams išvis neliks nė vieno šių tautybių dvasininko.

6. Dėl privalomojo pradinio ugdymo ir sudėtingos baltarusių ir lietuvių mokyklų atidarymo situacijos, mūsų vaikai pradinėse mokyklose privalo mokytis tikėjimo pagrindų svetima – lenkų – kalba.

7. Baltarusiams kilo pavojus ne tik dėl kaimyninės bolševikinės valstybės, bet ir dėl lenkų Aukščiausios dvasinės tarybos, kuri stengiasi polonizuoti Vakarų Lietuvos ir Rytų Baltarusijos katalikus, tokiais veiksmais ne tik papiktindama to krašto katalikus, bet kartu ir kenkdama pačiai katalikybės idėjai.

8. Iki šiol nebuvo suorganizuotas bendras katalikiškų akcijų komitetas baltarusių ir lietuvių katalikų interesams ginti.

Nutarta:

1. Vakarų Lietuvos lietuvių ir baltarusių, ir Rytų Baltarusijos katalikų suvažiavimo vardu kreiptis į Šventąjį Tėvą Pijų XI ir prašyti jo Apaštališkojo palaiminimo.

2. Suvažiavimo metu išrinkti Lietuvių-baltarusių centrinį komitetą Vakarų Lietuvai ir Rytų Baltarusijai, kurio būstinė būtų Vilniuje, sudėtyje būtų po 3–6 kiekvienos tautybės narius, o kooptacijos atveju skaičius neviršytų 4 asmenų.

3. Siekti, kad visose mūsų krašto diecezijose katalikiškos akcijos nebūtų politizuojamos ir kad nė vienas katalikas, nesvarbu, kokios tautybės jis yra, neiškeltų savo tautybės katalikų interesų aukščiau kitų.

4. Siekti, kad mūsų krašte katalikų bažnyčiose, išskyrus lotynų kalbą, lenkų kalbai nebūtų teikiamos privilegijos ir kad dėl politinių paskatų lietuvių ir baltarusių katalikai nebūtų verčiami Bažnyčioje vartoti lenkų kalbos; kad bet kurios tautybės katalikai galėtų rasti prieglobstį bažnyčiose, pasimelsti ir atlikti išpažintį gimtąją kalbą.

Kunigų seminarijos kandidatai privalo išmokyti tos tautos istoriją, kalbą, kur jie kunigauja. Baltarusių ir lietuvių kalbos privalo būti be jokių kliūčių vartojamos apeigų metu Vilniaus arkidiecezijoje, kur pastaraisiais metais jos buvo uždraustos.

5. Stengtis, kad lietuvių ir baltarusių kunigai, nukentėję dėl lietuvių ir baltarusių kalbų vartojimo apeigų metu s, sugrįžtų į savo tarnystės vietas ir galėtų toliau tarnauti lietuviams bei baltarusiams.

6. Iš visų jėgų kovoti dėl teisės vaikams

Kun. Jurijaus Kašyros studijų knygelė

Drujos bažnyčia ir vienuolynas

Baltarusių piligriminis žygis į Vilniaus Kalvariją, 1936 m. birželio 10 d.

mokytis pradinėse klasėse tikybos pagrindų gimtąją kalbą ir kad tėvai neremtų tų kunigų ir valdžios atstovų, kurie bando pripiršti religijos dėstymą lenkų kalba.

8. Pirmosios suvažiavimarezoliuciją nusiusyti Apaštališkai nunciatūrai² Varšuvoje, Vilniaus metropolijos arkivyskupui ir vyskupams ir paskelbti katalikiškoje spaudoje.

(LVCA, f. 281, ap. 1, b. 4, l. 48-499. Vertimas iš lenkų k. – A. A.)

Deja, baltarusių ir lietuvių balsas nebuvo išgirstas. Tai įrodo ir 1930 m. kun. kanauninko Barodzičiaus (balt. *Юзаф Бародзіч*) užrašyta mintis: „Kai atgimė Lenkija, vokiečiai laužė galvą, kaip jai suduoti tokį smūgį, kad ji neatsitiestų. Jie sugebėjo daryti įtaką Romai, taip pat ir Lietuvai, kad lenkiškoje žemėse būtų skleidžiamos Unitų unijos idėjos. Unijos globėju tapo kun. Jurgis Matulaitis, kuris patraukė į Drują žinomus rusų agitatorius ir šovinistus, norėjusius išvyti polonizmą iš mūsų žemių. Ypač aktyviai reiškėsi Miorų dek. Bobičius (balt. *Ільбэфонс Бобіч*), Glubokojė (balt. *Глыбоўкі*) dek. A. Zenkevičius (balt. *А. Зянкевіч*), atstovas Vilniaus seime A. Stankevičius (balt. *Адам Станкевіч*), V. Gadliauskis (balt. *Гадляўскі*) iš Žodzyno, Šutovičius (balt. *Шутовіч*) iš Baradzeničo ir kiti. Jie sudarė „Baltarusijos šaltinio“ redakciją, vertė ir leido įvairiais knygas, ypač Bobičius, Stankevičius, Zenkevičius, įsteigė tris vienuolynus Drujoje, Stepono Batoro gimnaziją. Ši kompanija pradėjo patraukinėti lenkus į unijos pusę...“ (Nadсан, 2006, 34-35).

Kova su baltarusizacijos procesu Bažnyčioje įgavo vis didesnę pagreitį.

1938 m. Vilniuje ir Vilniaus krašte sunaikintos baltarusizacijos apraiškos Bažnyčioje. Iš vienuolių marijonų namo iškeldinti marijonai baltarusiai (tokia pat situacija buvo ir su jų kolegomis Drujoje³), taip pat išsiųsti ir baltarusiai kunigai Adomas Stankevičius (balt. *Адам Станкевіч*) ir Vladislovas Toločka (balt. *Уладзіслаў Талочка*).

Lenkų opozicijos laikraštis „Przegląd Wileński“ („Vilniaus apžvalga“, Nr. 4-56, 1938) apie tai rašė:

Kanauninko Barodzičiaus (balt. *Юзаф Бародзіч*) veikla. Jau daugybę metų išdidus Ventmilijos kanauninkas Juozapas Barodzičius palieka kasmet ankstyvą pavasarį savo rūmelius San Demoje ir savo prabangiu limuzinu greitai lekia „iš italų žemių Lenkijos link“⁴. Atvykęs čia, neieško šilto užuovėjos, o pasiaukodamas vyksta į šiauriausią mūsų šalies kampelį, kur dar miškuose yra neištirpusio sniego. Tokiomis sveikatai prastomis sąlygomis, tarp pusiau laukinių tautinių mažumų atstovų, pasirengusių vienas kitą sudraskyti, kaip buvo prieš porą metų šv. Antano dieną Drujos marijonų vienuolyne, praleidžia tame vienuolyne ilgus mėnesius iki pat vėlyvo rudens, o vėliau kartu su paukščiais patraukia „Tam gdzie kwitną cytryny“, būdamas Lenkijos Tautinės demokratijos partijos ir lotynizacijos atstovu.⁵

1938 m. vasarą, be jokios abejonės, buvo pats nuostabiausias kanauninkas, kuris kada nors yra čia buvęs, kuris yra matęs ir šilto, ir šalto, buvo ir atsiskyrėliu, ir favoritu... Birželio viduryje, būdamas virš 70 metų amžiaus, jis patyrė daug išgyvenimų, kurių seniai laukė, dalindamas juos į šimtus skirtingų jausmų, kuriuos jam suteikė darbas ir apaštalinio gyvenimo būdo sunkumai. Tai pasireiškė jam kreipiantis į tikinčiuosius po marijonų vienuolių iškeldinimo iš Drujos:

„Lauk maskolius“. Baisiausia buvo, virpėjo dėl savo kaulų ir stiklų, kai jo limuzinas atsidūrė prie status Dauguvos upės kranto, bet šiam avantiūristui šis žaidimas atnešė mažiau džiaugsmo nei marijonų iškeldinimas iš Drujos. Atvirai pasakius, ko gi galėjo bijoti šis milijonierius, kapitalistas, rūmų ir vilų savininkas, kai pas jį susirenka arkivyskupai kancleriai, sekretoriai katalikų akcijos, vaivados, seniūnai ir policija?

[...]

Ka galima pasakyti apie jį po įvykių Drujoje? Tik tai, kad valdžios pareiškimą dėl marijonų Drujoje ir Vilniuje paruošė ir įvykdė įtakingi Bažnyčios veikėjai, tokie, kokie meta visas savo jėgas, autoritetą, priemones dėl baltarusių denacionalizacijos. Nes nei Vilniaus vaivada, nei Breslaujos seniūnas, nei Saugumo skyriaus vadovas, nei kiti pareigūnai nekompetentingi iškeldinti marijonų baltarusius iš Drujos ir Vilniaus. Biblinis Juozas buvo parduotas savo pačių broliui...“

Tokiu būdu kai kurie lengviau atsikvėpė ir manė, kad baltarusių klausimas buvo išspręstas. Tačiau apsiriko – atėjo 1939 metai...

Literatūros sąrašas

Nадсан 2006: Надсан А. Pro patria aliena: Кляштар беларускіх айцоў-марыянаў у Дрыі (1924–1938). – Менск, 2006. – 160 с.

КЭ: Католическая энциклопедия. – Москва: Издательство францисканцев, 2002–2011.

Малецкі 1976: Малецкі Я. Пад знакам Пагоні. – Таронта, 1976. – 198 с.

Туронак 1995: Туронак Ю. Фарміраванне сеткі рыма-катоlickіх парафій на Беларусі ў 1387–1781 гадах // Наша вера. – № 1. – 1995. С. 22–37.

Туронак 1996: Туронак Ю. Язэп Германовіч – святар і пісьменнік // Наша вера. № 1. – 1996. С. 49–50.

Туронак 2001: Туронак Ю. 3 пачыну прэлата Стэфана Данісевича // Наша вера. – №2. – 2001. С. 14–18.

Станкевіч 1929: Stankevič A. Rodnaja mova ū sviatyniach. Vilnia, 1929. Надсан 2006: Надсан А. Pro patria aliena: Кляштар беларускіх айцоў-марыянаў у Дрыі (1924–1938). – Менск, 2006. – 160 с.

Pabaiga

¹ endėkai (lenk. *n(arodowa) d(emokracja)* — tautinė demokratija), Lenkijos burž. nacionalistų polit. grupuotė (sudarė XIX a. pabaigoje).

² Nunciatūra (it. *Nunziatura*) – Vatikano diplomatinė atstovybė užsienio valstybėje.

³ Vienas iš Drujos gimnazijos absolventų Ezopas Maleckis savo knygoje „Išvijimas“ (balt. „*Под знакам Пагоні*“) taip aprašė nuosmukį: „Buvo tylus rudens vakaras, kai aš su sunkiu akmeniu krūtinėje išvykau į svetimą kraštą. Buvo suduotas smūgis ne viena šimtmetį buvusiai galingai Bažnyčiai. Aš vos neapsiverčiau... Šios bažnyčios sienos atsimeina tėvynės didybę ir galybę. Jos žodis per Dauguvą pasiekdavo Pridrują, Polocką, Dzvinšką. Aš jaučiu jos dvasią. Pažvelgiau dar kartą į bažnyčią ir jos didelius bokštus, į vienuolyną, gimnaziją ir viskas tarsi stovėjo man akyse: kunigai, vienuoliai, mokiniai ir mūsų valstietiška baltarusių tauta. Nebuvo jau Andrejaus Cikotos. Nebuvo ir išmintingo prelato Abrantovičiaus, suimtųjų tėvų Germanovičiaus, Chamionko, Dašutos, Smulko. Taip pat jau nebuvo klierikų ir vienuolių. Kaip vanagas išvaiko varnėnus, taip lenkų valdžia išvaikė visą baltarusių inteligentiją po visą pasaulį, kad tik nebūtų savo žemėje“ (Maleckis, 1976, 12).

⁴ Prelatas [lot. *praelatus* — turintis pirmenybę, paskirtas viršininku, vyresniuojul].

⁵ 1. katalikų ir kai kurių protestantų bažnyčių dvasininkas, einantis aukščiausias bažn. pareigas (patriarchas, arkivyskupas, metropolitas, vyskupas); 2. aukšto rango katalikų dvasininkų garbės arba ypatingas teises teikiantis titulas; 3. katalikų dvasininkas, valdantis iš vyskupijos išskirtą ir vyskupui nepavaldžią teritoriją (KЭ, III, 1740).

⁴ „Z ziemi włoskiej do Polski“ (nuo itališkų žemių iki Lenkijos – A. A.) – eilutės iš Lenkijos Respublikos himno.

⁵ Lenkų valso pavadinimas „Tam gdzie kwitną cytryny“ („Ten, kur žydi citrinos“ – A. A.)

Lietuvių laikraščių redaktorė Marija Žukauskaitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 7 (813), Nr. 8 (814)

Likvidavus Šv. Mikalojaus prieglaudą, M. Žukauskaitė apsigyveno Markučių prieglaudoje. Paskui Šv. Mikalojaus prieglaudos (bendrabočio) ilgametė vedėja ir auklėtoja buvo paskirta toms pačioms pareigoms Agronomų bendrabutyje Žvėryne, *Jasna* g. 14 (1940 m. – Onos Vytautienės, dabar D. Poškos g.).

1943 m. kovo 23 d. P. Bieliauskas su kun. St. Valiukėnu nuvežė vainiką ant kun. K. Čihiro kapo. Prie jo jau klūpėjo M. Žukauskaitė, Veronika Petravičiūtė, Barbora Motiejūnaitė, Liudgarda Petrutytė ir keletas kitų merginų. „Tai mūsų bičiulių kuopelė, – rašo P. Bieliauskas „Dienoraščio“ p. 314. – Ši kuopelė laikėsi vienybės ir visur kartu dalyvavome. Pramogėlės, išvykos, darbai auklėjimo – visur ir visi vieningai ėjome.“

Po Antrojo pasaulinio karo M. Žukauskaitė dirbo Markučių vaikų namų auklėtoja. P. Bieliauskas „Dienoraštyje“ apie 1946 m. gegužės 25 d. rašo (p. 471): „Nuėjau į Markučius pasižiūrėti. Čia berniukų bendrabutis. Auklėtoja M. Žukauskaitė. Valgomajame kambary ant sienos Leninas ir Stalinas, ant kitos 1 Gegužės šūkiai. Keletas berniukų pietauja. Man įėjus jie pasakė pirmieji Garbė J. Kristui. Liepos 7 d. kunigas vėl buvo Markučiuose. „P. Žukauskaitė pasiūlė serbentų juodų pasirinkti daržely, kas nuo vaikų liko“ (p. 482). Abu aplankė Puškino dvarą.

1946 m. spalio 4 d. pasveikinti P. Bieliausko su vardo diena buvo atėjusi ir M. Žukauskaitė. „Pastaroji dirba vaikų namuose, Markučiuose, – „Dienoraščio“ p. 508 pasakoja Bieliauskas. – Čia IX–29 parvežė iš Siberijos 86 vaikus. Jų tėvai mire. Sako – jie labai džiūgavę pasiekę Lietuvos žemę. Bliūdžius, suvalkietis, sužinojęs, kad yra vaikų, grįžusių iš Rusijos, atėjo paieškodamas savo giminaičių. Kuomet auklėtoja vedė pro jį vaikučius po du, jis įtempęs akis gaudė vaikučių panašius į jo seserį bruožus. Tik štai dvi mergytės puolė prie jo. Viena jo glėbin, kita parkritusi jo kojas apkabinusi pradėjo balsu šaukti „dėdė“. Ne tik jie trise verkė džiaugsmo ašaromis, bet ir visi matantieji tokį jaudinantį vaizdą. Žydai atsiėmė du vaikučius, našlaičius. Jų tėvai nužudyti vokiečių. [...] Giminės dabar čia lankosi ir atsiima vaikus surašę protokolėlius.“

Pas P. Bieliauską 1946 m. lapkričio 20 d. iš Markučių atėjusi M. Žukauskaitė sakė, kad per jų namus jau perėjo trys transportai mažų vaikų iš Rusijos. Pirmas – 80 vaikų, antras – 60 ir trečias lyg 40 vaikų. Tarp gražintų vaikų buvo ir tokių, kuriuos reikėjo ant rankų nešioti. Būdavo labai tragiškų momentų atsiimant vaikus (p. 526). Tai paskutinis M. Žukauskaitės paminėjimas P. Bieliausko 1920–1957 m. dienoraštyje.

Mirė Marija Žukauskaitė 1966 m. kovo 28 d. Vilniuje.

Broliai

Vyriausiasis brolis Pranas Žukauskas gimęs 1892 m. Maišymų kaime. Mokėsi

Rudaminos pradinėje mokykloje. Dirbęs raidžių rinkėju „Šaltinio“ spaustuvėje Seinuose. 1912–1914 m. gyvenęs JAV. Vilniuje vaidinęs dramos rateliuose, lankė Konstantino Glinskio lietuvių teatro studiją. Buvo bendrovės „Lithuania“ dalininkas ir vedėjas, Amerikos lietuvių akcinės b-vės prekybos skyriaus vedėjas, spaustuvės „Ruch“ dalininkas. Dirbo Šv. Kazimiero dr-jos knygyne.

Pasak P. Bieliausko „Vilniaus dienoraščio“ (p. 56), 1916 m. rugpjūčio 27 d. įvyko Šv. Mikalojaus vyrų draugijos steigiamasis susirinkimas. Į valdybą išrinkti kun. Juozas Bakšys (pirmininkas), P. Žukauskas (sekretorius) ir Jonas Strazdas (iždininkas). 1919 m. vasario 16 d. Krengelio salėje (Liejyklos g. – *Red. past.*) surengtas vakaras-koncertas (p. 139). Paskaitą apie lietuvių kovas skaitė kun. Juozas Tumas, Morta Vaičkienė dainavo solo, Sofija Čiurlionienė pritarė fortepijonu, Zavadzakis griežė smuiku, Bronė Girienė deklamavo. „Pranas Žukauskas labai aštriai padeklamavo „Supuvusioji Roma“ (?).“ P. Bieliauskas kovo 28 d. iš Labdarybės draugijos sandėlio davė P. Žukauskui kailinius, kad šis, persirengęs sodiečiu, galėtų pabėgti į Kauną (p. 147).

Keliose vietose apie Praną Žukauską P. Bieliauskas užsimena knygoje „Dienoraštis. 1920–1957“, kai kur P. Ž. vadindamas Pranu Žuku. P. 11 (1920 m. balandžio 19 d.) rašoma, kad tais metais su Lietuvaikių tarnaičių šv. Zitos draugijos chorą buvo numatyta surengti keletą viešų vakarų. „Pranas Žukauskas prisiėmė paruošti vaidinimų.“ Su P. Žukausko pagalba Zitiečių vakarai surengti 1921 m. sausio 23 d. ir liepos 10 d. (p. 30 ir 32).

1923 m. balandžio 8 d. vykusiam Zitiečių vakare vaidinta R. Benedikso „Byla dėl linų markos“ (iš vokiečių k. perdirbo Juozas Maksvytis), padainuotos 4 Stasio Šimkaus dainos, vyko šokiai. „Paprastiau p. Žuką Praną parežisuoti nors porą kartų“, – rašo P. Bieliauskas (p. 61).

1924 m. sausio 30–ąją 4 val. nakties į P. Žukausko butą Užulankos g. (dabar V. Mykoliaičio-Putino g.) atėjusi policija padarė kratą. Jį su žmona ir vaikeliais bei tarnaite sulaukė. Gąsdinta išvaryti į Lietuvą, už paleidimą reikalauta didelio pinigų užstato (p. 83).

Lietuvių labdarybės draugijos Centro komiteto raštiniame, kur turėjo kalėdoti kun. Vl. Jezukevičius, 1924 m. vasario 3 d. susirinko svečių, tarp jų M. Žukauskaitė ir P. Žukauskas (p. 85). Vasario 10 d. Lietuvių klube (Dominikonų g. 12) minėtas kun. Kristupo Čihiro kunigystės dešimtmetis; dalyvavo ir P. Žukas (p. 86). Į Šv. Mikalojaus prieglaudą vasario 21 d. atėję trys tipai – policininkas, kareivis ir kriminalinės policijos agentas – ėmė daryti kratą. „Landžiojo po lovomis, stalais, išvartė puodus, lipo pastogėn ir ten visa išvertė“ (p. 89). Ieškojo „karvelių“, kurie nešioja laiškus iš Vilniaus į Kauną. Paskui nuėjo pas Praną Žukauską. Ir ten nieko nerado. Surašė protokolą: krata baigta, nieko nerasta.

Vilniaus lietuvių labdarybės draugijos pirmininkas kun. P. Bieliauskas su prieglaudų ir bendrabučių vedėjomis. Sėdi (iš kairės) Mažųjų prieglaudos vedėja A. Mackevičiūtė, kun. P. Bieliauskas, Aušros Vartų bendrabučio vedėja O. Ribinskaitė, stovi (iš kairės) Antakalnio bendrabučio vedėja P. Bizokaitė, Aušros Vartų bendrabučio vedėjos padėjėja M. Dransutavičiūtė, Agronomų bendrabučio vedėja V. Petravičiūtė, Šv. Mikalojaus bendrabučio vedėja M. Žukauskaitė ir Pranciškonų bendrabučio vedėja L. Petravičiūtė

1926 m. vasario 28 d. perrinkta Vilniaus lietuvių klubo valdyba; kovo 3 d. ji pasiskirstė pareigomis. P. Žukauskas tapo klubo sekretoriumi („Vilniaus aidas“, 1926, Nr. 27).

Kaip pasakoja savo knygoje Pranas Makariūnienė, Šv. Mikalojaus prieglaudoje žiemomis, pokalėdiniu laiku, būdavo ruošiami vakarai su vaidinimais, deklamacijomis, solo, duetais, choru. Vakarus rengti padėdavo vedėjos M. Žukauskaitės brolis „ponaitis“ Pranas Žukauskas (p. 20–21). Jis režisuodavo vaidinimus ir pats juose vaidindavo. Vienais metais Jono Strazdo Jaunučio 3 veiksmų dramoje „Eglė žalčių karalienė“ P. Žukauskas vaidino senį tėvą. „Jis, kaimo drobiniais apsivilkęs, grūmojo kukuojančiai tiesą („Piršleli, piršleli, tave apgavo!“) gegutei.“

P. Žukauskas kažkur nuomojosi sodą. Jame surinktus serbentus Šv. Mikalojaus prieglaudos vedėja Marijona Žukauskaitė, mergaičių padedama, pardavinėdavo per mugę birželio 29 d., Šv. Petro ir Povilo šventę, aikštėje priešais apaštalių bažnyčią (p. 27). P. Žukauskas padėjo knygos autorei P. Anusevičiūtei-Makariūnienei gauti Lenkijos pilietybę ir pasą. Mokytojauti vos pradėjusiai merginai kyšis kainavo viso mėnesio algą (p. 63).

P. Žukauskas bendradarbiavo spaudoje. Smailanosio Miko, M. Sm-sis, Pr-nas, P. Ž-as, Vingis Pr. ir kitokiais slapyvardžiais pasirašytų feljetonų bei kitų rašinių esama 1926 m. laikraščiuose „Kelias“ ir „Vilniaus aidas“. Jis yra 1927 m. Vilniuje 2000 egz. tiražu atspausdintos knygelės „Apie stebuklingąjį Aušros Vartų Marijos paveikslą“ autorius; knygelė pasirašyta kriptonomu A. J. Lenkų valdžia 1950 knygelės egzempliorių konfiskavo (plačiau žr. str. „Nuodėmingos“ knygelės“ „Vorutos“ š. m. gegužės 30 d. Nr. 5).

Tais pačiais metais toje pačioje spaustuvėje „Ruch“ atspausdintas ir cenzūruotas knygelės variantas, tik kiek kitokių pavadinimų: „Apie stebuklingąjį Aušros Vartų Šv. Panelės paveikslą“. Tiražas nežinomas. Lenkų valdžios konfiskuotos ir po jos cenzūros išėjusios knygelės viršeliai ir tituliniai lapai, išskyrus žodžius „Marijos“ ir „Šv. Panelės“, visiškai vienodi. Tekstas ir iliustracijos iki p. 28 niekuo nesiskiria. Konfiskuotoje knygelėje cenzoriai nubraukę pastraipą, pradedant sakiniu „O Švenčiausioji Marija, štai aš, vienas mano nuskriaustosios Tėvynės sūnu, prašau, maldauju Tavęs...“ ir baigiant Ks. Vanagėlio posmu. Toliau likę trys eilėraščiai be antraščių. Knygelę užbaigiančio eilėraščio „Vilnius“ gale nubraukti ir taškais pažymėti šičia laužtiniuose skliaustuose parašyti žodžiai:

„Kad Vilnius – [Lietuvos širdis],

Kaip buvo ir [bus Lietuvos!!!].“

Po cenzūros „pataisymų“ knygelės tekstas sutrumpėjęs vienu puslapiu (p. 32 tuščias). Beje, iš trijų didžiųjų Vilniaus

bibliotekų – Nacionalinės M. Mažvydo, Mokslų akademijos Vrublevskių ir Vilniaus universiteto – konfiskuotos knygelės egzempliorius su raudonais cenzorius pabraukymais yra tik Vrublevskių bibliotekoje, o po cenzūros atspausdintą variantą turi ir kitos dvi. Vrublevskių bibliotekoje esančio cenzūruotos knygelės egzemplioriaus formatas sumažėjęs greičiausiai ją įrišant – apipjaustyti lapų kraštai.

„Lietuvių enciklopedijos“ t. XXXV rašoma, kad P. Žukauskas yra pasirašinęs laikraščių „Vilniaus aidas“, „Kelias“, „Lietuvos kelias“ atsakinguoju redaktoriumi. Tačiau taip nebuvo.

1929 m. P. Žukauskas perėjo į Nepriklausomą Lietuvą. Dirbo „Žaibo“ ir „Spindulio“ spaustuvėse Kaune, „Ryto“ spaustuvėje Klaipėdoje, buvo Šešuolių, Stakliškių ir Birštono valsčių sekretorius. Sekdamas Vladislavu Zahorskiu, parašė „Vilniaus padavimus“; P. Vingio slapyvardžiu pasirašyta knyga išleista 1931 ir 1991 m. Tai istoriko V. Zahorsko lenkiškai rašytų padavimų lietuviški atpasakojimai.

Mirė Pranas Žukauskas 1957 m. gimtinėje.

Antrasis M. Žukauskaitės brolis buvo ten pat, Maišymuose, 1894 m. gimęs Liudas Žukauskas. Apie jį biografinių ir kitokių žinių pateikė Aldona Gema Macionytė-Stankevičienė ir Benjaminas Kondratas. Pirmoji – str. „Gyvenimas – lyg sakalo skrydis“ laikraštyje „Gintaro gimtinė“, 2012 m. Nr. 2, antrasis – knygoje „Kūrėjų pėdsakais Alytaus krašte. Devintoji knyga“, Vilnius, 2013.

L. Žukauskas mokėsi Seinų keturklasėje mokykloje, paskui „Saulės“ draugijos mokytojų kursuose Kaune. Pirmojo pasaulinio karo metais baigė karo mokyklą Maskvoje ir Karpatų fronte buvo dukart sužeistas; apdovanotas Georgijaus ordinu. Vėliau – Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoris: tarnavo Marijampolės batalione (jis 1919 m. lapkričio mėn. buvo pavadintas 6 Margio pulku). Po sunkaus sužeidimo 1919 m. rugpjūčio 26 d. tapo invalidu. Dimisijos kapitonas. Apdovanotas Vyčio Kryžiumi ir Gedimino ordinu.

1923–1924 m. ėjo Seinų apskr. viršininko pareigas, buvo Lietuvos karo invalidų sąjungos sekretorius, nuo 1935 m. dirbo Valstybės saugumo departamento agentūros skyriuje. Parašė radijo vaidinimų. Išvertė į lietuvių k. Aleksandro A. Uspenskio knygą „Didžiajame kare Lietuva – Rytų Prūsija 1914–1915 m. Karininko atsiminimai“ (Kaunas, 1935).

A. G. Macionytė-Stankevičienė rašo, kad L. Žukauskas redagavo žurnalą „Karys“. Deja, tai klaidingas teiginys: nei „Kario“, nei

Vilniaus lietuvių bendrabučių darbuotojos. Apačioje Eugenija Karužaitė, „Kęstučio“ bendrabučio vedėja. Aukščiau sėdi (iš kairės) M. Žukauskaitė, Šv. Mikalojaus bendrabučio vedėja, Veronika Palevičiūtė, „Birutės“ bendrabučio vedėja, Barbora Macijauskaitė, „Kęstučio“ bendrabučio šeimininkė, Uršulė Sekmokaitė, „Birutės“ amatininkų bendrabučio vedėja. Stovi viduryje Liudgarda Petravičiūtė, „Birutės“ bendrabučio šeimininkė

Lietuvos periodikos istorija

Lietuvių laikraščių redaktorė Marija Žukauskaitė

Vytautas Valentinas ČESNULIS, Vilnius

Atkelta iš 14 p.

jokių jo priedų L. Žukauskas neredagavęs, nors į „Kari“ rašinėjęs. Slapyvardis – Liudas Sakalinis. Pavarde ar slapyvardžiu pasirašytų jo eilėraščių nuo 1937 m. yra dažname „Kario“ numeryje. Kai kurie eilėraščiai pakartoti rinkinyje „Širdis ir plienas“ (Kaunas, 1938). Štai 1 pėst. DLK Gedimino pulkui skirto eilėraščio „Žengte marš!“ paskutinis posmas („Kario“ 1938 m. Nr. 5 ir rinkinio p. 36–37):

„Marš pirmyn, Gediminėnai,
Žvarbios pūgos ar lietus –
Gint Tėvynę mūsų plienas
Iš kietų kiečiausias bus!“

Panašių eilėraščių L. Sakalinis sukūrė ir kitų pulkų kariams: algirdėnams, kęstutėnams, margėnams, birutėnams. L. Sakalinio eilėraštis „Nežinomam kareiviui“ (rinkinio p. 25) po Antrojo pasaulinio karo tapo partizanų daina „Atlikęs pareigą tėvynei...“ Tik partizanų dainoje yra nežymių teksto skirtumų (žr. Dzūkijos partizanų dainų rinkinį „Sušaudytos dainos“, Vilnius, 1990, p. 52). L. Žukauskas-Sakalinis dar pasižymėjo padlaižiavimu „tautos vadui“ Smetonai. Eilėraštyje vardinių proga „Tautos Vadui, VI. 13“ („Karys“, 1938, Nr. 23; eilėraštis yra ir rinkinyje „Širdis ir plienas“) sukiama:

„Vėliavos plazda, džiūgauja minios:
Tavo pramintu, Vade, keliu
Dvidešimt metų eina Tėvynė,
Šviečia jai saulė toliuos erdvių.“

Liaupsės „perlu“ „tautos vadui“ L. Sakalinis sukūrė ir daugiau.

1941 m. birželio mėn. L. Žukauskas su šeima ištremtas į Rusijos Novosibirsko sritį. Sufabrikavus bylą, 1948 m. nuteistas pagal garsųjį RTFSR BK 58 straipsnį. Iki 1956 m. kalėjo Itatkos ir kituose lageriuose Tomsko srityje. Į Lietuvą grįžo 1962 m. Mirė 1978 m.

Du L. Žukausko (Sakalinio) eilėraščiai yra tremtinių poezijos antologijoje „Tremtinio Lietuva“ (Vilnius, 1990). Apie tremtį, gulagus ir kt. pasakojama L. Žukausko antrosios žmonos Juzės Avižienytės-Žukauskienės knygoje „Nelaukta kelionė“ (Kaunas, 2007).

A. G. Macionytė-Stankevičienė, minėdama Liudo Žukausko seserį, vadina ją Marijona ir vienuole. Tačiau kuo tai pagrįsta?

Šv. Mikalojaus bendrabučio auklėtinės. Vedėja Marija Žukauskaitė sėdi antra iš dešinės

Marija Žukauskaitė amžėlį nugyveno vieniša, nesukūrusi šeimos, tačiau apie jos vienuolystę joks kitas šaltinis nekalba. Bene vienintelė užuomina apie galimus ryšius su vienuolėmis yra P. Bieliausko 1920–1957 m. dienoraštyje (p. 369): kai P. Bieliauskas 1943 m. gruodžio 25 d. užėjo pas arkivyskupą M. Reinį pasveikinti jo su Kalėdomis, tai ten jau rado kelias vienuoles lietuves ir M. Žukauskaitę.

Trečiasis M. Žukauskaitės brolis Bernardas Žukauskas gimęs 1897 m. irgi Maišymuose. Teisininkas, visuomenininkas. Besimokydamas Seinų keturklasėje mokykloje, 1912 m. išitraukė į ateitininkų veiklą. Mokslą tęsė Vilniuje ir į Voronežą persikėlusioje lietuvių gimnazijoje. Voroneže buvo vienas iš šapirografuoto ateitininkų laikraščelio „Inkaras“ rengėjų ir leidėjų. Veikė Tremtinių globos kuopoje, prisidėjo rengiant vakarus su vaidinimais tremtiniais, pabėgėliams ir kareiviams lietuviams. Dalyvavo Lietuvių tautos tarybos

sušauktame Petrapilio lietuvių seime 1917 m. gegužės 27–birželio 3 d. Seimas priėmė rezoliuciją, reikalaujančią nepriklausomos, demokratiškos Lietuvos sukūrimo, bet suskilo dėl vyriausiojo lietuvių politinio organo Rusijoje rinkimų.

B. Žukauskas 1920 m. baigė Marijampolės gimnaziją. Teisės mokslus pradėjęs Vokietijoje, Berlyno ir Getingeno universitetuose, 1928 m. baigė Kauno universitetą. Dirbo teismo tardytoju Skuode ir Ukmergeje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. persikėlė į JAV. Gyveno Filadelfijoje ir Čikagoje.

Čikagoje 1961 m. išėjo B. Žukausko atsiminimų knyga „Pirmojo pasaulinio karo

Atitaisymas

„Vorutos“ Nr. 8 (814) straipsnį „Lietuvių laikraščių redaktorė Marija Žukauskaitė“ (p. 14) iliustruojančios 1927 m. spalį lenkų suimtų Vilniaus miesto ir krašto lietuvių nuotraukos apraše turėtų būti nurodytas penktas iš kairės sėdintis Kostas Aleksa. Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų.

Redakcija

Kauno miesto muziejus ir ten „Laisvės laukiantis Kaunas“

Deimantas RAMANAUSKAS, Vytauto Didžiojo universiteto magistrantas

Kaunas žinomas visiems Lietuvos gyventojams, bet jame veikiantis miesto muziejus – ne. Gaila, nes būtent tokiose vietose atitūrus nuo dabartinio pasaulio galima ne tik pailsėti, bet ir smagiai bei naudingai praleisti laiką. Būtent tai siūlo tęstinės ekspozicijos „Kaunas: pasroviui ir prieš srovę“ nauja dalis „Laisvės laukiantis Kaunas“.

Trumpai apie muziejaus ištakas

Kauno miesto muziejus – seniausiai Lietuvoje veikianti tokio pobūdžio institucija. Muziejaus ištakos siekia XIX a. pab. 1882 m. prasidėjus pirmosios klasės Kauno tvirtovės statyboms, inžinierius E. I. Golyškinas pastebėjo idomų paleontologijos pavyzdžių ir pradėjo juos rinkti. Surinkęs didelę kolekciją (apie 1000 eksponatų) ir pasitaręs su Peterburgo imperatoriškąja komisija, 1897 m. perdavė ją Kauno miesto valdybai. Dar tais pačiais metais pradėtas kurti muziejus, kuriam patalpa buvo paskirta rotušės aikštėje, buvusio pašto pastate. Muziejui daug eksponatų padovanojo žymūs to meto žmonės: prelatas Jonas Radavičius perleido 800 vienetų numizmatikos kolekciją, vokiečių konsulas von Milendorfas padovanojo nemažą apylinkių floros botanikos rinkinį, Peterburgo imperatoriškoji komisija – nedidelį, bet vertingą archeologinių radinių rinkinį. Pirmuoju muziejaus vadovu tapo gubernijos statistikos komiteto tarybos narys, Kauno mergaičių gimnazijos istorijos mokytojas Konstantinas Gukovskis, domėjęsis Lietuvos praeitimi, kalba ir liaudies menu.

1898 m. pradėtas ruošti muziejaus statutas patvirtintas tik 1905 m., o pats muziejus oficialiai atidarytas 1907 m. ir veikė iki 1936 m., kai buvo likviduotas. 1906 m. mirus K. Gukovskui, muziejus liko be vadovo. Tuo metu bendradarbiauti tvarkant muziejų pasisiūlė geriausiuose to meto Rusijos muziejuose stažavęsis archeologas Tadas Daugirdas, kuris 1907 m. vasario 8 d. paskirtas muziejaus prižiūrėtoju (vadovu) ir konservatoriumi. Energingai, kruopščiai ir negailėdamas savęs, naujas muziejaus vadovas praplėtė muziejaus rinkinius prie jų prijungdamas ir savo kolekcijas. 1914 m. Lenkijos muziejininkų suvažiavimo dalyvius supažindino su Kauno miesto muziejumi. Prasidėjus Vokietijos okupacijai bijodamas, kad eksponatai gali būti išvežti iš Lietuvos, T. Daugirdas ėmė glaudžiau bendradarbiauti su vokiečiais. Dar tais pačiais metais tapo Kauno burmistro padejėju. Tokiuose laikraščiuose, kaip „Kownoer Zeitung“, rašė straipsnius apie miesto bombardavimą, istoriją. T. Daugirdui pasitraukus iš pareigų, 1920 m. muziejaus vadovu paskirtas būsimas Lietuvos universiteto (vėliau – Vytauto Didžiojo universitetas) profesorius Eduardas Volteris. Naujasis vadovas ne tik tęsė savo pirmtako darbą, bet ir suintensyvino koservavimo ir restauravimo darbus, įkūrė naują Kauno miesto kultūros skyrių. 1922 m. vasario 16 d. įsteigus Lietuvoje universitetą, muziejaus fondai ir ekspozicijos kurį laiką buvo mokymo laboratorija studentams, o mokytojai eksponatais naudojo kaip vaizdinėmis priemonėmis. Prof. E. Volteris muziejui vadovavo iki 1936 m. likvidacijos. Praėjus daugiau nei pusei amžiaus, 2008 m.

muziejus vėl atvėrė duris. Tęsdamas pirmtakų darbus muziejaus kolektyvas toliau rūpinasi Kauno ir visos Lietuvos praeities puoselėjimu ir sklaida.

Ekspozicija „Kaunas: pasroviui ir prieš srovę – Laisvės laukiantis Kaunas“

Tęstinė ekspozicija „Kaunas: pasroviui ir prieš srovę“ – gaivesnis „gūsis“ Lietuvos muziejų gyvenime. Ilgai Lietuvoje nerengta sunkiai įgyvendinama ekspozicijos forma buvo puikiai pritaikyta ir įgyvendinta Kauno miesto muziejaus komandos. Metų pradžioje pradėjusi veikti tęstinė ekspozicija nuosekliai supažindina su visa Kauno miesto istorija nuo priešistorinių laikų iki pat XX a. pab. Anksčiau parengtose ekspozicijos dalyse lankytojai gali apžiūrėti senovės lietuvių naudotus daiktus, rūbus (leidžiama net pasimatuoti) bei susipažinti su Kauno mieste esančiais piliakalniais. Žengiant toliau, pirklys papasakos apie miesto aukso amžių (XV–XVI a.), kai Kaunas buvo puikiai žinomas kaip upės uostas, skirtas didelio masto prekybai Lietuvos gilumoje ir su užsienio valstybėmis. Sutiktas dailus karys ir damos supažindins su miesto vystymusi ir svarbiausiais XIX–XX a. įvykiais. Visose šiose salėse pateikta gausybė eksponatų – nuo senovės lietuvių rūbų, apsiaustų, žemėlapių, prekybinių prekių iki XX a. aukštuomenės naudotų dalykėlių.

„Laisvės laukiantis Kaunas“ – paskutinis tęstinės ekspozicijos „Kaunas: pasroviui ir prieš srovę“ etapas, kuriuo siekiama parodyti Kauno miesto vystymąsi, atsiradusius pokyčius, miestiečių dalyvavimą Nepriklausomybės atkūrimu.

tremty“. Prisimindamas brolių Praną autorius rašo (p. 58): „Mano brolis Pranas, Seinuose dirbdamas „Šaltinio“ spaustuveje, priklausė soc.[ialistų] demokratų kuopelei. Ten buvo bendra lietuvių ir lenkų soc. dem. kuopa. Jis atsiveždavo namo ne tik brošiūrų, bet ir dainų knygelių ir namie kartais dainuodavo. Iš jo tų dainų išmokau ir aš. [...] Todėl ne tik marselietę ir „Kovoj jūs žuvote“, bet ir kitas dainas dainavome...“

Bolševikų revoliucinis tribunolas buvo nuteisęs mirti lietuvių krikščionių demokratų veikėją, Voronežo ateitininkų kapelioną Mykolą Krupavičių. B. Žukauskas su kitais Kozlove (nuo 1932 m. Mičiurinskas Rusijos Tambovo srityje) 1918 m. žiemą M. Krupavičių perrenge rusų kareiviu ir išsiuntė į Lietuvą. Bėgliui B. Žukauskas atidavė savo žiemišką kepurę – *papachą*.

Čikagos lietuvių dienraščio „Draugas“ 1980 m. gruodžio 20 d. Nr. 297 B. Žukauskas paskelbė pluoštelį atsiminimų „Jonas Jablonskis Voroneže (Ten buvusio gimnazisto atsiminimai)“. Užrašai pakartoti rinkinyje „Atsiminimai apie Joną Jablonskį“ (Vilnius, 2010, p. 225–227). Šios knygos p. 196 B. Žukauską mini Mykolas Krupavičius (atsiminimai perspausdinti iš jo knygos „Atsiminimai“: 1-as leidimas – Chicago, 1972, 2-as leid. – Vilnius, 2006).

Bernardas Žukauskas mirė sulaukęs gilios senatvės. Atsiminimų knygos apie J. Jablonskį p. 444 rašoma, kad Žukauskas miręs 2004 m., nors nežinia, kuo šis rašymas pagrįstas. Patikimesnis yra internetinis šaltinis www.death-records.mooseroots.com. Pasak jo, B. Žukauskas Dirfildo mieste netoli Čikagos mirė 1998 m. gruodžio 2 d., eidamas 102-uosius metus.

Sesuo Marija ir du broliai – Pranas ir Liudas – amžino poilsio atgulę Rudaminos kapinėse. Tik Žukauskų gimtoji sodyba dabar priklauso ne Maišymams, o Čėsniškės kaimui.

Pabaiga

Lietuvos liaudies buities muziejaus „gyvasis eksponatas“ – dr. Eligijus Juvencijus Morkūnas

Lietuvos liaudies buities muziejuje 45 metus dirbantis dr. Eligijus Juvencijus MORKŪNAS švenčia jubiliejų

Eligijus Juvencijus Morkūnas – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos liaudies buities muziejaus direktoriaus pavaduotojas informacijai ir muziejininkystei, dirbantis Lietuvos liaudies buities muziejuje jau 45 metus. Rugsėjo 27 dieną šves 70 metų jubiliejų.

E. J. Morkūno gyvenimas pasižymi įvairiapuse veikla. Gimęs Kėdainiuose 1945 m. rugsėjo 27 d., 1962 m. pradėjo dirbti štampuotoju, vėliau baigė Kauno technologijos technikumą, mokėsi Kauno politechnikos institute, bet pasuko į humanitarinius mokslus ir 1979-aisiais baigė Vilniaus universitetą. Nuo 1970 m. dirbdamas Lietuvos liaudies buities muziejuje išnaršė atkampiausias Lietuvos vietas, ieškodamas muziejinę vertę turinčių daiktų.

Eligijus kūrė muziejų kartu su Vytautu Stanikūnu, Leonardu Lekavičiumi, Stasiu Dauniu, Petru Vėlyviu, Romu Vilyviu, Vitalija Lamauskaite, žinoma, ir su vėliau atėjusiais muziejininkais. Surado, pasiūlė perkelti į muziejų Kantvoną, Plynių, Santeklių malūnus, Aristavelės dvaro rūmus. Vadovavo, identifiko, fiksavo, žymėjo ne tik jų, bet ir kitų sudėtingų objektų: milo vėlyklos, Plokščių mokyklos, Vaivadiškių malūno perkėlimui į muziejų, vykdė technikos objektų ir miestelio statybos etnografinę priežiūrą. Su kolegomis kūrė miestelio koncepciją, aktyviai dalyvavo ji projektuojant, parenkant vietą, komplektuojant pastatus ir renkant eksponatus bei rengiant ekspozicijas.

Daug kur buvo pirmasis: 1974 m. buvo vienas pirmųjų tuometinėje TSRS pradėjęs dirbti miestelių tyrinėjimo darbą kaip muziejininkas, 1994 m. suorganizavo pirmąjį muziejuje suaugusiųjų švietimo seminarą (su Švedijos aukštesniąja liaudies mokykla),

Dr. Eligijus Juvencijus Morkūnas

buvo pirmasis interpretatorius muziejuje (geležies parduotuvės ekspozicijoje), vienas iš pirmųjų Lietuvos muziejininkų, apgynęs humanitarinių mokslų daktaro disertaciją Vilniaus valstybiniame universitete (1993), sukūrė kultūros fondo klubą „Tėvonija“, jo ir Ruslano Aranausko iniciatyva klubas muziejui padovanojo šv. Florijono paminklą.

Dr. E. J. Morkūnas yra atestuotas nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos specialistas, technikos vertybių ekspertas. Buvo vienas iš iniciatorių įtraukti siaurojo geležinkelio kompleksą (vieną iš stambiausių Lietuvos paveldo objektų) į paminklų sąrašą. Atliko Lietuvos plačių geležinkelių senųjų statinių paveldosauginę ekspertizę. Buvo aktyvus kraštotyros, „Vilnijos“ ir istorikų draugijų narys, yra Tarptautinės malūnų tyrinėtojų asociacijos ir Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos pirmosios nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos narys.

Dr. E. J. Morkūnas yra knygos „Lietuvos technikos paminklai. Vėjo malūnai“ autorius. Sudarė knygą „Idomiausi Lietuvos technikos paminklai“. Parengė ir iliustravo leidinį „Senieji amatai“, Lietuvos liaudies buities muziejaus leidinį „Miestelis“, buvo leidinio „Mūsų praeitis“ 3 tomo vienas iš sudarytojų, knygos „Vandens malūnai Rytų Lietuvoje“ bendraautorius, taip pat daugelio mokslinių ir populiariųjų straipsnių Lietuvos ir užsienio spaudoje autorius.

Su žmona Teodora išaugino 3 dukras, sulaukė 6 anūkų (visi – berniukai). Duktė Aistė – humanitarinių mokslų daktarė, Šarūnė – biochemijos mokslų daktarė, Radvilė – Kultūros vadybos ir kultūros politikos magistrė.

Dr. E. J. Morkūno devizas: „Darbe įdomiausia atrasti kažką seną“.

Pro memoria

Vytautas Tininis (1959 05 05–2015 09 15)

2015 m. rugsėjo 15 d. po sunkios ligos Lietuvos istorikų bendruomenė neteko savo nario dr. Vytauto Tininio.

V. Tininis gimė 1959 m. gegužės 5 d. Vilniuje.

1986 m. baigė Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą. 1993 m. apgynė disertaciją tema „Sovietinis režimas Lietuvoje 1944–1953 metais“, humanitarinių mokslų daktaras.

1986–1988 m. dėstė Vilniaus inžineriniame statybos institute (dabar Vilniaus Gedimino technikos universitetas), nuo 1992 iki 2012 m. dirbo Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje dėstytoju, Redakcinio skyriaus vedėju. Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinių okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti ekspertas.

2012 m. rugpjūtį V. Tininis prisijungė prie Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro kolektyvo, buvo žurnalo „Genocidas ir rezistencija“ redakcinės kolegijos narys, KGB archyvinė dokumentų skelbimo aprobavimo grupės ekspertas.

Dirbdamas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre V. Tininis aktyviai dalyvavo mokslinėje veikloje. Išleido knygą „Prievartinė mobilizacija į Raudonąją

armiją (1944–1945 m.)“, yra knygos „Macikų mirties namai. Antrojo pasaulinio karo belaisvių ir GULAG'o lageriai 1939–1955 metais Šilutės apylinkėse“ bendraautoris. Ant darbo stalo liko neišleistos „Lithuania in 1940–1991. The history of occupied Lithuania“, „Petras Griškevičius – sovietų Lietuvos vadovas. Petro Griškevičiaus biografinė apybraiža“ ir „Vokietijos ir jos sąjungininkų karo belaisviai Lietuvoje 1944–1949 m.“

Kūrybingas ir energingas istorikas per savo mokslinę karjerą taip pat išleido leidinius „Sovietinė Lietuva ir jos veikėjai“, „Sniečkus. 33 metai valdžioje“, „Komunistinio režimo nusikaltimai Lietuvoje 1944–1953 m.“, „Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje ir jų nusikalstama veikla“, „Komunistinio režimo įtvirtinimas Lietuvoje ir jo nusikaltimai“, kartu su bendraautoriais parengė knygas „Lietuva 1940–1990: okupuotos Lietuvos istorija“ ir „Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos 1990–2010 m.“, paskelbė daugiau nei 100 mokslinių ir publicistinių straipsnių, parašė daugiau nei 200 recenzijų, buvo įvairių leidinių atsakingasis redaktorius.

Dėl V. Tininio mirties reiškiamė gilia užuojauta jo šeimai ir artimiesiems.

Pareigingas, supratingas, nuoširdus ir šmaikštus – toks Vytautas išlįks visų mūsų, jo kolegų ir bendradarbių, atmintyje.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras

PR

„Tele2“ salonuose – didesnis išmaniųjų asortimentas ir telefonų akcija

„Tele2“ pasiūlė naują klientams – Lietuvoje dar nematytus, bet pasaulyje vertinamus „CoolPad“ išmaniuosius telefonus. Operatoriaus salonuose ir parduotuvėse internete www.tele2.lt jau galima įsigyti du Europos rinkai pritaikytus „CoolPad“ išmaniųjų modelius – „Modena LTE“ ir „Porto LTE“.

Dabar „Coolpad“ telefoną galima gauti už 5 Eur mėnesio įmoką, o antrąjį „Coolpad“ „Tele2“ pridės už 0 Eur/mėn.

Pirginėi palanki naujovė „CoolPad“ išmanieji priskiriami vidutinės kainos kategorijai ir yra vertinami už gerą kainos ir kokybės santykį.

„Mūsų naujovė labai gerai parodo, kad modernus ir gražus išmanusis telefonas gali kainuoti nebrangiai. Pardavimai kitose šalyse patvirtina, kad šie telefonai verti dėmesio. Manome, kad ir Lietuvoje „CoolPad“ ras savo gerbėjų, nes patikimumą ir solidų dizainą siūlo už priimtina kainą“, – pasakojo Renata Kežionienė, prekių ženklo „Tele2“ vadovė.

Pasak jos, svarbu, kad „CoolPad“ atėjimas į rinką dar padidins pažangaus 4G ryšio prieinamumą – nauji nebrangūs telefonai leis naudotis sparčiu mobiliuoju internetu, naršymas bus patogesnis ir greitesnis.

Šiuo metu „CoolPad“ didžiausių pasaulio išmaniųjų įrenginių gamintojų reitinge užima septintą vietą.

Du telefonai už vieną mėnesio įmoką
Dabar naujuosius „CoolPad“ galima gauti ypač geromis sąlygomis. Perkant telefoną su vienu iš siūlomų „Tele2“ mokėjimo planų su interneto duomenų paketais ir sudarant 24 mėn. sutartį, kiekvieno telefono pradinė įmoka bus 59 Eur, o mėnesio įmoka – tik 5 Eur/mėn.

Maža to, tokiomis sąlygomis kiekvienas klientas gali pasiimti ir abu naujus „CoolPad“ modelius, o antro telefono mėnesio įmoka tokiu atveju bus 0 Eur/mėn.
Tokios palankios sąlygos nusipirkti telefonus

Ypač palankios sąlygos nusipirkti naujieną – „CoolPad“ telefonus, pigiau galios ribotą laiką, tad verta paskubėti į „Tele2“.

pagiau galios ribotą laiką, tad verta paskubėti į „Tele2“.

Modernūs ir gražūs telefonai

„CoolPad“ gaminiai pasižymi ergonomišku ir solidžiu dizainu – šie išmanieji telefonai ne tik labai ploni, bet ir lengvi. Ypatingais technologiniais sprendimais išsiskiria „CoolPad“ ekranai – ant jų mažiau nei įprasta matosi dulks, pirštų atspaudai ir šviesos atspindžiai.

„CoolPad LTE“ išmanusis turi 5,5 colių IPS ekraną, kuris užtikrina foto ir video turinio kokybę. Tokiems ekranams būdingas ryškus ir detalus vaizdas. Telefonas palaiko dvi SIM kortes ir leidžia naudotis sparčiu naujos kartos 4G ryšiu. 8MP kamera su LED blykste nenuvils ir mėgstančių išmaniųjų fotografuoti.

„CoolPad LTE“ – kiek mažesnis išmanusis 4,7 colių IPS ekranu. Itin plonas ir vos 119 gramų sveriantis telefonas ne tik palaiko 4G ryšį, bet ir gali tapti nuotoliniu pultu kitiems prietaisams namie valdyti. Kaip ir „Modena“ modelis, „Porto“ turi 8MP kamerą. Išskirtinis telefono dizaino elementas – neįprastai švelnus korpusas, pagamintas iš ekologiškos medžiagos – anakardžių seklų. Dėl specifinių jos savybių ant telefono korpuso praktiškai nesimato pirštų atspaudų.

Abu telefonai turi po antrą kamerą priekinėje panelėje – tai bus patogus asmenūkių bei vaizdo skambučių mėgėjams.

Išmanieji „CoolPad“ telefonai palaiko operacinę sistemą „Android“. Abiejuose modeliuose įdiegta naujausia jos versija „Lollipop 5.1“.

Daugiau apie „Tele2“ pasiūlymus galite sužinoti artimiausiam „Tele2“ salone arba interneto svetainėje www.tele2.lt.

Skaitytojų dėmesiui

Rūtos Suchodolskytės parengto straipsnio „Lietuvą kūrūsios ir tebekuriančios asmenybės: apie ką lituanistai ir istorikai šnekęsios su XVI amžiaus proteiviais“ (Nr. 7 (813), p. 10, 11; Nr. 8 (814), p. 10, 11) tęsinys dėl didelės apimties nebus spausdinamas, jis pateikiamas elektroniniame laikraštyje: <<http://www.voruta.lt/lietuva-kurusios-ir-tebekuriancios-asmenybes-apie-ka-lituanistai-ir-istorikai-snekesios-su-xvi-amziaus-proteiviais-2/>>.

Martyno Jankaus muziejus

Muziejaus adresas:
Martyno Jankaus g. 5
Bitėnai, Lumpėnų sen.
Pagėgių sav. LT-99265
Muziejaus darbo laikas:
Antradienis–Penktadienis 8.30–17.00
Šeštadienis 8.30–16.00
El. paštas: m.jankausmuz@gmail.com
Tel. 844142736
Mob. tel. +370 6 561 5021

Kitas numeris išeis spalio 31 d.

www.kibinas.lt

„Karališka senoji kibininė“ – Sausių k., LT-21401 Trakų r. (Vilnius–Kaunas automagistrālė, 23 km), tel./faks. +370 5 243 2444, mob. tel. +370 65908454, +370 659 08452, el. p. info@kibinas.lt

Mūsų paslaugų spektrą sudaro:

- Kompleksiniai ir verslo pietūs kiekvieną darbo dieną;
- Specialūs pasiūlymai turistinėms grupėms ir jų gidams;
- Edukacinė kibinų gaminimo pamokėlė „Paragauk istorijos“;
- Parodomoji (degustacinė) „Šimtalapio“ gaminimo pamokėlė;
- Autoparduotuvė „Senoji kibininė“ tinklas Vilniuje;
- Išskirtiniai pasiūlymai Jūsų šventėms ir pobūviams;
- Kibinų pristatymas į namus;

Tad linkime akimis pamatyti, gomuriu pajusti, širdimi įsimylėti...

„Senoji kibininė“ – Karaimų g. 65, LT-21104 Trakai, tel./faks. +370 5 285 5865, mob. tel. +370 659 72132, +370 659 08452, el. p. senoji@kibinas.lt

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	Kitas numeris išeis spalio 31 d. Spaudos, radio ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: Lietuvos etninės žemės Baltarusijoje: dabartis ir ateitis. Lietuvos istorija besikeičiančioje geopolitinėje erdvėje. Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt
© Voruta 2015. Visa medžiaga (rašiniai, pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2015. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt šešieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktoriė Aušra Virvicienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėle2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Irma Stadlanykaitė (redaktorė, 8 603 11 117), Jolanta Zakarevičiūtė (istorija, publicistika), Jurgita Jakienė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (būhalterė, tel. (8 603) 11 117, tel. faks: (8 528) 51 266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamavičius (etninės žemės), Aušra Virvicienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Evelina Kislych (publicistika), Martynas Buivys (internetas).	